

**RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLARIN
TMS/TFRS KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ
VE UYGULAMASI**

Birsel SABUNCU

**Ekim 2015
DENİZLİ**

**RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLARIN
TMS/TFRS KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ
VE UYGULAMASI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
İşletme Anabilim Dalı
Genel İşletme Doktora Programı**

Birsel SABUNCU

Danışman: Hafize MEDER ÇAKIR

Ekim 2015

DENİZLİ

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

İşletme Anabilim Dalı, Genel İşletme Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Birsal SABUNCU tarafından Doç. Dr. Hafize MEDER ÇAKIR yönetiminde hazırlanan “Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların TMS/TFRS Kapsamında Muhasebeleştirilmesi ve Uygulaması” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 02.10.2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

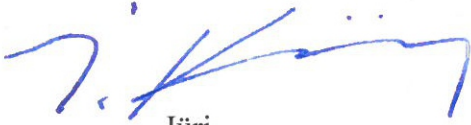
Jüri Başkanı
Doç. Dr. Yusuf KADERLİ

Jüri-Danışman
Doç. Dr. Hafize MEDER ÇAKIR

Jüri
Doç. Dr. Muhsin ÇELİK

Jüri
Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN

Jüri
Yrd. Doç. Dr. Eymen GÜREL

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 09/10/2015.....tarih ve ..21/24..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kenan COYAN
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Birsal SABUNCU

ÖNSÖZ

Günümüzde piyasalardaki dünya çapındaki rekabetin fazlalığı bazı gereklilikleri beraberinde getirmiştir. Bu gerekliliklerden biri de piyasalarda rekabet için riskten korunmayı sağlayan seçeneklerden yararlanılmasıdır. Bu seçeneklerden biri olan türev araçlar piyasalarda rekabet edebilme açısından önemlidir.

Ülkemizde muhasebe sisteminde ikili bir sistem kullanımı söz konusudur. Uzun süreden beri uygulama alanına sahip olan Tekdüzen Hesap Planı (TDHP) sistematığı kullanıldığı gibi, aynı zamanda Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) tarafından Türkiye Muhasebe Standartları ve Finansal Raporlama Standartları (TMS/TFRS)'nin muhasebe sistemimize esas olması çalışmaları devam etmektedir.

TMS/TFRS'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte türev araçlar açısından yapılan muhasebe uygulamalarında bazı yenilikler söz konusudur. Türev araçlar açısından ortaya çıkan yeni muhasebe uygulamalarının nasıl yapılacağı hususunda aydınlatıcı, kolaylaştırıcı, yol gösterici çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türev araç sözleşmelerinden yararlanan firma sayısının çoğalması firmaların rekabet gücünün artmasını sağlayacaktır. Ayrıca, türev araç sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolardaki yeri ile ilgili bilgilerin firma yöneticilerince yeterince bilinmesi gerekmektedir.

Çalışmamızda türev araç sözleşmelerinin, türlerine göre, kullanım amaçlarına göre ayrı ayrı, TMS/TFRS sistemi ve TDHP dikkate alınarak muhasebeleştirilmeleri gerçekleştirilmiştir. Türev araçların ülkemizde ne derece kullanıldığı, hangi risklerden korunmak amacıyla tercih edildiği BIST 100' deki üye firmaların finansal tablo ve dipnotlar incelenerek belirlenmiştir. Çalışmaya Borsa İstanbul'a üye olmayan iki firmanın türev araç sözleşmeleriyle ilgili muhasebe kayıtları incelenerek devam edilmiş, firmalar açısından yaşanan sorunlar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın her aşamasında tarafıma yol gösteren, daima destek olan danışmanım Doç. Dr. Hafize Meder Çakır'a, çalışma boyunca yardım ve desteklerini esirgemeyen, önemli katkılarda bulunan Doç. Dr. Muhsin Çelik ve Doç. Dr. İlhan Küçükkaplan'a, her türlü desteğinden dolayı eşime ve çocuklarıma çok teşekkür ederim.

ÖZET

RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLARIN TMS/ TFRS KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE UYGULAMASI

SABUNCU Birsal

Doktora Tezi

İşletme ABD

Genel İşletme Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Hafize MEDER ÇAKIR

Ekim 2015, 182 Sayfa

Firmalar finansal piyasalarda çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Firmaların karşılaşılabilecekleri yabancı para, likidite, faiz oranı gibi risklerden korunmak amacıyla kullandıkları yöntemlerden biri de türev araçlardır.

Bu çalışmada forward, futures, opsiyon ve swap gibi türleri olan türev araçlara ilişkin sözleşmelerin kullanım amaçlarına dikkat çekilmektedir. Çalışmada alım satım amaçlı ve/veya riskten korunma amaçlı yapılan türev araç sözleşmelerinde taraf olunması durumundaki değerlendirme, muhasebeleştirme ve finansal tablolarda raporlamasıyla ilgili uygulamalar araştırılmakta ve örnek uygulamalara yer verilmektedir. Muhasebe kayıtlarında ise TMS/TFRS kapsamında muhasebe kayıtları gerçekleştirilmiş ve uygulamadaki Tekdüzen Hesap Planı esas alınarak türev araçlara ilişkin muhasebe kayıtları değerlendirilerek, türev araçlarla ilgili ihtiyaç duyulan eksik hesaplara değinilmiştir.

Çalışmada ayrıca, türev araçların ülkemizde kullanım düzeyini ortaya koymak amacıyla Borsa İstanbul'a üye bankacılık sektörü dışındaki firmaların finansal tabloları ve dipnotları incelenmiştir. Buna göre, firmaların türev araç sözleşmelerinin bilanço içindeki payı incelendiğinde, türev araç kullanımının çok düşük düzeyde gerçekleştiği ve daha çok riskten korunma amaçlı yapıldığı tespit edilmiştir.

Son bölümde ise, Borsa İstanbul'a üye olmayan, türev araçlardan yararlanan iki firmanın muhasebe kayıtları incelenmiştir ve firmaların halihazırda gerçekleştirdikleri muhasebe kayıtlarına yer verilerek gerçekleştirilmesi gereken muhasebe kayıtları değerlendirilmiştir. Uygulamada türev araç sözleşmelerinden yeterince yararlanılmadığı, ne tür bir yararının olacağı ile ilgili yeterli bilgi sahibi olunmadığı, muhasebeleştirme ile ilgili bilgilerin yetersizliği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türev araçlar, türev araç türleri, türev araç muhasebesi, Borsa İstanbul

ABSTRACT

RECOGNITION AND IMPLEMENTATION OF DERIVATIVE INSTRUMENTS FOR CASH FLOW HEDGES UNDER TURKISH ACCOUNTING STANDARDS/TURKISH FINANCIAL REPORTING STANDARDS

SABUNCU, Birsal
Doctoral Thesis
Business Administration Department
General Business Administration Programme
Adviser of Thesis: Doç. Dr. Hafize MEDER ÇAKIR

October 2015, 182 Pages

Companies encounter certain risks in financial markets. One of the methods used by the companies is the derivative instruments used with the aim of avoiding risks such as foreign exchange, liquidity and interest rate.

In this study, contracts regarding derivative instruments that have various forms such as forward, futures, option and swap are pointed out. The study investigates valuation, recognition and reporting in financial statements in the event of being a party to the contracts of derivative marketable and/or hedging instruments as well as model applications. Accounting records were realized under TAS/TFRS and based on Uniform Accounting Plan, accounting records on derivative instruments were evaluated and required deficient accounts concerning derivative instruments were emphasized.

Furthermore, financial statements and footnotes of the companies, which are members of Borsa Istanbul other than banking sector, were reviewed in the study. Accordingly, when the share of derivative instrument contracts in the financial accounts were considered, it was noted that utilization of derivative instruments were realized relatively low and they were used mostly for hedging.

In the last section, accounting records of two companies, not being the members of Borsa Istanbul and utilizing derivative instruments were reviewed and current accounting records were evaluated by stating current accounting records of the companies. It is found that derivative instrument contracts are not adequately utilized as what benefit is gained from such is not entirely known and lack of relevant information.

Key Words: Derivative instruments, types of derivative instruments, derivative instrument accounting, Borsa Istanbul.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLAR

1. 1. Risk Kavramı ve Çeşitleri	4
1. 1. 2. Sistematik Risk	5
1. 1. 3. Sistematik Olmayan Risk.....	5
1. 2. Riskten Korunma Yöntemi Olarak Türev Araçlar	6
1. 2. 1 Türev Araç Tanım	6
1. 2. 2. Türev Araçların Özellikleri	7
1. 2. 3. Türev Araçların Tarihçesi	8
1. 2. 4. Türev Araçların Kullanım Nedenleri	10
1. 2. 4. 1. Riskten Korunma Amacı (Hedging)	10
1. 2. 4. 2. Spekülasyon Amacı.....	11
1. 2. 4. 3. Arbitraj Amacı	12
1. 2. 5. Türev Araçlara İlişkin Riskleri	13
1. 2. 5. 1. Piyasa Riski.....	13
1. 2. 5. 2. Kredi Riski	14
1. 2. 5. 3. Likidite Riski	15
1. 2. 5. 4. Düzenleme (Hukuki) Riski	16
1. 2. 5. 5. Operasyonel Risk	17
1. 3. Türev Araçların Türleri	17
1. 3. 1. Forward	18
1. 3. 1. 1. Forward Sözleşme Türleri.....	19
1. 3. 1. 1. 1. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri	19
1. 3. 1. 1. 2. Döviz Forward Sözleşmeleri.....	20
1. 3. 1. 1. 3. Faiz Forward Sözleşmeleri	20
1. 3. 2. Futures.....	21
1. 3. 2. 1. Futures Sözleşme Türleri	24
1. 3. 2. 1. 2. Faiz Futures Sözleşmeleri	27
1. 3. 2. 1. 3. Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri	28
1. 3. 2. 1. 4. Emtia Futures Sözleşmeleri	28
1. 3. 3. Swap.....	29
1. 3. 3. 1. Swap Sözleşme Türleri	30
1. 3. 3. 1. 1. Faiz Oranı Swap Sözleşmeleri	30
1. 3. 3. 1. 2. Para Swap Sözleşmeleri	34
1. 3. 3. 1. 3. Mal Swap Sözleşmeleri.....	35

1. 3. 4. Opsiyon	36
1. 3. 4. 1. Opsiyon Fiyatlama Modeli.....	39
1. 3. 4. 1. 1. Black - Scholes Modeli	39
1. 3. 4. 1. 2. Binomial Model	40
1. 3. 4. 2. Opsiyon Türleri	41
1. 3. 4. 2. 1. Opsiyon Hakkını Alma veya Satma Açısından Opsiyon Türleri	41
1. 3. 4. 2. 2. Vadelerine Göre Opsiyon Türleri	41
1. 3. 4. 2. 3. Opsiyon Konusunu Oluşturan Kıymetlere Göre Opsiyon Türleri	42
1. 4. Dünyada Türev Araç Kullanımı	46
1. 5. Türkiye’de Türev Araç Kullanımı	49

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE STANDARTLARI VE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI KAPSAMINDA TÜREV ARAÇLAR

2. 1. Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarını Düzenleyen Kurumlar	52
2. 1. 1. Uluslararası Muhasebe Standartlarını Düzenleyen Kurumlar	52
2. 1. 2. Türkiye’de Muhasebe Standartlarına İlişkin Kurumlar	58
2. 1. 3. Dünyada Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyum Süreci.....	60
2. 1. 4. Türkiye’de Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyum Süreci	62
2. 2. Türev Araçlarla İlgili Muhasebe Standartları	65
2. 2. 1. TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum	65
2. 2. 2. TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme	67
2. 2. 3. TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar.....	71
2. 2. 4. TFRS 9: Finansal Araçlar	74
2. 3. Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Yaklaşımlar	75
2. 3. 1. Türev Araç Muhasebesi ve Muhasebenin Temel Kavramları ile İlişki	76
2. 3. 2. Muhasebe Kayıtlarında Kullanılacak Hesapların Belirlenmesi	77
2. 3. 3. Muhasebe Kayıtlamasında Esas Alınacak Tarih.....	78
2. 3. 4. İlk Defa Muhasebeleştirme	79
2. 3. 5. Türev Araçların Muhasebe Kayıtlarına Alınmasında Kullanılan Yöntemler	80
2. 3. 6. Türev Araçların Değerlemesi.....	81
2. 3. 7. Riskten Korunma (Hedging) Etkinliği.....	83
2. 3. 8. Riskten Korunma Etkinliğinin Test Edilmesinde Kullanılan Yöntemler ...	84
2. 3. 8. 1. Geleceğe Yönelik Yöntemler.....	84
2. 3. 8. 2. Geçmişe Yönelik Yöntemler.....	86
2. 4. Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi	86
2. 4. 1. Alım Satım (Spekülasyon) Amaçlı Türev Araçların Muhasebesi	88
2. 4. 2. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Muhasebesi.....	92
2. 4. 2. 1. Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi	95
2. 4. 2. 2. Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi.....	98
2. 4. 2. 3. Yurtdışındaki Firmada Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi	104
2. 4. 3. Forward Sözleşmelerinin Muhasebesi	108
2. 4. 4. Futures Sözleşmelerinin Muhasebesi.....	112
2. 4. 5. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesi	117
2. 4. 6. Swap Sözleşmelerinin Muhasebesi.....	121

2. 5. Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması	124
2. 5. 1. Alım satım amaçlı (Spekülasyon) Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması	125
2. 5. 2. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması	126
2. 5. 2. 1. Gerçeğe Uygun Değer Değişikliği Riskinden Korunma İşleminin Finansal Tablolarda Raporlanması.....	129
2. 5. 2. 2. Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Finansal Tablolarda Raporlanması	130
2. 5. 2. 3. Yurt Dışındaki Firmada Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Finansal Tablolarda Raporlanması	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLARIN KULLANIMI VE MUHASEBE UYGULAMASI

3. 1. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Kullanımına İlişkin Muhasebeleştirmeye Yönelik Yapılmış Çalışmalar.....	134
3. 2. Türkiye’de BIST 100’deki Firmaların Türev Araç Kullanımı.....	136
3. 2. 1. Analiz ve Bulgular	138
3. 2. 1. 1. Firmaların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler	140
3. 2. 1. 2. Firmaların Risk Kontrolü Yöntemleri.....	142
3. 2. 1. 2. 1. Faiz Oranı Riski	142
3. 2. 1. 2. 2. Yabancı Para Riski.....	143
3. 2. 1. 2. 3. Likidite Riski	144
3. 2. 1. 2. 4. Kredi Riski	145
3. 2. 1. 2. 5. Fiyat Riski	147
3. 3. Türev Araçlara İlişkin İşlem Yapan Firmaların TMS/TFRS Kapsamında Muhasebe Uygulamaları	150
3. 3. 1. Firmalar Hakkında Genel Bilgiler	150
3. 3. 2. Firmaların Türev Araçlara İlişkin Sözleşmelerinin Muhasebesi	151
3. 3. 2. 1. A Firmasına Ait Türev Araçlara İlişkin Vak’a ve Analizi.....	152
3. 3. 2. 2. B Firmasına Ait Türev Araçlara İlişkin Vak’a ve Analizi.....	159
SONUÇ	167
KAYNAKLAR	171
ÖZGEÇMİŞ	182

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Anaparaların Piyasadan Borçlanması	32
Şekil 2. Borçların Faiz Ödemeleri ve Swap İşleminde Kaynaklanan Ödemeler	32
Şekil 3. Anaparaların Piyasaya Geri Ödenmesi	34
Şekil 4. Mal Swabının işleyişi.....	36

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Futures Sözleşme Türleri	25
Tablo 2. Dolar TL Vadeli İşlem Sözleşmesi Detayları	26
Tablo 3. Opsiyon Kârlılığının Değerlendirilmesi	38
Tablo 4. BIST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmesi Detayları.....	44
Tablo 5. Türev Araç Sözleşme Sayıları	48
Tablo 6. Türev Ürün Sözleşmelerinin Değerleme Ölçüleri ve Değerleme Sonucu Oluşan Kazanç veya Kaybının Muhasebeleştirilmesi	88
Tablo 7. Hedge Muhasebesi	128
Tablo 8. A Firmasının 30.09.2014 Tarihli Gelir Tablosu:	129
Tablo 9. A Firmasının 30.09.2014 Tarihli Bilançosu	130
Tablo 10. A Firmasının 30.09.2014 Tarihi Bilançosu	130
Tablo 11. B Firmasının 30.09. 2014 Tarihli Gelir Tablosu	131
Tablo 12. B Firmasının 30. 09. 2014 Tarihli Kısmî Bilançosu.....	131
Tablo 13. B Firmasının 31.12.2014 Tarihli Gelir Tablosu	132
Tablo 14. B Firmasının 31.12.2014 Tarihli Kısmî Bilançosu.....	132
Tablo 15. BİST 100' de Kayıtlı Türev Araç Sözleşmelerinden Yararlanan Firmalar ...	137
Tablo 16. BİST 100'deki Firmaların Türev Araç Kullanım Düzeyleri (2013 yılı)	139
Tablo 17. Firmaların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler.....	140
Tablo 18. Firmaların Türev Araç Kullanımı	140
Tablo 19. Firmaların Türev Araç Kullanım Amacı	141
Tablo 20. Firmaların En Çok İşlem Yaptıkları Yabancı Para Birimi	141
Tablo 21. Faiz Oranı Risk Kontrolündeki Yöntemler.....	142
Tablo 22. Faiz Oranı Risk Kontrolünde Türev Araç Tercihi	142
Tablo 23. Faiz Oranı Risk Kontrolündeki Diğer Yöntemler.....	143
Tablo 24. Yabancı Para Risk Kontrolü Yöntemleri	143
Tablo 25. Yabancı Para Risk Kontrolündeki Türev Araçlar.....	144
Tablo 26. Yabancı Para Risk Kontrolündeki Diğer Yöntemler	144
Tablo 27. Likidite Risk Kontrolü Yöntemleri.....	144
Tablo 28. Likidite Risk Kontrolünde Kullanılan Türev Araçlar.....	145
Tablo 29. Likidite Risk Kontrolünde Kullanılan Diğer Yöntemler	145
Tablo 30. Kredi Risk Kontrolü Yöntemleri	146
Tablo 31. Kredi Risk Kontrolünde Türev Araçlar	146
Tablo 32. Kredi Risk Kontrolünde Diğer Yöntemler	146
Tablo 33. Fiyat Risk Kontrolü Yöntemleri	147
Tablo 34. Fiyat Risk Kontrolünde Türev Araçlar	147
Tablo 35. Fiyat Risk Kontrolünde Diğer Yöntemler	148

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASB	İngiltere Muhasebe Standartları Kurulu
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Uluslararası Ödemeler (Mutabakat) Bankası
BIST	Borsa İstanbul
BM	Birleşmiş Milletler
BSMV	Banka ve Sigorta Muamele Vergisi
CBOE	Chicago Opsiyon Borsası
CBOT	Chicago Ticaret Borsası
CME	Chicago Emtia Borsası
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
FASB	Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FED	Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası
FEE	Avrupa Muhasebeciler Federasyonu
IAS	Uluslararası Muhasebe Standartları
IASB	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IASC	Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IASCF	Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı
IFAC	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IFRIC	Uluslararası Finansal Raporlama Yorum Komitesi
IFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IMM	Uluslararası Para Piyasası
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
IOSCO	Uluslararası Sermaye Piyasası Kurulları Örgütü
KAP	Kamuyu Aydınlatma Platformu
KGK	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
K/Z	Kâr/Zarar
LME	Londra Metal Borsası
Md	Madde
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OTC	Tezgahüstü Piyasalar
PSCL	Kamu Sektörü İrtibat Komitesi
SAC	Standart Danışma Konseyi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TDS	Türkiye Denetim Standartları
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TDHP	Tekdüzen Hesap Planı
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMUD	Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği
TMUDESK	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşlar Birliği

TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Birliği
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UITF	Acil Konular Görev Grubu
UMS	Uluslararası Muhasebe Standartları
UMSK	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
US-GAAP	Amerika Birleşik Devletleri Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
VİOP	Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası
VOB	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
VOBAŞ	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş.
VRR	Değişken Risk Azaltım Yöntemi
VUK	Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Ekonomik yapıdaki temel değişiklikler arz ve talepteki dengesizliği arttırarak fiyatların sürekli değişmesine neden olmaktadır. Hızla değişen ekonomik şartlar karşısında firmaların fiyat değişimlerinden etkilenmemek ve karşı karşıya kaldıkları risklere karşı daha fazla korunmak için yararlanılan seçeneklerden biri de türev araçlardır. Türev araçlardan riskten korunmada yararlanıldığı gibi, kâr amaçlı da yararlanılmaktadır. Türev araçlar genellikle forward sözleşmeler, futures sözleşmeler, swap ve opsiyonlar olarak sınıflandırılmaktadır.

Türev araç sözleşmeleri hem organize borsalarda, hem de tezgahüstü piyasalarda işlem görebilmektedir. Başlıca riskler, yabancı para riski, faiz oranı riski, likidite riski, fiyat riski ve kredi riski firmalar tarafından kullanılan türev araç sözleşmeleri sayesinde elimine edilmeye çalışılmaktadır.

Türev araçlar, alım satım amaçlı veya riskten korunma amaçlı olarak kullanılabilir. Riskten korunma amaçlı olarak nakit akış riskinden korunma, Yurt dışındaki net yatırım riskinden korunma ve gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı olarak türev araçlar tercih edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde risk yönetiminde türev araçların tercih edilmemesinin nedenlerine, gündemdeki TMS/ TFRS'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte türev araçlar açısından yapılan yeni muhasebe uygulamalarına dikkati çekmek, yol gösterici önerilerde bulunmak ve firmaların risk yönetiminde türev araç kullanım düzeylerini araştırarak uygulamada karşılaşılan sorunlar üzerinde durmaktır. TMS/TFRS'nin yürürlüğe girmesiyle türev araçlarla ilgili yeni muhasebe uygulamaları söz konusudur. Ülkemizde maalesef türev araçların ekonomik hayatta firmalara sağlayacağı faydaların bilinmemesi, bazı firmalar tarafından bilinse dahi uygulamadaki zorluklar, muhasebeleştirmedeki belirsizlikler nedeniyle türev araç kullanımı tercih edilmemektedir. Özellikle dünyada ve ülkemizdeki muhasebe standartları uyumlaştırma sürecindeki bazı belirsizlikler nedeniyle türev araçları muhasebeleştirilmesinde yaşanan zorluklar, muhasebe ile ilgili bilgiye ulaşmada, bilgiyi kullanmada yaşanan sorunlar türev araç kullanım tercihini azaltmaktadır. Rekabet açısından türev araçları tercih eden firmalar ise muhasebeleştirmede TDHP'na göre basit yöntemlerle çözüm bulmaktadırlar. Türev araçların piyasalarda risk açısından ne kadar önemli bir finansal

araç olduklarına dair bilgilendirmek ve uygulamada muhasebeleştirmede yaşanan sorunlara bir yol gösterici olması açısından bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümde türev araçlardan ayıramayacağımız risk ve risk çeşitleri üzerinde durulmakta ve türev araç tanımı, çeşitleri, türev araç tarihçesi ve kullanım nedenleri hakkında bilgi verilmektedir. Dünyada ve ülkemizde türev araç kullanımını ile ilgili bilgi verilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümde ise, öncelikler dünyadaki Türkiye'deki muhasebe ve finansal raporlama standartlarını geçmişten günümüze düzenleyen kurumlar hakkında bilgi verilmekte ve türev araçların muhasebeleştirilmesindeki yaklaşımlara değinilmektedir. Ayrıca, dünyada ve Türkiye'deki uyumlaştırma süreci hakkında bilgi verilmekte ve türev araçlarla ilgili muhasebe standartları ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Daha sonra, türev araçlarla ilgili muhasebeleştirme, değerlendirme ve finansal raporlamaları ile ilgili uygulama örneklerine yer verilmektedir. TMS/IFRS sistemiyle muhasebeleştirme gerçekleştirilmekte ve TDHP sistemiyle ilgili muhasebeleştirme üzerinde durulmakta ve türev araçlarla ilgili hesap kodlarındaki eksikliklere dikkat çekilmektedir.

Son bölümde ise, iki ayrı çalışma yer almaktadır. Birinci çalışmada, ülkemizde riskten korunmada türev araçlardan ne derece yararlandığını belirlemek için BIST 100'deki firmaların (bankalar hariç) finansal tabloları ve dipnotları incelenmektedir. Buradaki amaç, firmaların türev araçlardan ne derece faydalandıkları, türev araçlardan ne amaçla yararlandıkları, hangi tür türev araçların tercih edildiği ve hangi tür riskleri elimine etmek için türev araçları kullandıklarını saptamaktır. Türev araçlardan yararlanan otuz altı adet firmanın bilanço toplamaları ile türev araçlar oranladığında oranın çok küçük olduğu görülmektedir ki bu da türev araçların firmalar tarafından ne derece az kullanıldığının göstergesi olmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, BIST 100'deki firmalar riskten korunmak için türev araçlardan yararlandığı, birinci sırada faiz oranı riskinden korunmak amacıyla türev araçları tercih ettikleri ve en fazla da swap sözleşmeleri kullandıkları tespit edilmiştir. Firmaların türev araçlardan yararlandığı ikinci sıradaki risk, yabancı para riski iken, daha sonra likidite riski gelmektedir. Firmaların kredi riski ve fiyat riskinden korunmak için türev araç sözleşmelerinden düşük düzeyde yararlandıkları görülmüştür.

Çalışmada, firmaların riskten korunmak için türev araç yerine hangi yöntemleri tercih ettikleri araştırıldığında, türev araç dışındaki diğer firma içi yöntemleri kullandıkları tespit edilmiştir. Firmaların kredi riskinden korunmak için teminat

aldıkları, yabancı para riskinden korunmak için sürekli yabancı para pozisyonlarını takip ettikleri, faiz oranı riskinden korunmak için varlık ve yükümlülüklerin vadelerini dengeledikleri, fiyat riskinden korunmak için hammadde fiyatlarını takip ettikleri belirlenmiştir.

Son bölümündeki bir diğer uygulama ise, ulusal ve uluslararası piyasada oldukça büyük işlem hacmine sahip fakat, BIST'e üye olmayan iki firmanın türev araçlarla ilgili işlemleri ve muhasebe kayıtları incelenmiştir. Firma yönetimi ile yapılan görüşmeler sonucunda her iki firmanın da alım satım amaçlı ve riskten korunma amaçlı türev araçlardan yararlandıkları belirlenmiştir. Riskten korunma muhasebesi uygulamadıkları ve muhasebe kayıtlarında TMS/TFRS'yi dikkate almadıkları, mevcut sisteme göre yaptıkları tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, bu tür muhasebe kayıtları ile ilgili olarak yeterince bilgi sahibi olunmadığı ve yeterli bilgiye ulaşamadığı yönetimin bu konuda ısrarcı olmadığı görülmüştür.

TMS/TFRS kapsamında gerçekleştirilen muhasebe kayıtları ile firmaların TDHP kapsamında yaptığı kayıtlar arasında kullanılan hesaplar birbirinden farklıdır. Ayrıca, toplamda olması gereken ve firma tarafından yapılan kayıtların sonucunda ortaya çıkan toplam kâr aynı olmakla birlikte kullanılan hesaplardaki farklılık nedeniyle gelir tablosunda brüt satış kârı ile olağan kâr toplamında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLAR

Firmaların temel amacı, firmanın değerini arttırmaktır. Bu nedenle firmalar, eldeki verilere bağlı olarak gelecekte ne olacağına dair tahminde bulunarak, minimum maliyet ile maksimum getiri sağlamayı amaçlamaktadır. Fakat, bu kadar çok değişkenin olduğu bir piyasada gelecek tahmini çok zordur ve belirsizliğin ortaya çıkardığı riskleri engellemek de belli bir noktaya kadar gerçekleştirilebilmektedir. Riskin ölçülebilmesi ile ilgili yapılan bu kadar çalışmaya rağmen, doğru tahminler tam tamına mümkün olamamaktadır. Bu yüzden risk her zaman piyasalarda çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. 1. Risk Kavramı ve Çeşitleri

Riskin çok farklı tanımları olmasına karşın hemen bütün yazarların ortak olduğu tanım ise riskin, kazanma ya da kaybetmedeki belirsizlik derecesi olduğudur (Karan, 2001: 33).

Girişimin doğasında olan risk, ticaretin var olmasından bu yana hep kaçınılan ancak, kazanç elde etmek için farklı ölçülerde üstlenilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda risk, nesnel olarak belirlenebilen kaybetme olasılığıdır. Teorik olarak risk, beklenen değer ile gerçekleşen değer arasındaki hem olumlu hem de olumsuz sapmaları içermesine rağmen, genellikle risk kavramı olumsuz sapmalar olarak algılanmaktadır. Risk kavramı, beklenen değer ile gerçekleşen değer arasındaki fark olarak değerlendirilmektedir (Sayılğan, 1995: 324).

Belirsizlik ve risk kavramları çoğu zaman birbirleri yerine kullanılmaktadır. Risk kavramı gelecekte ortaya çıkacağı düşünülen olayın olma olasılıklarının bilinmesidir. Belirsizlik ise, gelecekte ortaya çıkacağı düşünülen olayla ilgili yetersiz veri ya da gözlem nedeniyle olma olasılıkları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olunmamasını içerir (Aygören ve İlem, 2010: 76).

Belirlilik şartlarının geçerli olduğu durumlarda, yatırım dönemi başında yatırılan tutarın, dönem sonunda ne olacağı kesin olarak bilinmemekle beraber, verim dönem içinde hiçbir etken tarafından değiştirilmemektedir. Gelecek söz konusu olduğunda çoğunlukla belirsizlik ve risk ortaya çıkmaktadır. Geleceğin bu günden kesin olarak

bilinmemesi nedeni ile gelecekle ilgili kararlarda her zaman istenilen sonucun gerçekleşmemesi tehlikesi vardır. Yatırımcıların geleceğe dönük kararlar alması nedeniyle bazı yatırım araçları ile ilgili kararları da bir takım riskler taşımaktadır (Sabuncu, 2005: 3).

Risk, objektif belirsizlik (Clyde ve Amos, 1964: 20) veya istenmeyen sonuçların meydana gelme olasılığı (Türko, 2002: 33) şeklinde tanımlanmaktadır. Firmalar temel olarak sistematik olmayan riskler ve sistematik risklerle karşı karşıyadırlar (Tanrıöven ve Aksoy, 2011: 120).

1. 1. 2. Sistematik Risk

Sistematik risk, yok edilmesi mümkün olmayan risktir. Faiz oranı riski, kur riski, sistematik risklerdir (Mandacı, 2003: 7

Sistematik riskler, firma dışı faktörlerden kaynaklanan ve çeşitlendirme yoluyla ortadan kaldırılamayan risklerdir. Enflasyon riski, faiz oranı riski, piyasa riski, döviz kuru riski ve politik risk sistematik riski oluşturmaktadır (Demir ve Kaderli, 2007: 186).

Sistematik risk, ekonomik, politik, sosyal yapı gibi dışsal olan unsurlardan kaynaklanır ve kaçınılması mümkün değildir. Bu risk, tüm ekonomiyi ve finansal pazarları etkileyen faktörlerden kaynaklanan risk türüdür. Sistematik riskin temel kaynakları, ekonomik, politik ve sosyal değişimlerdir (Sabuncu, 2005: 4).

1. 1. 3. Sistematik Olmayan Risk

Riskin diğer bir bölümü olan sistematik olmayan risk, bir firma veya sektöre özgü olan risktir. Sistematik riskin kontrol edilmesi imkansızken, sistematik olmayan riskin kaynaklarında yapılan değişimlerle ve yönlendirmelerle kontrol edilmesi yok edilmesi mümkündür (Demirtaş ve Güngör, 2004: 104).

Sistematik olmayan risk kaynakları finansal risk, endüstri riski ve yönetim riski olarak sıralanabilir. Sistematik olmayan risk kaynaklarının içinde en belirgin öneme sahip olan finansal risk, firmaların borç sermaye yapısının oluşumu ve etkinliği ile ilgilidir. Endüstri riski, firmanın içinde bulunduğu endüstri ve buna bağlı olarak firmanın o endüstri içindeki konumundan kaynaklanan risktir. Firmanın durumu finansal açıdan iyi olsa bile, içinde bulunduğu endüstride bir daralma varsa bu durum söz konusu firmayı etkilemektedir. Yönetim riski, firma yöneticilerinin hatalarını ortaya koyan risktir. Yönetimin alacağı her karar, yönetim anlayışı, kararları uygulama

kararlılığı firmanın gelişmesi ve büyümesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yapmaktadır (Usta ve Demireli, 2010: 28).

1. 2. Riskten Korunma Yöntemi Olarak Türev Araçlar

Türev araçlar ve risk, yapılan yatırımların, alınan kararların ve yürütülen faaliyetlerin ayrılmaz bir ikilisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Risk, istenmeyen bir durum olup daima kaçınılan ancak kâr elde etmek için katlanılması gereken bir durumdur.

1. 2. 1 Türev Araç Tanım

Türev araçlar, ileriki bir tarihte yükümlülüğü yerine getirilmek üzere bir malın veya finansal aracın bugünden alım veya satım anlaşmasının yapıldığı, türev piyasalarda işlem gören finansal araçlardır (Ayrıçay, 2003: 2).

Türev araçlar, iki tarafın arasında nitelikleri önceden belirlenmiş bir veya daha fazla varlığın gelecekteki değerine bağlı olarak bugünden alım satımın yapılması için düzenlenen finansal araçlardır (Ersoy, 20011: 64).

Türev araç işlem değerini dayanak varlık üzerinden türetilen yeni bir değer oluşturduğundan bu sözleşmeler türev olarak adlandırılmaktadır. Türev piyasalar ise, işleme konu varlığın parasının vade sonunda ödendiği, fiziki teslimat veya nakdi uzlaşmanın da vade sonunda yapıldığı piyasalardır (Dikmen, 2008: 5).

Türev araçlar işlem görmekte oldukları piyasalara göre organize piyasalarda işlem görenler ve organize olmayan piyasalarda işlem görenler olarak iki grupta incelenebilmektedir. Türev araçların organize piyasalarda alınıp satılmasının taraflara sağladığı en önemli avantaj, takas odası olarak adlandırılan kurumun varlığı sayesinde, sözleşmeye taraf olanların yükümlülüklerini yerine getirmesinin ve hak sahibinin hakkını kullanmasının sağlanmasıdır (Yeşilürdü, 1998: 4-5).

Türev araçlar, değerleri finansal varlık, emtia, faiz oranı, endeks gibi bir dayanak varlığa ya da bir olayın vuku bulmasına bağlı olan finansal araçlardır. Söz konusu türev deneyimi de dayanak varlığın (finansal varlık, emtia vb.) fiyatındaki değişmelere ya da bir olayın vuku bulmasına bağlı olarak değiştiğini anlatır niteliktedir (Kaygısız, 2008: 2).

Son 30-35 yılda dünya para ve sermaye piyasalarına damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri, piyasalarda artan belirsizlikler ve fiyat oynaklıklarına bağlı olarak ortaya çıkan ve hızla gelişen türev piyasalardır. Geçmiş daha eski tarihlere

dayanmasına rağmen, tarım ürünleri ve diğer mallar üzerine düzenlenen vadeli sözleşmelerin işlem gördüğü, piyasalar para ve sermaye piyasası araçları üzerine vadeli işlemlerin başlamasıyla birlikte oldukça gölgede kalmıştır. Bunun temelinde, finansal piyasaların spot işlemlerinin mal piyasalarının spot işlemlerine göre, gerek işlem hacmi gerekse piyasa katılımcılarının zenginliği açısından daha gelişmiş olduğu gerçeği yatmaktadır (Kaygusuzoğlu, 2011: 137).

1. 2. 2. Türev Araçların Özellikleri

Türev araçlar, belirli standartlara sahiptir ve farklı piyasalarda işlem görürler. Sözleşmeler belirlenen standartlar ile oluşturuluyorsa bunlar organize borsalarda işlem görür. Ancak, sözleşmeler işlemi yapan tarafların ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanıyor ise tezgahüstü piyasalarda (over the counter) işlem görürler (Parlakkaya, 2005: 107).

Türev araçlar, değeri dayanak varlık olarak adlandırılan bir başka varlığın değerine bağlı olarak belirlenen ve dayanak varlığın mülkiyetinin el değiştirmesine gerek olmadan, söz konusu varlığa ilişkin hak ve yükümlülüklerin ticaretine imkan sağlayan finansal araçlardır. Türev araç sözleşmeleri, işlem gördükleri piyasaya göre ikiye ayrılmaktadır. Düzenlenmiş piyasalar bünyesinde, belirli niteliklere sahip olarak standardize edilen sözleşmeler borsa içi, işlemin taraflarının karşılıklı olarak anlaşması sonucunda doğan ve tarafların ihtiyacı göz önünde bulundurularak nitelikleri belirlenen sözleşmeler ise tezgahüstü türev araçlar olarak adlandırılmaktadır (Kula Çakır, 2008, 3-4).

Türev araçlar, değerlerini dayalı oldukları varlık, fiyat, oran veya endeksten alırlar. Türev araçların dayalı oldukları unsurlar, hisse senetleri, tahviller, ticari ürünler, faiz oranları, döviz kurları, menkul kıymet borsası ve diğer endeksler olabilir. Bu araçlar, var olan bir pozisyonun korunması amacıyla (hedging) veya spekülatif amaçlarla kullanılabilen olup, genel olarak forward sözleşmeler, futures sözleşmeler, opsiyonlar ve swaplar olarak sınıflandırılmaktadır (Akalın, 1999: 2).

Türev araçların tanımlayıcı özelliklerinden biri de, ilk yatırım gerektirmemesi veya piyasa şartlarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer sözleşme türlerine göre daha az düzeyde ilk yatırım içermesidir. Örneğin bir opsiyon sözleşmesinde, opsiyon primi opsiyona konu olan dayanak finansal aracın elde edilmesi için gereken yatırım tutarından daha azdır. Eşit menkul değerleri olan para birimlerindeki tutarların ilk değişimini gerektiren döviz swapları da ilk yatırım tutarının sıfır olması nedeniyle bu tanım içerisinde yer alır (Karahan, 2002: 20).

Türev araçlar, yatırımcılara yüksek kaldıraç için ucuz fırsatlar yarattıklarından dolayı risk dağılımında yardımcı olmaktadır. Nakit piyasada türev araç üzerine yazıldığı varlığa yatırım yapmak yerine türev araçlara yatırım yapmak yerine, türev araçlara yatırım yapmak yatırımcıya %90'a varan maliyet tasarrufu sağlayabilmektedir. Yatırımcının yüksek kaldıraç olanaklarına sahip olabilmesi için katlanması gereken öncelikle tek maliyet, opsiyonlarda opsiyon primi ve futureslarda ise teminatır (Ayrıçay, 2003: 9).

1. 2. 3. Türev Araçların Tarihçesi

Türev araç işlemine konu olan kıymetlerin değerlerinin risk transferini gerektirecek kadar değişken olması türev aracın ortaya çıkmasının temel koşuludur. Türev araçlar ve piyasaları başlangıçta bu niteliği taşıyan tarımsal mallara dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Vadeli işlemlerin (forward sözleşmelerinin) bugünkü anlamda ilk uygulaması 17. Yüzyılda Japonya'da görülmektedir. Japonya'da üretilen pirincin bir bölümüne toprak ağaları el koymakta, artık pirinçler ise Osaka ve Edo'da bulunan depolarda stoklanmak üzere makbuz karşılığı olarak gönderilmekteydi. Belli miktar kalitedeki pirinci temsil eden söz konusu makbuzlar ise Dojima Pirinç Piyasası'nda alınıp satılmakta ve böylelikle işlemler gerçekleştirilmekteydi (Yeşilürdü, 1998: 4).

Günümüzde bilinen anlamda modern vadeli işlem borsalarının oluşumu ise, 1840'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Chicago, gerek ulaşım altyapısı, gerek çevre eyaletler için bir pazar konumunda olması dolayısıyla tüccarların buluştukları bir merkez haline gelmiştir. Ancak, pazarda zaman zaman oluşan arz-talep dengesizliği üreticileri ve tüccarları zor durumda bırakmıştır. Bu dengesizliğin önlenmesi amacıyla 1848 yılında Chicago Board of Trade (CBOT) olarak bilinen tahıl borsası kurularak pazar örgütlü bir yapıya kavuşturulmuştur. Daha sonra değişik ürünlerin de piyasalarda işlem görmeye başlamasıyla 1919 yılında Chicago Emtia Borsası (CME) olarak kurulan borsa bir kurum geleneğiyle günümüze kadar gelmiştir (Kula Çakır, 2008: 3).

1970'li yıllara kadar Amerika'da sadece tarımsal ürünler üzerine vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmüştür. 1972 yılında Bretton Woods sisteminin terk edilmesi ile birlikte döviz kuru ve faiz oranlarındaki aşırı dalgalanma vadeli işlem sözleşmelerinin finansal araçları da kapsayacak şekilde uygulanmasına yol açmıştır (Sevil vd., 2013: 8).

1972 yılında bütün dünya büyük bir ekonomik bunalımla karşı karşıya kalmış ve Bretton Woods sistemi terk edilerek dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Ayrıca 1973

yılında OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) neden olduğu petrol krizinin (petrol fiyatlarının aşırı yükseltilmesi neticesinde maliyetler yükselmiş, dolayısıyla mal ve hizmet fiyatlarında artışlar yaşanmıştır) yarattığı enflasyonu dizginleyebilmek için para politikalarına daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bu politika faiz oranlarında dalgalanmaya yol açmıştır. Bu dönemin hemen ardından gelen faiz ve ülkelerarası sermaye akımlarının serbestleştirilmesi sonucunda finansal piyasalarda yüksek düzeyde dalgalanmalar ortaya çıkmıştır (Ersoy, 2011: 65).

1972 yılında Chicago Emtia Borsası (CME), yedi yabancı para ile hazırlanan vadeli işlem sözleşmelerinin işlem göreceği, International Money Market (IMM)'ı oluşturmuştur. Böylece, finansal vadeli işlemler resmen başlamıştır. Finansal kesimin artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 1975 yılında Chicago Ticaret Borsası (CBOT), faiz oranlarına dayalı vadeli işlem sözleşmelerini piyasaya sunmuştur (Ceylan, 2003: 368).

1980'li yıllarda forward, futures, opsiyon ve swapların kullanımı önemli bir gelişme göstermiştir.

Diğer taraftan, 1990'lı yıllarda finansal kuruluşların ve şirketlerin taşıdıkları riskleri yönetmek şartıyla standart olmayan, ihtiyaca göre düzenlenmiş türev araç sözleşmeleri arayışı içinde olduğu tespitinden hareketle, bankalar tarafından ihtiyaca göre düzenlenmiş türev araçlar yazılmaya başlanmış ve tezgahüstü türev araç piyasaları doğmuştur (Kula Çakır, 2008: 4).

Türev piyasalar 1990'lı yıllardan sonra tüm dünyada hızlı bir biçimde gelişerek, bireysel ve kurumsal yatırımcılar için hayati önem taşımaya başlamıştır (Aşıkoğlu ve Kayahan, 2008: 157).

Türkiye'de, özellikle, 1980'li yılların ortalarında başlayan finansal liberalleşme ve dışa açılma sürecinin ekonomiye getirdiği deregülasyon ile birlikte fiyatlar serbestçe belirlenmeye başlamıştır. Ekonomik birimlerin fiyat değişimi risklerine daha fazla maruz kalmaları bu risklerin yönetilmesinde önemli bir rol üstlenen vadeli piyasaların oluşturulma çalışmalarının 80'li yılların sonlarında başlamasına neden olmuştur. Fakat risk yönetim sürecinde, türev işlemlerin kurumsal ve organize bir yapı kazanması ancak makroekonomik istikrarın tesisiyle ekonomideki belirsizliklerin azalmasından sonra, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş'nin (VOB) 04.02.2005 tarihinde faaliyet başlamasıyla mümkün olmuştur (Dikmen, 2008: 1).

Günümüzde risk yönetim teknikleri açısından yararlanılan varlıklar çok çeşitlenmiştir ve gelişme durmuş değildir. Türev araçlar ekonomik sistemin vazgeçilmez kurumları arasında yer almaya devam etmektedir.

1. 2. 4. Türev Araçların Kullanım Nedenleri

Türev araçların ortaya çıkışının temel nedeni, türev oldukları ana ürünle ilgili risklerin bertaraf edilme (hedge) ihtiyacı olmasına rağmen; zamanla risk yönetimi, portföy dengeleme, risk alma, riskten kaçınma, arbitraj avantajı sağlama ve spekülasyon amaçlarıyla da kullanılmaya başlanmıştır (Dikmen, 2008: 9).

1. 2. 4. 1. Riskten Korunma Amacı (Hedging)

Riskten korunma, farklı riskler nedeniyle uğranılması muhtemel kayıpların piyasada ters işlem gerçekleştirilerek giderilmesi ya da en azından azaltılması anlamına gelmektedir. Spekülatörler riskin transfer edilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan, riskten korunma işlemi zarar azaltmaktadır. Riskten korunma işleminde ortaya çıkan kâr ya da zararın boyutu ise riskten korunma işleminin başlatılması ve bitirilmesi anında spot ve vadeli işlem fiyatları arasındaki ilişkiye bağlı olacaktır (Yeşilürdü, 1998: 17).

Riskten korunma, gelecekte faiz, fiyat ve döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanabilecek kayıplara dayalı riskin kârı en az etkileyecek şekilde azaltılmasını sağlayacak işlemlerdir. Riskten korunmanın en büyük amacı, riski minimize etmektir. Riskten korunma özellikle kâr marjı küçük ve işlem hacmi büyük işletmelerde kur risklerine karşı korunmak için büyük önem taşımaktadır (Toroslu, 2000: 74).

Hedgerlar, fiyatların olumsuz hareketlerini dengelemek için türev araçları kullanmaktadır. Hedgerlar hem üreticileri (petrol üreticileri, çiftçiler, rafine vb), hem de tüketicilerin (hava yolları, rafine vb) her ikisini de içermektedir ve hem temel emtialardan, hem de vadeli sözleşme işlemlerinden pozisyon tutmaktadırlar (Fyfe, 2011: 8).

Döviz kuru dalgalanmalarına bağlı olarak riskten korunma (hedging), yabancı para birimi cinsinden alacakların yerli para birimi cinsi karşısında değer kaybetmesi ihtimaline karşı yapılan sözleşmeler olup, burada amaç fiyatların düşmesine karşı yatırımcının korunmasıdır (İstanbul Ticaret Odası, 2006: 52).

Riskten korunmak isteyen yatırımcılar, bir sermaye piyasası aracı, döviz, kıymetli maden veya malı kullanan, bu ürünlerde pozisyon tutan veya gelecekte teslimatını bekleyen, ancak ilgili ürünün fiyatında gelecekte meydana gelebilecek

olumsuz değişimlerden korunmak isteyen kişi ve kurumlardır. Bu kapsamda, spot piyasalardaki, fiyatların yükselmesinden korunmak isteyen bir yatırımcının vadeli işlem sözleşmesinde alıcı (uzun pozisyon) olarak pozisyon alması gerekir. Fiyatların düşmesinden korunmak isteyen bir yatırımcının ise bu kapsamda vadeli işlemler sözleşmesinde satıcı (kısa pozisyon) olarak pozisyon alması gerekmektedir (Sevil vd., 2013: 13).

Finans literatüründe çok genel anlamda “hedge etmek” veya “riskten korunmak”, alınan bir pozisyonun muhtemel fiyat hareketlerinden kaynaklanan ve söz konusu pozisyonun değerinin azaltacak risklerden korunmak amacıyla, finansal sonuçları tamamen zıt başka bir pozisyon ile bir anlamda sigorta etmek anlamına gelmektedir. Korunma, spot ya da türev piyasalarda yatırımcıların karşılaştıkları riskleri azaltma amacıyla yapılmaktadır (Dikmen, 2008: 10).

Riskten korunma, mevcut veya gelecekte oluşabilecek risklerin bir takım sözleşme türlerini kullanarak giderilmesi olarak ifade edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde türev araçların riskten korunma amaçlı kullanımındaki yaygınlık daha çok kur, faiz ve fiyat riskinden korunma konusunda olmaktadır.

1. 2. 4. 2. Spekülasyon Amacı

Türev araçlar faiz oranı, borsa, emtia, döviz kurları gibi piyasanın anahtar değişkenlerine spekülatif yatırımlar açısından çok uygundur. Genel olarak değerlendirildiğinde spekülatif pozisyon oluşturmak için çok daha ucuz türev araçları satın alıp, bunun sonucunda bu türev araçtan elde edilen kazancın geri dönüş potansiyeli çok daha büyük olmaktadır (Mattus, 2005: 47).

Piyasalarda fiyatın gelecekteki yönünü tahmin ederek pozisyon alan yatırımcılara spekülâtörler denir. Spekülâtörler vadeli işlem piyasalarının önemli unsurlarından biridir. Vadeli işlemler piyasalarındaki kaldıraç etkisinin varlığı spekülâtörlere oldukça önemli avantajlar sağlayan ürünler sunmaktadır. Spekülâtörlerin alım satım işlemiinde bulunmaları fiyat hareketlerinde zaman zaman dalgalanmalara, bir başka ifade ile fiyat hareketlerinde ani düşüş ve yükselişlere sebep olmaktadır (Sevil vd., 2013: 13):

Spekülasyon, herhangi bir riskten korunma amacı taşımaksızın, mal ve hizmet piyasaları ile finansal piyasalarda işlem gören bir varlığın gelecekteki fiyatına ilişkin genellikle diğer yatırımcılardan daha üstün nitelikli bilgi seti kullanılarak yapılan yatırım stratejidir. Spekülasyon, fiyatın yükseleceği tahmin edilen bir malın vadeli işlem

sözleşmesiyle satın alınması veya fiyatının düşeceği beklenen bir malın vadeli işlem sözleşmesiyle satılması yoluyla yapılabilir. Spekülasyon, yalnızca kâr amacıyla ve belirli riskler alarak yapılır (Dikmen, 2008: 10-11).

Spekülatörler, vadeli piyasalardaki kur veya fiyat değişikliklerinden faydalanarak kâr sağlamaya çalışan kişilerdir. Spekülasyon, fiyatı yükselmesi beklenen bir malın forward sözleşmesi ile satın alınması veya fiyatı düşeceği beklenen bir malın forward sözleşmesi ile satılması şeklinde olabilir (Toroslu, 2000: 74).

Spekülatörler, sözleşmeye konu olan maldaki fiyat değişikliklerindeki beklentiye göre, vadeli işlem sözleşmesine girerek, sözleşme fiyatındaki değişimlerden kâr sağlamayı hedefler. Örneğin, spekülatörler, bir dövizin değer kazanacağını düşünerek, bugünden vadeli olarak satın alıp, vade sonunda satarak kâr elde etmeye çalışır. Spekülatörlerin tahminlerinin gerçekleşmemesi durumunda zarar söz konusudur. Spekülatörlerin riski yüksektir. Ayrıca, spekülasyon uzmanlık gerektirir (Ceylan, 2003: 380).

1. 2. 4. 3. Arbitraj Amacı

Arbitraj, türev piyasalarda fiyat farklılıklarından dolayı ortaya çıkan risksiz kâr üreten anlaşmalardır. Çok basit bir örnekle, bir tüccar bir varlığı bir piyasadaki ucuz satın alıp, aynı anda başka bir piyasada yüksek fiyata satmakla arbitraj gerçekleşmektedir. Fırsatlar uzun süre devam etmeyeceğinden bu tür arbitrajlarda hızlı bir biçimde ucuz konumdaki varlıklar satın alınmakta ve böylece fiyat boşlukları kapatılmaktadır (Mattus, 2005: 48).

Serbest ticaret koşullarında, aynı para birimi ile ifade edildiğinde, bir malın, aynı zamanda, iki ayrı piyasada oluşan fiyatları arasında farkın olması, risksiz kâr imkanı doğurur. Bu durumda, bazı girişimciler, söz konusu malı ucuz piyasadan satın alıp, pahalı piyasada satarak kâr sağlar. Bu tür işletmeler arbitraj, bu işlemleri yapanlara arbitrajcılar denir (Ceylan, 2003: 374).

Arbitraj, işlem fiyatlarını karşılayacak şekilde ve risksiz kâr elde etmek amacıyla bir veya daha fazla piyasada fiyat farklılıklarına dayalı ve eş zamanlı olarak izlenen yatırım stratejisidir. Arbitraj yapanlar risksiz kâr elde etmeyi amaçlayan kişiler ve kurumlardır. Arbitraj, ürün veya finansal varlığın fiyatlarından birisinin olması gereken seviyeden daha yukarıda veya aşağıda olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Ürünün veya varlığın vadeli fiyatı olması gereken fiyatın üzerinde ise, arbitraj yapanlar, vadeli sözleşmede kısa pozisyon sahibi olacak, nakit piyasada ise, vade bitimine uygun

gelecek şekilde uzun pozisyon tutacaktır. Bu yatırım tutarını borçlanma ile finanse ederek, vade sonunda vadeli piyasadaki kısa pozisyonun yükümlülüğünü yerine getireceklerdir. Bu işlemler tamamlandığında dış kaynakla finanse edilen yatırımdan risksiz kâr elde edilecektir (Dikmen, 2008: 11).

Arbitrajcılar piyasalar arasındaki fiyat dengesizliklerinden yararlanarak risksiz kâr elde etmeyi hedefleyen yatırımcılardır. Örneğin, bir malın coğrafi olarak farklı iki mekanda farklı iki fiyattan işlem gördüğünü düşünelim. Bu durumda arbitrajcı malı ucuz olan yerden alır, pahalı olan yerde satar ve risksiz kâr elde eder (Sevil vd., 2013: 13).

Arbitrajcılar türev piyasalarda kullanılan araçlar farklı piyasalardaki geçici fiyat farklarından yararlanarak kâr sağlamaya çalışmaktadırlar. Arbitraj amaçlı işlemler, herhangi bir risk alınmaksızın fiyatlarda oluşan dengesizliklerden faydalanmak için yapılmakta ve arbitraj sayesinde farklı piyasalar birbirlerine bağlanmaktadır.

1. 2. 5. Türev Araçlara İlişkin Riskleri

Türev araçlar, firmalar veya yatırımcılar tarafından riskten korunma amaçlı olarak kullanılmasına rağmen türev araçların kullanılması ile de bazı risklerle karşı karşıya kalınmaktadır.

Türev araçlara ilişkin riskler, piyasa (market), kredi (credit), ve likidite (liquidity) riskleri ile düzenleme (legal) ve operasyonel (operational) riskleri içermektedir (Yeşilürdü, 1998: 15).

1. 2. 5. 1. Piyasa Riski

Piyasa riski, pozisyonlar likidite edilmeden veya diğer pozisyonlarla netleştirilmeden önce, bilanço içi veya bilanço dışı pozisyonların değerinin düşmesi riskidir. Başka bir deyişle piyasa riski, türev aracın dayalı olduğu varlık, fiyat, oran veya endeks seviyesindeki dalgalanmalar sonucunda türev aracın fiyatının değişmesi riski olarak tanımlanabilir (Akalın, 1999: 12).

Piyasa riski, geçerli bir ekonomik nedene dayanmaktan çok, psikolojik etkiler sonucu yatırımcı davranış ve tercihlerdeki değişimlerden kaynaklanan risk türüdür. Beklenmeyen bir savaşın başlaması ve bitmesi, seçim yılı olması, politik faaliyetlerin artması, ülke içindeki yasalardaki değişiklikler gibi nedenler piyasa riskini doğurmaktadır (Sabuncu, 2005: 8).

Piyasa riski, varlıkların piyasa fiyatlarındaki oynaklıklar ya da piyasa faktörlerindeki olumsuz hareketler nedeniyle zarar etme riskidir. Bu risk analiz edilirken faiz oranları, döviz kurları, borsa endeksleri ya da emtia fiyatları gibi risk faktörlerinin etkileşimleri ve korelasyonları da dikkate alınmalıdır. Piyasa riskinin yönetilmesinde genellikle ilgili risk faktörlerindeki değişikliklere duyarlı likit araçlar kullanılır. Bu amaca yönelik olarak, özellikle borsada işlem gören türev araçlar ve hisse senetleri tercih edilmektedir (Kula Çakır, 2008: 12).

Piyasa riski, var olan pozisyonda fiyat değişimleri sonucunda ortaya çıkan kayıplardır ve bu riski yabancı para riski, faiz oranı riski, endeks riski ve fiyat riski olarak gruplandırmak mümkündür.

Yabancı para diğer bir adı ile döviz kuru riski, ülke parasının yabancı ülke paraları karşısındaki değerinin olumsuz değişmesi olarak ifade edilmektedir. Faiz oranı riski, faiz oranlarında değişmelere bağlı olarak varlıkların değerinde meydana gelen olumsuz değişmelerdir.

Endeks riski, hisse senedi fiyatlarındaki beklenmedik değişmelerden kaynaklanan zararlar olarak ifade edilmektedir. Fiyat riski ise, bir malın gelecek bir tarihteki de spot fiyatının beklenen fiyattan olumsuz olarak sapması durumudur.

1. 2. 5. 2. Kredi Riski

Kredi riski, borçlu olan tarafın mali yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde karşılaşılan risktir, tezgahüstü piyasa (over the counter-OTC) ve organize piyasa türüne göre farklılık göstermektedir. Borsalar ve takas kurumları karşı taraftan kaynaklanacak riski gerek teminatlandırma gerekse karşı taraf rolü oynama gibi mekanizmalarla oldukça azaltırken, birçok OTC piyasada bu faktörlerin eksikliği riski arttırmaktadır (Uyar, 2004: 4).

Kredi riski, türev araç sözleşmesinde karşı tarafın finansal yükümlülüğünü yerine getirmemesi riskidir. Kredi riski tutarı karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda ortaya çıkacak yerine koyma maliyeti kadardır. Türev araç sözleşmesinin tezgahüstü piyasalarda ya da organize bir borsada işlem görmesi kredi riskin belirlenmesindeki en önemli unsurdur. Organize piyasalarda işlem gören vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, takas odasının varlığı sayesinde, kredi riskini büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır (Yeşilürdü, 1998: 15).

Bir borç ilişkisinin söz konusu olması halinde borç veren, bir ürün ya da hizmetin alınması anında ödemenin gerçekleşmediği durumda ise, ürün ya da hizmeti

satan kişi ve kurumlar açısından kredi riski söz konusudur. Bu bağlamda, verilen borcun borç alan tarafından geri ödenmemesi riski olarak da basitçe tanımlanabilecek olan kredi riski, başta bankalar olmak üzere finansal firmalar ile endüstriyel firmalar ve devletleri de kapsayan kredi sağlayıcıların karşı karşıya olduğu risktir. Kredi riskinin aktarımı için kullanılabilir pek çok enstrüman bulunmakla birlikte özellikle son yıllarda kredi riskine dayalı türev araçların gelişimi kredi riskinin aktarımına hız kazandırmıştır (Kavlak, 2003: 3-9).

Türev araç kullanımında taraflar karşılıklı olarak birbirlerine gelecekteki bir tarihte gerçekleştirilecek bir olay ile ilgili anlaşma yapmaktadırlar. Özellikle tezgahüstü piyasa işlemlerinde taraflardan birinin anlaşmadan vazgeçmesi durumunda ya da anlaşma şartlarını yerine getirememesi durumunda karşı taraf riskle karşı karşıyadır. Taraflardan birinin anlaşma şartlarını yerine getirmemesi durumunda diğer tarafın karşılaşacağı risk türü kredi riskidir. Bu yüzden anlaşmalarda teminat alma gündeme gelmektedir.

1. 2. 5. 3. Likidite Riski

Likidite; ödemeleri vadesinde yapabilme güç ve yeteneği olarak tanımlanabilir. Likidite riski, nakit girişleri ile çıkışları arasındaki dengenin kurulamaması veya bozulması nedeniyle ödemelerin vadesinde gerçekleştirilememe riskidir (Kaygısız, 2008: 20).

Türev araçlara ilişkin iki temel likidite riski türü vardır. Piyasa likidite riski ve fonlama riski. Piyasa likidite riski bir pozisyonun likidite edilmeyecek veya ters işlem ile netleştirilmeyerek elimine edilmemesi riskidir. Fonlama riski ise, ters fonlama sağlayan ve kuruluş üzerinde nakit akımı baskısı yaratan türev işlemlerin fonlama yarattığı risktir. Diğer bir deyişle fonlama riski, firmanın ödeme yükümlülüklerini veya teminat çağrılarını, fon giriş ve çıkışlarının zamanlamasını ayarlayamamasından dolayı yerine getirmemesi riskidir (Akalın, 1999: 5).

Likidite arttıkça firmanın nakit varlıklar üzerinden sağlayacağı kazançlar azalırken, riskin azalmasına da neden olacaktır (Meder akır ve Küçükkaplan, 2012: 70).

Türev araç sözleşmelerinde önceden planlanan nakit hareketlerinin zamanında gerçekleştirilememesi, taraflardan birinin yapacağı ödemeyi sözleşmedeki vadede yapmamış olması likidite riskini gündeme getirmektedir.

1. 2. 5. 4. Düzenleme (Hukuki) Riski

En temel anlamıyla hukuki risk, bir kanunun veya düzenlemenin beklenmeyen şekilde uygulamaya koyulması sonucu ortaya çıkabilecek risktir. Hukuki risk aynı zamanda bir kanunun veya düzenlemenin yeterince açık olmaması sonucu uygulamada ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgilidir (Kahya, 2004: 27).

Düzenleme riski, diğer bir adı ile hukuki risk, bir sözleşmenin yasal olarak uygulanamamasından kaynaklanan zarar riskidir. Bu risk, belgelerle ispatın mümkün olmadığı, karşı tarafın yetkisinin geçersiz olduğu ve mevzuatın açık ve yönlendirici olmadığı durumları da kapsamaktadır.

Türev araçlar taraflar arasında yapılan sözleşmelere dayanmakta olup, bu sözleşme hükümlerinin tarafların tabii olduğu hukuk sistemi ile çelişmemesi ve karşılıklı bağlayıcılık özelliğini haiz olması hayati önem taşımaktadır (Kula Çakır, 2008: 11).

Farklı ülkelerde bulunan yatırımcıların yaptığı sözleşmeler bir ülke kanununa uyumlu iken diğerine aykırılık teşkil edebilir. Hatta bazı ülkelerde OTC türev sözleşmeler kumar olarak değerlendirilerek kanuna aykırı addedildiğinden ya da bütün sözleşmelerin borsada gerçekleştirilmesi zorunlu olduğundan bu sözleşmeler uygulama alanı bulamamaktadır (Uyar, 2004: 5).

Hukuki risk, sözleşmelerin uygulanmasındaki belirsizliklere ilişkin risktir. Yetersiz dökümantasyon, sözleşme hükümlerinin ihlal edildiğinin taraflarca ileri sürülmesi gibi uyuşmazlıklar ile karşı tarafın sözleşme yapma yetkisinin bulunup bulunmadığı, yükümlülüğün yerine getirilmemesi ya da iflas durumlarında sözleşmenin teminat, netleştirme ya da üçüncü tarafların garantörlüğüne ilişkin hükümlerin uygulanması konusundaki belirsizlikler, düzenlemelerin yanlış yorumlanması ya da düzenlemelerdeki önemli değişiklikler nedeniyle zarara uğranması hukuki risk kapsamında değerlendirilebilir (Kaygısız, 2008: 22).

Türev araç sözleşmelerinde tarafların farklı ülkelerde olması, tabii oldukları hukuk sistemindeki farklılıklar özellikle de tezgahüstü piyasalarda ciddi anlamda hukuki riski ortaya çıkarmaktadır. Türev araç sözleşmesindeki hükümlerin ülkeler açısından farklılık göstermesi ve taraflarca bu şartların bilinmemesi risk oluşturmaktadır.

1. 2. 5. 5. Operasyonel Risk

Operasyonel risk, iç kontrol sisteminin yeterli olmaması, bilgi işlem ve iletişim sisteminin hatalı olması, kişilerin kasten veya istemeyerek sebep oldukları hatalar sonucunda zarara yol açmaları gibi sebeplerle ortaya çıkan ve kapsamı oldukça geniş olan risk türüdür (Yeşilürdü, 1998: 16).

Bu risk temel olarak bilgi sistemleri ile iç kontrol mekanizmalarındaki eksiklikler sonucu meydana gelebilecek beklenmedik zararları ifade etmektedir. Takası geciktiren operasyonel problemler, karşı taraf riskinin ortaya çıkmasına sebep olabileceği gibi, takas kurumunun asli görevini yerine getirememesine de yol açabilir. Operasyonel riskin bir başka biçimi, takas üyelerinde görev yapan kişilerin yeterli seviyede tecrübeye sahip olmaması ve gerekli eğitimlere tabi tutulmaması halidir (Kahya, 2004: 27).

Operasyonel risk, finansal kuruluşların bilgi işlem ya da iç kontrol sistemlerinde mevcut olan zafiyet nedeniyle zarara maruz kalma riskini ifade eder. Her finansal faaliyette operasyonel risk söz konusudur. Tezgahüstü türev araçlarda risk yönetimi hayati önem taşımaktadır. Borsa içi türev araçlarda, sözleşmelerin piyasaya göre değerlendirilmesi, pozisyonlara ilişkin kâr zarar durumu, teminata ilişkin bilgiler gibi risk yönetimine temel teşkil eden bilgiler yönetiminde kullanılacak veriler finansal kuruluşların kendi bünyelerinin, kendi bilgi işlem sistemleri ve iç kontrol birimleri tarafından hesaplanmaktadır. Dolayısıyla, finansal kuruluşun iç kontrol ve risk yönetimi birimlerindeki olası zafiyetler sebebiyle zarara maruz kalınabilecektir (Kula Çakır, 2008: 13).

1. 3. Türev Araçların Türleri

Ana başlıklar halinde ele alındığında başlıca türev araçlar aşağıdaki gibi kategorize edilebilir:

- Futures
- Forward
- Swap
- Opsiyon

Her enstrüman kullanıcılarına birçok avantajlar sunmaktadır. Ancak, bu türev araçlar aynı zamanda kullanıcılarına dezavantajlar da getirmektedir. Dezavantajlar her zaman belirgin olmayabilmektedir. Türev araçları kullananların bu risklerin de farkında olarak işlem yapıyor olması önem taşımaktadır (Eales, 2004: 2).

1. 3. 1. Forward

Forward sözleşmeler, tarihteki en eski türevlerdir ve gerçekte yüzyıllar öncesine dönüp bakıldığında finansal sözleşmelerin en eskisidir. 160 yıl önce forward sözleşmelerinin bir başka versiyonu futures sözleşmeler çıkmıştır ve swap ise forward sözleşmelerin etkisine 30 yıl önce varabilmiştir (Sundaram, 2013: 30).

Forward, iki taraf arasında belirlenen ileri bir tarihte teslimi söz konusu olacak bir mal, para, faiz veya menkul kıymetin vadesi, miktarı ve fiyatı bugünden belirlenerek sözleşmeye bağlandığı işlemlerdir. Forward sözleşmeleri her türlü mal ve piyasa için yapılabilir. Fakat, genellikle döviz ve faize dayalı forward şeklinde uygulanmaktadır. Forward sözleşmeleri bir günden birkaç yıla kadar yapılabilir (Toroslu, 2000: 73). Vade genellikle 30, 60, 90 gün veya 3, 6, 9, 12 ay olabilmektedir (Delikanlı, 1998: 115).

Forward, tarafların birinin gelecekte belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan, bir malı satın almak, diğerinin ise satmak üzere anlaştıkları ve mutlaka malın fiziken teslimini gerektiren bir sözleşmedir (Eugene ve Brigham, 2009: 571).

Başka bir ifade ile, belirli bir miktar ve kalitedeki para, döviz, altın, mali araç, mal ve diğer türev ürünlerin önceden belirlenen bir fiyatla, gelecekteki bir tarihte, borsa şeklinde organize olmayan bir piyasada alım ve satımını kapsamına alan teslim amaçlı bir vadeli işlemdir (Örten, 2000: 369).

Forward sözleşme, üzerinde uzun (kısa) pozisyon tutan bir yatırımcı, belirlenen fiyat üzerinde, belirli kalitedeki belirli bir malı satın almayı (satmayı) kabul etmiş demektir (Ritchken, 1997: 6).

Forward sözleşmeler, bir varlık alışverişi ile ilgili iki taraf arasında yapılan (Fyfe, 2011: 12);

- Tezgahüstü (over the counter) sözleşmelerdir,
- Bir fiyat anlaşmasıdır (vadeli fiyatı veya gelecek fiyatı),
- Gelecek zamandaki belirli bir noktadır (son kullanma tarihi veya vade tarihi).

Forward sözleşmeler, satıcının belli bir ürünün ileri bir tarihte, bugünden anlaşılan bir fiyat üzerinden alıcıya teslim etmesini öngören sözleşmelerdir. Sözleşmenin şartları (fiyat, miktar, kalite, zaman ve yer) alıcı ile satıcı tarafından karşılıklı belirlenmektedir. Forward sözleşmelerinde taraflardan birisi, dayanak varlığı belirlenen fiyattan ve belirlenen bir tarihte alma, diğer ise aynı varlığı aynı tarihte ve aynı fiyattan satma yükümlülüğü altına girer. Alma yükümlülüğü altına giren taraf

sözleşme üzerinde uzun pozisyon alırken, satma yükümlülüğü altına giren taraf ise kısa pozisyon almış olmaktadır (Sevil vd., 2013: 30).

Forward işleminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Toroslu, 2000: 76):

- Nama yazılı sözleşmeler olup işlem yapma güçleri sınırlıdır,
- Sözleşme konusu ürünün cinsi, miktarı ve vadesi açısından alıcı ve satıcılara serbestlik sağlar,
- Sözleşmenin yapılacağı mekan açısından hiçbir sınırlama yoktur,
- Borsa yerine alıcı ve satıcılar arasında işlem gördüğü için ikinci eli yoktur,
- Standart hale getirilmiş bir teminat miktarı yoktur ve zorunlu değildir,
- İşleme konu olan varlığın gelecekteki fiyatı alıcı ve satıcı arasında serbestçe belirlenebilir.

1. 3. 1. 1. Forward Sözleşme Türleri

Forward sözleşmeleri ticari mal forward sözleşmeler, döviz forward sözleşmeler ve faiz forward sözleşmeler olarak gruplandırmak mümkündür.

1. 3. 1. 1. 1. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

Ticari mal forward sözleşmeleri, sahibini taraflarca sözleşme tarihinde belirlenen bir malı gelecekteki bir tarihte sözleşme tarihinde saptanan belirli bir fiyattan almaya ya da satmaya zorunlu tutan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır.

Ticari mal forward sözleşmelerinin borsada alınıp satılmaması, sözleşmeleri likit olmaktan uzaklaştırarak, spekülasyon maksatlı kullanımını azaltmaktadır. Sözleşmeye taraf olan alıcı, gelecekteki fiyat artış riskine karşı önlem almaktadır. Sözleşmenin vadesi geldiğinde spot piyasadaki fiyata göre taraflar açısından kâr veya zararın oluşup oluşmadığı anlaşılmaktadır. Ticari mal forward sözleşmelerinin işleyişine dair örnek:

Aydın'da yaşayan Mehmet Yavaş (Satıcı) 1 Şubat 2014 tarihinde, önümüzdeki pamuk sezonunun ürünlerini 30 Ekim 2014 tarihinde aşağıdaki koşullarda satmak için tüccar Zafer Seçkin'le (alıcı) sözleşme yapmaktadır. Pamuğun 1 Şubat 2014 tarihindeki kg fiyatı 15 TL'dir. Rekolteye de bağlı olmak üzere teslim tarihinde pamuğun kg fiyatının 20 TL olacağı tahmin edilmektedir. Sözleşme özellikleri:

Tarih : 01 Şubat 2014

Teslim Tarihi: 30 Ekim 2014

Teslim Yeri : Tüccar Zafer Seçkin'in merkez deposu

Ticari mal : 1Randuman pamuk

Miktar: 50 ton

Fiyat: 20 TL/kg

Bu ticari mal sözleşmesine göre 30 Ekim 2014 tarihinde pamuk üreticisi Mehmet Yavaş yukarıdaki özelliklerde 50 ton pamuğu tüccar Zafer Seçkin'e teslim etmekle, tüccar Zafer Seçkin de aynı tarihte 1.000.000 TL (50 ton x 20 TL/kg)'yi nakit olarak pamuk üreticisi Mehmet Yavaş'a ödemekle yükümlü olmaktadır.

1. 3. 1. 1. 2. Döviz Forward Sözleşmeleri

Yabancı para veya döviz forward sözleşmeleri, iki taraf arasında yapılan ve tarafların belli para karşılığında başka bir para birimin (döviz kurunu) belli miktarda daha önce belirlenmiş ileri bir tarihte önceden üzerinde anlaşılmış bir fiyattan almak veya satmak konusundaki yükümlülüklerinin düzenlendiği sözleşmelerdir (İstanbul Ticaret Odası, 2006: 47).

Bir diğer ifade ile, iki taraf arasında, belirli tutardaki bir yabancı paranın başka bir para birimini çevrilerek, bugünden belirlenmiş geleceğe ait bir tarihte veya belirli bir zaman periyodu içinde teslimi konusunda yapılan anlaşmalardır. Teslimi yapılacak yabancı para ile ilgili döviz kuru, kontratın hazırlandığı tarihte, bu tarih ile teslim tarihi arasında kalan süre boyunca oluşabilecek döviz kuru değişiklikleri dikkate alınmadan sabitleştirilmektedir (Chambers, 2007: 43).

Forward kurlar genellikle cari kurlarla karşılaştırmalı olarak verilir. Eğer, forward piyasada dövizin değeri ulusal paraya göre cari piyasadan daha yüksek ise döviz prim yapmış demektir. Eğer dövizin forward değeri spot piyasadan daha düşükse döviz iskontoya uğramış demektir. Buna forward iskontosu denir. Bu durumda ulusal para değer kazanmış demektir. Forward prim ve iskontoları şu formülle hesaplanır (Toroslu, 2000: 75):

$$\text{Forward Prim/Iskonto} = \frac{\text{Forward kur} - \text{Spot kur}}{\text{Spot kur}} A = \pi r^2 \times \frac{12}{n} \times 100$$

1. 3. 1. 1. 3. Faiz Forward Sözleşmeleri

Bu tür anlaşmalarda taraflar, mevcut piyasa faiz oranını esas alarak ileride beklenen bir faiz oranından (vadeli faiz oranı), faiz oranları arasındaki farkın değişimini kabul etmektedir. Vadedeki faiz oranı anlaşmalarında taraflar ilerideki bir tarih için faiz oranını sabitlemektedirler. Ancak, bu anlaşmalarda gerçekte hesap açılması ve para

yatırılması söz konusu değildir. Sadece olabilecek durumlar üzerinde kurulu bir riskten korunma yöntemidir (Demir, 2009: 111).

Forward faiz anlaşmalarına taraf olanların amacı, kendilerini ilerideki faiz değişmelerine karşı korumaktır. Burada kredi kullanan işletme, kendisini gelecekteki faiz artışlarına karşı korumaya çalışırken, kredi veren taraf ise, gelecekteki olası faiz düşüşlerine karşı korumaya çalışmaktadır. Bu nedenle, forward faiz anlaşmalarında ilgili taraflar, belirli bir süre için, gelecekteki bir tarihte, belirli bir anaparaya uygulanacak olan faiz oranı üzerinden anlaşılır. Vade sonunda spot faiz oranı ile anlaşmayla belirlenmiş olan faiz oranı karşılaştırılır. Karşılaştırma sonucuna göre, bir taraf diğer tarafın zararını karşılar. Forward faiz sözleşmelerinde, tarafların birbirlerine yapacakları ödemeleri bulmak için aşağıdaki formülden yararlanılabilmektedir (Ceylan, 2003: 387-388):

$$S = [(L - R) \times D \times A] / [(B \times 100) + (L + D)]$$

S = Ödeme (veya alacak) tutarı

L= Piyasada gerçekleşen faiz oranı

R= Sözleşmede belirtilen faiz oranı

D= Sözleşmenin gün olarak vadesi

A= Sözleşme miktarı veya tutarı

B= 360 veya 365 gün

Forward faiz sözleşmelerinde taraflar, belli tutardaki anaparaya ileri bir tarihte belli bir süre için uygulanacak faiz oranı üzerinde anlaşmaktadır ve faiz gelirlerindeki aşırı düşmeleri önlemek veya ödenecek faiz tutarının artmasını önlemek için faiz forward sözleşmeleri kullanabilmektedirler.

1. 3. 2. Futures

Futures sözleşme, özünde organize borsalarda işlem gören forward sözleşmesidir ki bu değişim yerine iki taraflı bir müzakeredir. Futures sözleşmeler 19. Yüzyılın ortalarından itibaren büyümeye başlamıştır. Futures sözleşme şartları (vade tarihi, teslim notu vb) standarttır ve sözleşme değiş tokuşu garanti etmektedir (Sundaram, 2013: 7).

Futures anlaşmalar, belli nitelikteki ve miktardaki bir malın, menkul kıymetin, anlaşmanın yapıldığı tarihte belirlenen fiyattan, gelecekte belirlenen tarihte teslimini

öngören yasal bir anlaşmadır. Futures anlaşmalarında, ileri bir tarihte gerçekleşecek olan bir alım satım işleminin fiyatı bugünden belirlenip anlaşmaya bağlanmaktadır (Alphan, 1999: 3).

Futures piyasaları, belli miktardaki mal, döviz, altın ve menkul kıymetin önceden belirlenen bir fiyattan, gelecekteki belirli bir tarihte teslim edileceğine ilişkin alım-satım sözleşmelerinin yapıldığı, bu sözleşmelerin el değiştirdiği, üyelik esasına göre çalışan borsalardır ve bu borsalarda işlem gören sözleşmeler futures sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır.

Futures piyasalarının olmadığı bir ortamda örneğin bir çiftçi malını eğer mal mevcutsa spot olarak yani anında satmak zorundadır. Ürünün ekimini sonbaharda yaptı ise, malını satabilmek için hasat zamanını yani bir sonraki yılın ilkbahar veya yaz dönemini beklemek durumundadır. Futures piyasalarının varlığı çiftçi açısından bu zorunluluğu ortadan kaldırır ve sunumda büyük esneklik getirir. Futures piyasalarının var olduğu bir ortamda, çiftçi hasat zamanına kadar beklemeden, istediği her hangi bir zamanda, geleceğe yönelik bir kontrat yaparak malını satabilir. Burada söz konusu olan kontrat (futures kontratı) çiftçiye bugünden belirlenen bir fiyattan malını örneğin altı ay sonra satmak koşuluyla bir anlaşma yapma olanağı sağlamaktadır (Erol,1999: 1).

Futures sözleşmelerinin hem alıcısı hem de satıcısı, işlemlerini gerçekleştirmek için sözleşmenin yapıldığı tarihte aldığı pozisyona göre nakit veya nakit benzeri varlığa yatırırlar. Yatırılan bu tutara başlangıç teminatı denir (Karan, 2001: 569).

Her sözleşme için belirlenen bir teminat alt limiti vardır. Bu limit başlangıç teminatının %75'i kadardır. Bu limite sürdürme teminatı adı verilir. Başlangıç teminatı bu limitin altına düştüğü durumlarda aracı kurum sözleşme sahibinin teminatı, nakit veya nakit benzeri bir finansal varlık ile bu tutara tamamlanmasını ister. Buna, teminat tamamlama çağrısı denir. Başlangıç teminatına ek olarak teminat üzerine yatırılan tutara da değişim teminatı denir (Ersan, 2003: 7).

Futures işlemleri, futures borsalarında yürütülmektedir ve belli bir yer, çalışma saatleri ve kuralları söz konusudur. Futures borsalarının temel faaliyeti, futures işlem yapmak isteyenlere işlemlerini yürütebilecekleri bir mekan sağlamak, günlük işlemlerle ilgili kurallar koyarak uygulanmasını sağlamaktır.

Futures piyasalarında yapılan sözleşmeler büyük çoğunlukla tek tiptir. Çünkü, zaman içinde bu piyasalarda yapılan sözleşmeler standartlaştırılmaktadır. Belirli bir zamanda ve belirli bir şekilde teslim edilecek malın özellikleri sözleşmede ayrıntılı bir şekilde açıklanmak zorundadır. Sözleşmelerinde, sözleşme konusu varlığın teslim tarihi,

teslim yöntemi, futures sözleşmesine ilişkin meydana gelebilecek minimum ve maksimum fiyat değişimleri önceden belirlenmek zorundadır (Olca, 2001: 3).

Futures sözleşmelerinde yatırımcı ilk pozisyonunu alım veya satım yönünde başlatabilmektedir. Satışa konu olan malı gelecekte teslim etme yükümlülüğü ile satmış olacağımız için işlem gününde satacağımız mala sahip olmak zorunluluğu bulunmamaktadır.

Futures anlaşmaların temel özellikleri şunlardır (Alphan, 1999: 14):

-Anlaşmalarda kontrat boyutu sabitlenmiştir.

-Anlaşmalarda yatırılması gereken depozit miktarı günlük olarak belirlenmektedir.

-Anlaşmalarda maksimum günlük fiyat değişikliği sınırı bulunmaktadır.

-Futures piyasalarında pozisyon tutan biri bu pozisyonu vade sonuna kadar bekletmek zorunda değildir.

-Futures piyasalarında çalışmasını takas merkezi garanti etmektedir.

-Anlaşmaların maliyetinin bulunmasında en yaygın olarak kullanılan yaklaşım taşıma maliyeti modelidir.

Futures sözleşmeler ve forward sözleşmeler aynı amacı ve özellikleri taşımaktadır. Temel farklılık, futures sözleşmenin standart olması ve organize borsalarda işlem görmesidir. Diğer farklılıklar ise şunlardır (Ocaoğlu, 2013: 5):

-Forward sözleşmelerde karşı tarafın kredi riski bulunmasına rağmen futures sözleşmelerde takas kurumu yükümlülüklerin yerine getirilmesi garantisini sağlar,

-Forward sözleşmelerde netleştirme karşı tarafın kararına bağlıdır, futures sözleşmelerde ise pozisyon kolaylıkla ters işlemle kapatılabilir,

-Forward sözleşmelerde teminat yükümlülüğü bulunmamasına rağmen futures sözleşmelerde günlük teminat tamamlama yükümlülüğü vardır,

-Forward sözleşmelerde gerçek piyasa değerinin belirlenmesi mümkün olamazken, futures sözleşmelerde günlük piyasa fiyatının belirlenmesi mümkündür,

-Forward sözleşmelerde genellikle fiziki teslim istenmez, futures sözleşmelerde istisnalar dışında fiziki teslim olmaktadır.

Futures anlaşmaların maliyetinin bulunmasında en çok kullanılan model taşıma maliyeti modelidir. Bu modele göre, bir malın gelecekteki fiyatı, spot fiyatın bugünkü değerine, malın elde edilmesi ve kullanılacağı güne kadar saklanması için gerekli masrafların eklenmesi ile bulunabilir. Bu durumda gelecek fiyatı en az spot fiyatı,

finansman maliyeti, depo ve sigorta maliyetleri toplamına eşit olmalıdır. Eğer eşitlik olmazsa, piyasada arbitraj başlar ve risksiz kazanç ortaya çıkar (Alphan, 1999: 17).

Taşıma maliyeti, bir malın veya finansal aracın vadeli bir sözleşme ile alınması yerine spot piyasadaki alınması için yapılması gereken yatırımın fonlama maliyetinden söz konusu finansal aracın vadeli sözleşme tarihine dek getireceği getirinin çıkarılmasıyla bulunur. O halde, spot piyasalar ile vadeli piyasalar arasındaki taşıma maliyeti ilişkisi sonucunda oluşması gereken fiyattan farklı fiyat oluşması durumunda, arbitrajcılar devreye girerek ucuz olan piyasadan alış, pahalı olan piyasada satış yaparak piyasaları dengeler. Arbitrajcılar bu faaliyetleri piyasaların birbirleriyle uyumlu ve dengeli hareket etmesini sağlayarak gerçekçi fiyat oluşumunu sağlar. Taşıma Maliyeti modeline göre vadeli fiyatlar alım satım konu dayanak varlığın spot fiyatı ve bugünden teslimat gününe kadarki taşıma maliyetine bağlıdır (Sevil vd., 2013: 13-14-57):

$$\text{Vadeli Fiyat} = \text{Spot fiyat} + \text{taşıma maliyeti}$$

$$\text{Taşıma Maliyeti} = \text{Finans maliyeti} + \text{depo maliyeti} + \text{sigorta maliyeti}$$

Taşıma maliyeti modeli, spot ve vadeli işlem fiyatları arasındaki fiyat ilişkisini belirlemede kritik bir rol oynar. Taşıma maliyeti modeli ilk defa Kaldor (1939) ve Working (1948,1949) tarafından geliştirilmiştir. Bu model arbitraja dayanır ve arbitraj imkânlarının olmadığı etkin bir piyasada, bir vadeli işlem sözleşmesinin fiyatının cari spot fiyat, taşıma maliyeti ve sahiplik getirisine bağlı olduğunu ifade eder. Taşıma maliyeti modelinin, temel eşitliği aşağıdaki şekilde ifade edilebilir. Taşıma maliyet; depolama giderleri, sigorta giderleri, taşıma giderleri ve finansman maliyeti olmak üzere dört temel gruba ayrılır (Ersoy ve Bayrakdaroğlu, 2013: 27);

Bir ürünün vadeli fiyatı aşağıdaki formülle hesaplanabilir (Ceylan, 2003: 390):

$$F_{ct} = S_t + S_t \times R_t \times (T - t) / 365 + G_t$$

F_{ct} : T tarihinde teslimatı yapılmak üzere, t tarihindeki sözleşmenin vadeli fiyatı

S_t : Ürünün t tarihindeki nakit fiyatı

R_t : T-t dönemi için, t tarihindeki borçlanılabilen risksiz faiz oranı

G_t :T-t döneminde saklaması yapılacak ürünün saklama maliyeti

1. 3. 2. 1. Futures Sözleşme Türleri

Futures sözleşmeleri dayandığı varlığın niteliğine göre finansal ve emtia sözleşmeleri olmak üzere iki temel ayrıma tabi tutulabilir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007:

494). Finansal ve emtia sözleşmeleri de kendi içine birkaç farklı türde gerçekleşmektedir:

Tablo 1. Futures Sözleşme Türleri

Finansal futures sözleşmeleri	Emtia futures sözleşmeleri
a. Döviz futures sözleşmeleri	a. Tarımsal ürün futures sözleşmeleri
b. Faiz futures sözleşmeleri	b. Sanayi malı ve metal futures sözleşmeleri
c. Hisse senedi endeksi futures sözleşmeleri	c. Enerji futures sözleşmeleri
d. Kıymetli maden endeksli futures sözleşmeleri	

1. 3. 2. 1. 1. Döviz Futures Sözleşmeleri

Döviz futures anlaşmaları, kur değeri anlaşmanın yapıldığı tarihte belirlenen, başka bir döviz karşılığında belli bir dövizin belirlenmiş sabit bir miktarının, ileri bir tarihte teslim etme yükümlülüğü getiren anlaşmalardır (Alphan, 1999: 19).

Özellikle ihracat/ithalat firmaları ve büyük miktarlarda yabancı ülkelerin menkul kıymetlerine yatırım yapan sermaye piyasası kurumları, karşı karşıya kalacakları kur riskini ortadan kaldırmak amacıyla, döviz futures sözleşmeleri gerçekleştirilmektedir (Yeşilürdü, 1998: 9).

Döviz için forward sözleşmeler oldukça yaygın kullanılmasına rağmen, futures sözleşmeleri de en az forward sözleşmeler kadar aktiftir. Bankalar arası para piyasasında yaklaşık 50 döviz kuru olmasına rağmen, en çok işlem gören paralar Amerikan Doları, Euro, Japon Yeni, İngiliz Sterlini, İsviçre Frangı, Kanada Doları ve Meksika Pasosudur. Buna rağmen, bu sözleşmelerin gelecek piyasası işlemler forward piyasası hacmine göre daha düşüktür (Sevil vd., 2013: 50).

Tablo 2’de VIOP’daki döviz futures sözleşmesine ait detaylar yer almaktadır:

Tablo 2. Dolar TL Vadeli İşlem Sözleşmesi Detayları

Dayanak Varlık	Türk Lirası/ABD Doları kuru.
Sözleşme Büyüklüğü	1.000 ABD Doları.
Fiyat Kotasyonu ve Minimum Fiyat Adımı	1 ABD Doları'nın Türk Lirası cinsinden değeri virgülden sonra dört basamak halinde kote edilir (Örnek: 2,2390; 2,2391; 2,2392 gibi). Minimum fiyat adımı 0,0001 TL'dir. Minimum fiyat adımının değeri bir sözleşme için 0,1 TL'ye (0,0001*1000) karşılık gelir.
Vade Ayları	Vade döngü ayları Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık'tır. Piyasada aynı anda, içinde bulunulan aya en yakın üç döngü ayı işlem görür. Bu üç vade ayından biri Aralık değilse Aralık vadeli sözleşmeler de ayrıca işleme açılır.
Uzlaşma Şekli	Nakdi uzlaşma
Günlük Uzlaşma Fiyatı	<p>Seans sonunda hesapların güncellenmesinde kullanılan günlük uzlaşma fiyatı aşağıdaki şekilde hesaplanır ve en yakın fiyat adımına yuvarlanır:</p> <p>a)Seans sona ermeden önceki son 10 dakika içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı günlük uzlaşma fiyatı olarak belirlenir.</p> <p>b)Eğer son 10 dakika içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde geriye dönük olarak bulunan son 10 işlemin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı alınır.</p> <p>c)Seans içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı,</p> <p>d)Seans içerisinde hiç işlem yapılmamışsa, bir önceki günün uzlaşma fiyatı günlük uzlaşma fiyatı olarak belirlenir.</p> <p>Seans sonunda yukarıda belirtilen yöntemlere göre günlük uzlaşma fiyatının hesaplanamaması veya hesaplanan fiyatın piyasayı doğru yansıtmaması durumunda, aşağıda belirtilen yöntemler tek başına ya da birlikte kullanılarak günlük uzlaşma fiyatı tespit denebilir.</p> <p>a)Seans sonundaki en iyi alış ve satış kotasyonlarının ortalaması,</p> <p>b)Dayanak varlığın spot fiyatı veya sözleşmenin diğer vade ayları için geçerli olan günlük uzlaşma fiyatları da dikkate alınarak hesaplanacak "teorik" fiyatlar.</p> <p>Özel Emir Pazarında gerçekleşen işlemler yukarıdaki hesaplamalara dahil edilmez. Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından günlük uzlaşma fiyatının değiştirilme durumu saklıdır.</p>
Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı	<p>Son işlem günü saat 15:30'da TCMB tarafından açıklanan gösterge niteliğindeki ABD Doları satış kuru.</p> <p>Belirlenen vade sonu uzlaşma fiyatı en yakın fiyat adımına yuvarlanır.</p>

Son İşlem Günü	Her vade ayının son iş günü. yurtiçi piyasalarda resmi tatil nedeniyle yarım gün olması durumunda son işlem günü bir önceki iş günüdür.
Vade Sonu	Her vade ayının son iş günü. yurtiçi piyasalarda resmi tatil nedeniyle yarım gün olması durumunda vade sonu bir önceki iş günüdür.
Takas Süresi	Takas süresi T+1 olarak uygulanır. Zararlar hesaplardan T günü sonunda tahsil edilirken, karlar hesaplara T+1 günü aktarılır.
Baz Fiyat ve Günlük Fiyat Değişim Limiti	Baz fiyat, günlük fiyat değişim limitlerinin hesaplanmasında kullanılan ve sözleşmenin işleme açıldığı gün Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından belirlenen fiyat, diğer işlem günleri için ise bir önceki günün uzlaşma fiyatıdır. Günlük fiyat değişim limiti, her bir sözleşme için belirlenen baz fiyatın $\pm\%10$ 'udur. Bu yöntemle hesaplanan alt veya üst limitin fiyat adımına tekabül etmemesi halinde üst limit bir üst fiyat adımına, alt limit ise bir alt fiyat adımına yuvarlanır.
İşlem Saatleri	İşlemler 09:10 - 17:45 saatleri arasında kesintisiz tek seansta gerçekleştirilir.
İşlem Teminatı Esasları	Başlangıç Teminatı: SPAN portföy bazında teminatlandırma yöntemi kullanılarak belirlenir. Sürdürme Teminatı: Bulunması gereken teminatın $\%75$ 'idir.

Kaynak:<http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/viop/viop-ozet-bilgiler-dokumani.pdf?sfvrsn=14>

1. 3. 2. 1. 2. Faiz Futures Sözleşmeleri

Faiz gelecek sözleşmeleri, faiz gelirlerinin önceden belirlenmiş ileri bir tarihte ve yine önceden belirlenmiş bir faiz oranı üzerinden değiştirilmesi esasına dayanmaktadır. Faiz gelecek sözleşmelerinin temel işlevi, faiz oranlarında ileriye yönelik meydana gelebilecek değişikliklerin yaratacağı mali riski azaltmak veya ortadan kaldırmaktır. Örneğin, iki ay sonra elde edilecek yatırılabilir bir fonun mevduat faizlerindeki olası bir düşüş sonucunda daha az bir faiz oranı ile yatırılması riskini, faiz gelecek piyasaları aracılığı ile azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak mümkün olabilir (Ceylan, 2003: 413).

Faiz oranlarında gelecekte meydana gelebilecek değişimlerin etkisinin ortadan kaldırılması amacıyla özellikle sabit faiz getirisi sağlayan finansal araçların önceden belirlenen faiz oranları esas alınarak belirlenen değeri üzerinden alınması ya da satılması taahhüdüne dayanan sözleşmelerdir. Faize dayalı futures sözleşmelerde ileri tarihte alınan ve satılan dayanak varlık devlet tahvili, hazine bonusu veya piyasa

tarafından kabul edilen ve kullanılan her hangi bir faiz oranı olabilir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 497).

Faize dayalı futures sözleşme piyasalarında dayanak varlık olarak kullanılan faiz oranları şunlardır (İstanbul Ticaret Odası, 2006: 56):

-Hazine oranları: Devletin kendi ülkesinin para birimiyle borçlandığı faiz oranıdır. Ülkemizde hazine müsteşarlığı Türk Lirası cinsinden piyasada belirlenen faiz oranı üzerinden borçlanmaktadır.

-LIBOR oranları: Londra'da bulunan beş büyük bankanın gecelik faizlerinin ortalamasıdır. Bankalar ve diğer büyük kuruluşlar LIBOR' u risksiz faiz olarak kullanmaktadır.

-Repo oranları: Menkul kıymet sahibi yatırımcının bunları başka bir kuruma şimdi satıp, belirlenen daha sonraki bir tarihte daha yüksek bir fiyattan almaya kabul etmesi üzerine yapılan bir sözleşmedir.

1. 3. 2. 1. 3. Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri

Hisse senedi piyasasının zaman içindeki gelişimini ve performansını izlemek ve ölçmek amacıyla kullanılan hisse senedi endeksleri, oluşturdukları hisse senetleri ve hesaplama yöntemleri açısından birbirinden farklılık göstermektedir.

Belirli bir hisse senedi fiyat endeksi ile değeri belirlenen iyi çeşitlendirilmiş bir portföyü ilerideki bir tarihte belirli fiyatı ve belirli vadede alım ya da satım yükümlülüğü içeren sözleşmelerdir. Teslim anında fiziksel bir teslim yoktur. Sözleşme koşulları nakdi dengeleme ile yerine getirilmektedir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 499).

Hisse senedi endeksi futures sözleşmelerinin temel etkisi, her hangi bir hisse senedi portföyünün riskine karşı koruma sağlamaktadır. Vade gününde, futures sözleşmesinin esas alındığı endeksin değeri ile anlaşmanın yapıldığı değer karşılaştırılmaktadır. Böylece, futures sözleşmesinin fiyatı ile piyasa değeri arasındaki fark, kâr veya zarar oluşturulmaktadır.

1. 3. 2. 1. 4. Emtia Futures Sözleşmeleri

Emtia futures sözleşmesi, sözleşmeyi satın alan tarafa bir malı gelecekteki belli bir tarihte teslim alması şartı ile, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen bir fiyattan satın almaya zorunlu tutan sözleşmelerdir.

Futures sözleşmeleri tarımsal ürünler, enerji ve değerli madenler olmak üzere üç temel gruba ayırabiliriz (Ersan, 2003: 35).

Bu tür sözleşmeler altın, buğday, şeker, kahve, mısır, soya, ham petrol, dondurulmuş tavuk, pamuk gibi mallar üzerine düzenlenen sözleşmelerdir. Futures sözleşmeye konu olan bu mallar için kota sistemi kullanılır. Kotada sözleşmenin miktarı ve birim fiyatı belirlenir (Toroslu, 2000: 82).

Bu sözleşme sayesinde üreticiler daha hasat yapmadan mallarını fiyat riskine maruz kalmadan satabileceği gibi malların fiyat değişimlerinden kazanç elde etmek isteyen üretici olmayan yatırımcıların da sözleşme alıp satarak kâr elde etmeleri söz konusu olmaktadır.

1. 3. 3. Swap

Swap en genel anlamda iki tarafın, ödemelerini önceden belirlenmiş esas ve kurallar çerçevesinde karşılıklı olarak değiştirmeleridir. Başka bir anlatımla swap, iki tarafın belirli bir zaman diliminde ödeme akımlarının karşılıklı olarak değişmesinde anlaştıkları bir finansal işlemdir. Swap tekniğinin kullanımı devamlı olarak gelişmekle beraber başlıca kullanım nedenleri, (i) arbitraj, farklı finans pazarlarındaki fiyat farklarından yararlanma, (ii) varlıkların getiri oranını yükseltmek, (iii) risk yönetimi, (iv) kaynak maliyetini düşürme, (v) alım satım yolu ile kazanç sağlama, şeklinde özetlenebilir (Akgüç, 1998: 696-697).

Swap, nakit akışlarının bir dizi alışverişinden sonra taraflar arasındaki anlaşmaya dayanmaktadır. Bu nakit akımları birçok davranış referans alınarak hesaplanır ve bir anlaşmaya varılır. Swap işlemler günümüzde faiz oranlarında, emlak, emtia, endeks, döviz işlemlerinde mevcuttur (Eales, 2004: 8).

Kelime anlamı değiş tokuş olan swap işlemi, iki tarafın önceden belirli koşullar altında belirli bir zaman süre için karşılıklı olarak ödeme akımlarını değiştirme konusunda anlaştıkları bir mali işlem türüdür. Ödemeler faiz ödemesi ya da hem faiz hem anapara ödemesi şeklinde olabilir. Swap işlemi işletmelerin maruz kaldıkları faiz oranı ve döviz kuru riskini yönetmek için başvurulan araçların başında gelmektedir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 471).

Swap, forward işlemlere benzeyen tezgahüstü (over the counter) sözleşmelerdir. Forward, karşılıklı iki tarafın basit ticareti veya nakit akışının basit değişimidir. Swap, karşılıklı iki tarafın gelecekte birçok sayıda farklı tarihlerde çoklu nakit değişimi yapmasıdır. Türev piyasalarda faiz oranı swap en çok yaygın olandır ki doğal işleyiş

şekli faiz oranı endeksli partilerin değişimi şeklindeki sözleşmelerdir (Sundaram, 2013: 7). Swap sözleşmeleri, büyük işletmeler tarafından avantaj sağlamak amacıyla kullanılır. Bu avantajlardan birisi arbitraj diğeri ise korunmadır (Ceylan, 2003: 236).

Swap işleminin başlangıç yıllarında aracılar, sadece swap yapmak isteyen iki tarafı bir araya getirmekteydiler. Swap sözleşmesi için aynı vade ve aynı miktarda borç almış olan iki tarafın bulunması gerekmektedir. Ancak, swap piyasasının gelişmesiyle birlikte aracılar swap işlemini karşı tarafı bulmadan ve riski kendi üzerlerine alarak da kabul etmeye başlamışlardır. Aracılar, swap işlemine giren her iki taraf için de karşı taraf olarak faaliyette bulunabilirler. Bu nedenle, swap işlemine giren taraflar, diğer swap işlemcisini bilmek veya tanımak zorunda değildir. Çünkü, onlar için karşı taraf aracı bankalardır. Ödemeler ve değişim, aracı bankalar tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle swap sözleşmeler tek bir tarafla ve tek bir işlemle yapılan bir işlem olma özelliği kazanmışlardır (Önce, 1995: 23).

Swap sözleşmeleri organize borsalarda işlem görmemektedir ve organize olmayan piyasalarda pazarlık sonucu oluşmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı swap sözleşmeler kolay el değiştirememekte ve ikincil piyasaları etkin kullanılmamaktadır.

Swap işlemlerinin tarafları fon kullanıcılar ve aracılar olmak üzere iki grupta toplanabilir. Fon kullanıcılar, ekonomik ve finansal nedenlerle faiz ve döviz riskini azaltmak için swap işlemleri ile ilgilenmektedir. Fon kullanıcılar olarak işletmeler, bankalar, sigorta şirketleri, devlet kurumları, uluslararası finans kuruluşları ve devletler sayılabilir. Aracılar ise komisyon almak ya da elde etmek için swap işlemine başvururlar (Sevil vd., 2013: 109).

1. 3. 3. 1. Swap Sözleşme Türleri

Swap sözleşmelerini Faiz oranı swap sözleşmeleri, Döviz swap sözleşmeleri, Mal swap sözleşmeleri olarak gruplandırmak mümkündür.

1. 3. 3. 1. 1. Faiz Oranı Swap Sözleşmeleri

Basit şekli ile faiz oranı swapı, kredi değerliliği farklı iki firma arasındaki aynı ya da eş tutarda, fakat faiz koşulları değişik olan borçlarının gerektirdiği faiz ödemelerini belli süre değiştirmeleri şeklinde yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle de sabit faizi değişkene, değişken faizi sabite, Libor'u Prime Rate'e veya Prime Rate'i Libor'a çevirmek şeklinde, faiz ödemelerinin niteliğini değiştirerek borç ödemelerinin yapısının değiştirilmesi işlemidir. Genelde aynı veya eş değerli tutarlar ile aynı vadedeki borçların

faizleri değiştirilmek suretiyle faiz swapı yapılmaktadır. Faiz swapını para swapından ayıran en önemli farklılık faiz swapında anaparanın ne başlangıçta ne de vade sonunda değiştirilmemesidir. Sadece faizler karşılıklı olarak değiştirilmekte ve böylece risk de sadece faiz ödemeleri ile sınırlandırılabilir (Başcı, 2003: 25).

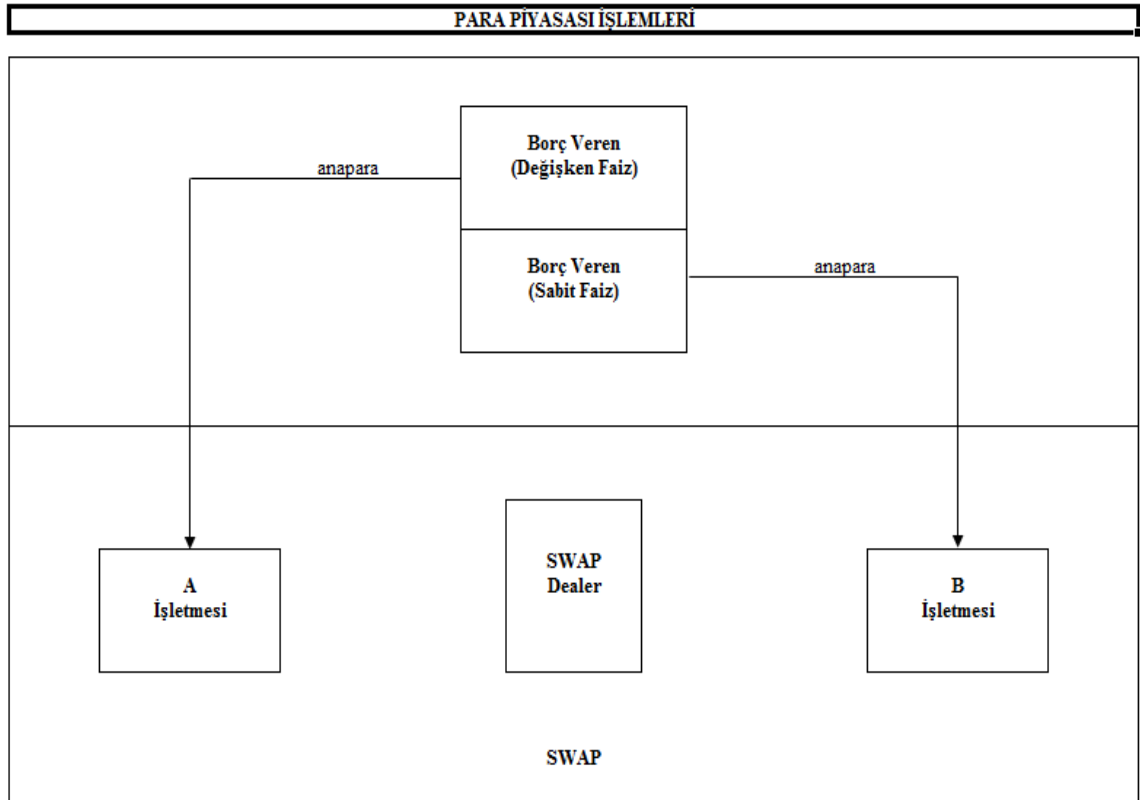
Faiz oranı swapları, genellikle farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda anapara borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini genellikle aracı bir banka yoluyla birbirlerine devretmeleri şeklinde yapılmaktadır. Genellikle aynı tutar ve vadedeki borçlarını faizlerini değiştirmek şeklinde swap yapılmaktadır. Bu işlemde sadece faiz ödemeleri el değiştirmekte, anaparalar değiştirilmemektedir. Ayrıca, kredi değerliliği düşük olan borçlu, kredi değerliliği yüksek olan tarafa bir prim ödemektir (Toroslu, 2000: 128).

Faiz oranı swapları en yaygın swap anlaşmalarıdır. Bir faiz oranı swap anlaşması, anlaşma yapan taraflar arasında faiz oranları farklı iki endeksin ödemelerinin değişiminin kabulü olarak adlandırılmaktadır. Toplam ödemeler belirtilen nominal anapara miktarı ile belirlenir ki anapara miktarı aslında asla takas edilmez. Hem finansal şirket kapsamında olan bankalar, emeklilik fonları, finansal aracılar, sigorta şirketleri, hem de finansal olmayan şirketlerin faiz getiren varlıkları veya ödenmemiş kredileri için etkin bir swap uygulamasıdır (Kuprianow, 1998: 240).

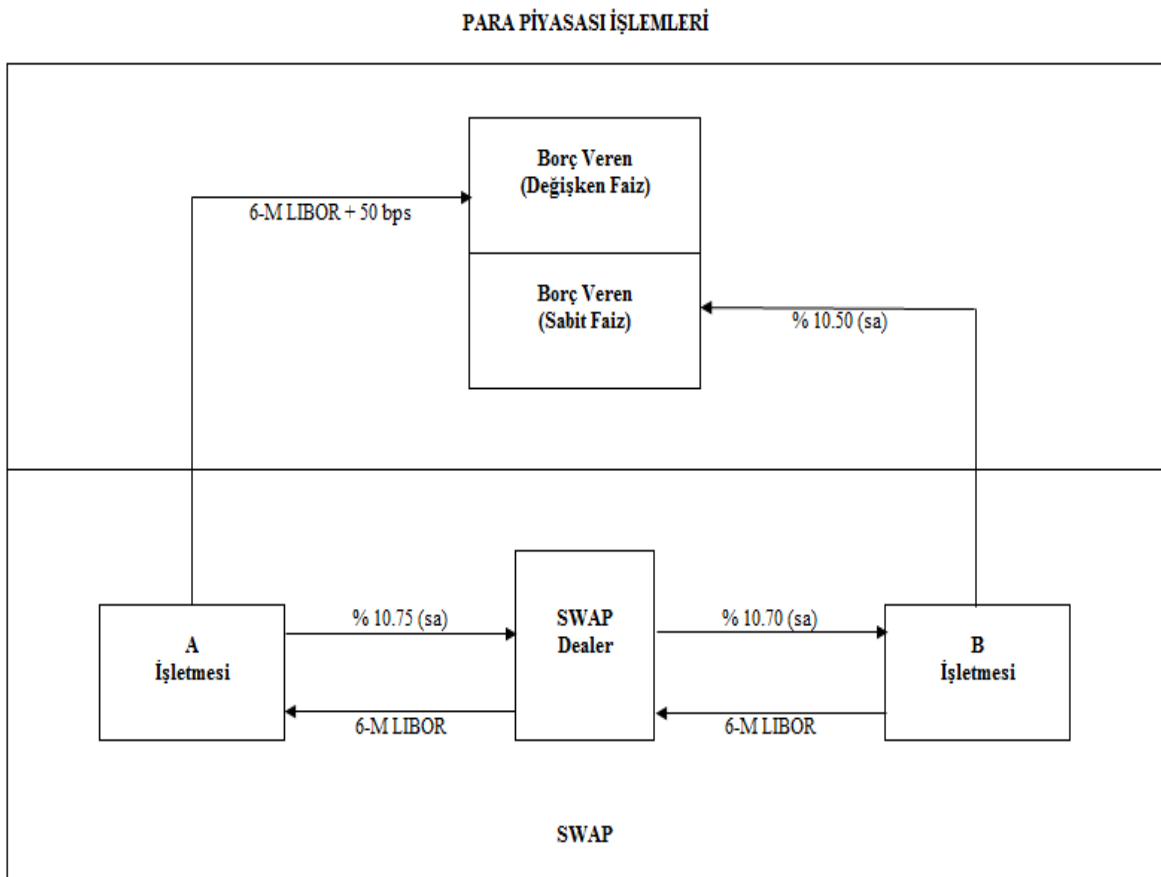
Genellikle, gelişmekte olan ülke firmaları uluslararası piyasalarda kredi temin etmek istediklerinde, kredi değerlilikleri yeterli olmadığı için sabit faizli kredi bulamamaktadır. Ancak, bu firmalar değerşken faizli kredi temin etmekte ve daha sonra kredibilitesi yüksek kuruluşlarla bu borçlarını swap ederek arzu ettikleri sabit faizli kredi haline dönüşürebilmektedirler. Bu işlem genellikle bir bankanın organizatörlüğü ile gerçekleştirilmektedir (Kıyılar, 1998: 84).

Faiz swap işlemleri, genellikle, tarafların kredi değerliliğindeki farklılara ve diğer yapısal koşullara bağlı olarak taraflara önemli ölçüde maliyet tasarrufu sağlamakta, kaynak maliyetini düşürmektedir (Akgüç, 1998: 698).

Çok sayıda birbirinden farklı faiz oranı swap sözleşmeleri söz konusu olup, bunlardan en çok tercih edileni sabit/değerşken faiz oranlı swaplardır. Klasik bir faiz swap'ının işleyişi Şekil 1 ve Şekil 2'de sunulmaktadır (Marshall ve Kenneth, 1993: 32):

Şekil 1. Anaparaların Piyasadan Borçlanması

Şekil 2. Borçların Faiz Ödemeleri ve Swap İşleminde Kaynaklanan Ödemeler

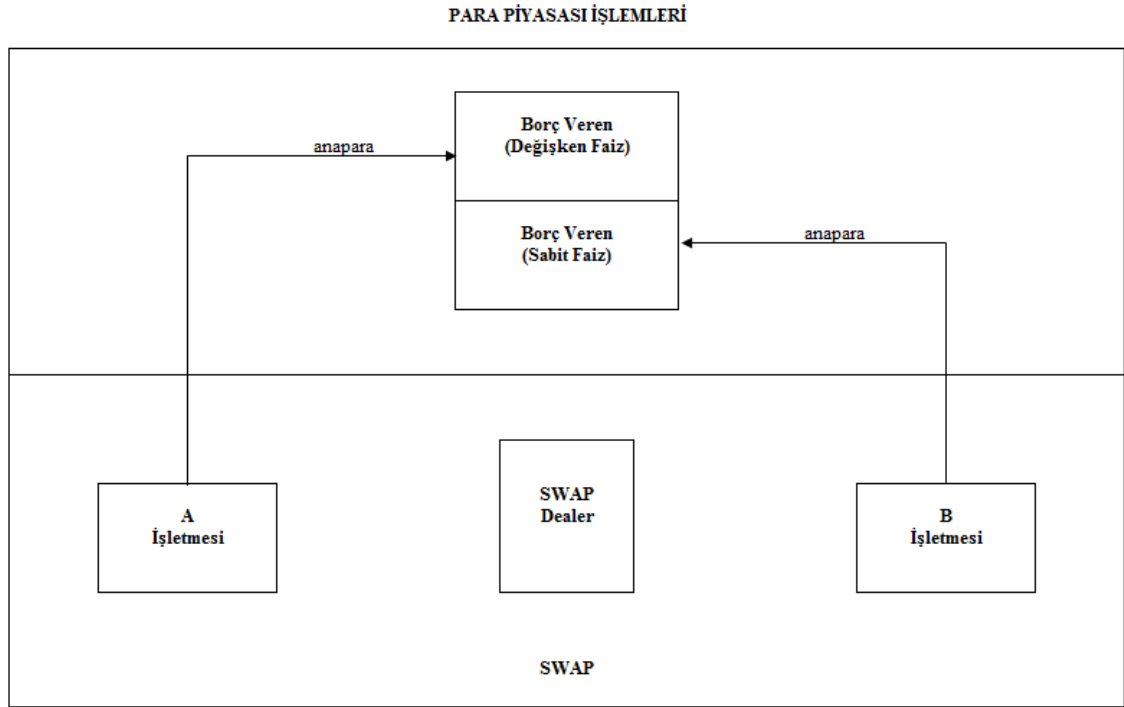
Kaynak: Marshall ve Kenneth, 1993: 32-33

A firmasının 10 yıl süreli bir borçlanma ihtiyacı söz konusudur. A firmasının değişken faiz ile daha ucuz borçlanabilme imkanı söz konusu olmasına rağmen, firma sabit faiz ile borçlanmak istemektedir. A firması 6 aylık değişken Libor + %1/2 (50 basis point) ile borç bulabilirken, 6 aylık sabit faiz ile %10,75'den borçlanabilmektedir. Aynı zamanda B firmasının da 10 yıl süreli bir borca ihtiyacı bulunmaktadır. B firması sabit faiz ile daha ucuza borçlanabilirken, değişken faiz ile borçlanmak istemektedir. B firması 6 aylık %10,5 sabit faizden borç bulabilirken, değişken faizden 6 aylık Libor üzerinden borçlanabilmektedir.

Her iki firma da ihtiyaçları doğrultusunda bir swap dealer ile swap işlemine girmektedir. Aracı kurum burada hem sabit faiz ödeyip değişken faizden alacaklı, hem de değişken faizden ödeyip sabit faizden alacaklı durumdadır. Swap dealer, B firmasına 6 aylık %10,70 sabit faizden ödeme yaparken, karşılığında 6 aylık Libor oranı üzerinden alacağı söz konusudur. Aynı şekilde A firması tarafından 6 aylık %10,75'den kendisine ödeme yapılırken de 6 aylık Libor üzerinden A firmasına ödeme yapması söz konusu olacaktır. A firması aracı kuruma sabit faizden ödeme yaparken, B firması da aracı kurumdan sabit faizli ödeme almaktadır.

Şekil 2'de görüldüğü gibi A firması piyasaya Libor + $\frac{1}{2}$ 'den ödeme yaparken swap dealardan Libor'dan faiz ödemesi almaktadır. Bu nedenle, bu ödemelerin Libor kısımları birbirini dengelemektedir. B firması ise, para piyasasına %10,50 sabit faiz öderken, swap dealardan %10,70'den faiz ödemesi almaktadır. Ayrıca, B firması swap dealara LIBOR üzerinden ödeme yapmaktadır.

Anaparaların geriye ödenmesi Şekil 3'de sunulmaktadır:

Şekil 3. Anaparaların Piyasaya Geri Ödenmesi

Kaynak: Marshall ve Kenneth, 1993: 32-33

1. 3. 3. 1. 2. Para Swap Sözleşmeleri

Para swapı, farklı paraların gelecekteki nakit akışlarının, her bir satış bir değerine bağlı olma koşuluyla, alım ve satımını ya da değiştirilmesini içerir. Karşılıklı yükümlülüklerinin birbirine bağlı oluşu, para swapını krediden ayırır. Para swapları, vadeli şarta bağlı yükümlülük doğurduğundan, bilanço dışı işlemler arasında yer alır (Akgüç, 1998: 706).

Para swap'ı farklı paralardan oluşan aynı büyüklükteki, iki ayrı paranın vade tarihinde orijinal para birimleri üzerinden ve daha önce üzerinde anlaşılmış belirli bir kur hesabıyla geri ödenmek üzere değiştirilmesidir (Ceylan, 2003: 256).

Swap piyasalarındaki gelişim ilk olarak döviz swaplarının ortaya çıkışı ile başlamıştır. Para swap'ının temelinde ise paralel ve karşılıklı krediler vardır. Paralel kredilerde kredi işlemi ana işletmeler arasında değil diğer tarafın bağlı işletmesi ile yapılır. Karşılıklı kredilerde ise, iki ana işletme aynı tutardaki iki farklı döviz cinsini aynı vade ile birbirine ödünç olarak vermektedir (Önce, 1995: 27).

Para swaplarının hemen hepsinde şu işlemler yapılmaktadır (Kıyılar, 1998. 89):

-Anaparanın değiş tokuş edilmesi: Swap işlemlerinin başlangıcında iki taraf anaparaları anlaştıkları kur üzerinden (genellikle spot kur) değiş tokuş ederler.

-Faizlerin değiş tokuş edilmesi: Swap anlaşmasına göre her iki taraf, swap ettikleri paralar için karşılıklı faiz öderler. Genellikle karşılıklı ödenen faizler aracı bir banka tarafından netleştirilir ve,

-Sözleşme bitiminde anaparalar iade edilir.

Para swapı yapılmasında başlıca iki etken: (i) istenen para cinsinden kaynak bulunmaması halinde başka para cinsinden kaynak bulunup bunun istenen para cinsine dönüştürülmesi, (ii) istenen para cinsi yerine daha düşük faizli başka bir para cinsinden kredi sağlanıp, istenilen para cinsine çevirme yolu ile, kaynak maliyetinin azaltılmasıdır (Akgüç, 1998: 707).

1. 3. 3. 1. 3. Mal Swap Sözleşmeleri

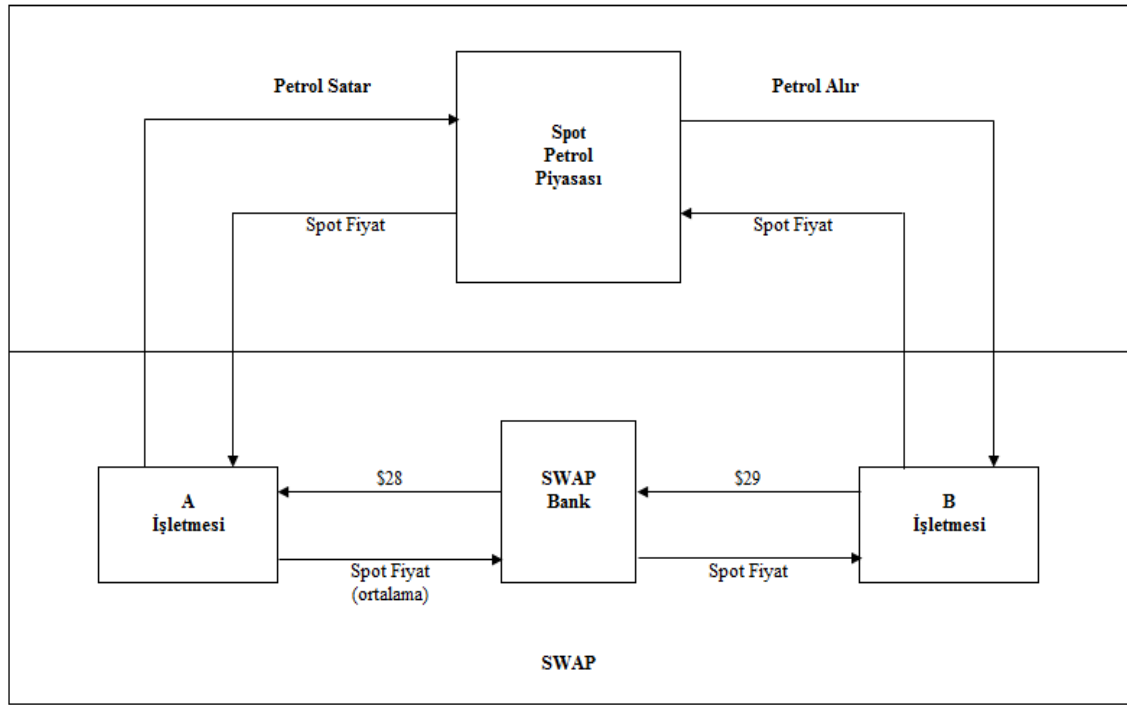
Bu sözleşmeler belirli miktar ve kalitedeki bir malın, sabit ve değişken fiyatlarının belli bir zaman süresince değiştirilmesini içeren sözleşmelerden oluşmaktadır.

Mal swap sözleşmeleri, iki taraf arasında belirli bir miktar malın sabit ve değişken fiyatlarını belirli bir zaman süresince değiştirmeye yönelik anlaşmalardır. Tezgahestü türevsel ürünlerin ilklerinden olan mal ya da emtia swap işlemleri ilk kez 1986 yılında kullanılmıştır. Petrol swaplarının yanı sıra, altın, bakır, alüminyum ve nikel swap işlemlerinde kullanılmaktadır. Mal swap sözleşmelerinde, taraflar belirli bir miktardaki malın fiyatına dayalı ödemeler yapmaktadırlar. Taraflardan biri swap işleminin süresi boyunca sabit ödemeler yaparken, diğeri ise değişken ödemeler yapmaktadır. Mal taraflar arasında el değiştirmemekte ve taraflar swap işlemi sonundaki net ödemeyi yapmaktadırlar (Sevil vd., 2013: 119).

Mal swap sözleşmeleri taraflardan birinin zaman içinde sürekli olarak satacağı bir mala sahip olması ancak fiyatların düşeceği endişesi içinde bulunması, diğerinin ise zaman içinde aynı malı sürekli olarak satın almaya ihtiyaç duyması ve fiyatların yükseleceğı endişesi içinde olması durumunda düzenlenen sözleşmelerdir.

Mal swap sözleşmesinin işleyişi Şekil 4'de sunulmaktadır:

PARA PİYASASI İŞLEMLERİ

Şekil 4. Mal Swabının işleyişi

Kaynak: Ali Ceylan, Ekin Kitabevi, 2003: 268.

Mal swap'ı özellikle beş yıla kadar vadeli petrol sözleşmelerinde kullanılmaktadır. Örneğin, petrol üreticisi olan A işletmesi, petrol fiyatlarının düşeceğini, petrol kullanıcısı olan B işletmesi ise, petrol fiyatlarının artacağını tahmin etmektedir. Her iki işletme de fiyat riskinden korunmak amacıyla bir swap işlemine girmektedir. A işletmesi, swap bankasıyla yaptığı anlaşmaya göre, swap banka spot (değişken) fiyat ödeyecek, karşılığında sabit fiyat (\$28) alacaktır. B işletmesi ise, swap bankasına sabit fiyat (\$29) ödeyecek ve karşılığında swap bankasından spot (değişken) fiyat alacaktır. Aradaki fark (\$1) swap bankasının kârını oluşturmaktadır. A ve B işletmeleri gerçek mal alımlarını spot piyasada spot fiyatlardan yapmaktadır. Fakat, yaptıkları swap işlemi nedeniyle fiyatları sabitlemiş olmaktadır. Böylece, her iki taraf da petrol fiyatındaki değişikliklerden etkilenmemekte, diğer bir deyişle, fiyat riskinden korunmuş olmaktadır (Ceylan, 2003: 268).

1. 3. 4. Opsiyon

Opsiyon sözleşmesi sahibine bir malı, belirli bir fiyattan belirli bir tarihten önce ya da belirli bir tarihte satın alma hakkı sağlayan standart bir sözleşmedir (Karan, 2004: 602). Bu tür sözleşmeler, hem organize piyasalarda hem de organize olmayan piyasalarda işlem görmektedir (Yeşilürdü, 1998: 11).

Opsiyon alıcılarına belirli bir ayrıcalık sağlar. Bu ayrıcalık, önceden belirlenen gelecekteki bir tarihte bir varlığı, belirli bir fiyattan alma veya satma hakkı vermektedir (Eales, 2004: 8).

Bu sözleşmelerde, hak sahibi (opsiyon alan) taraf diğer tarafa (opsiyon satan tarafa) opsiyon primi adı altında belirli bir bedel öder. Opsiyonu alan taraf hakkını kullanmak istediğinde, satan taraf sözleşmedeki şartlara uygun olarak yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır (Kula Çakır, 2008: 8).

Opsiyonlar, alım (call) ve satım (put) opsiyonları olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Alım opsiyonu, alıcısına belirli bir miktarda bir ürünü, önceden belirlenmiş olan kullanma fiyatı üzerinden gelecekte bir tarihte satın alma hakkı, satım opsiyonu ise, alıcısına belirli bir miktarda bir ürünü, önceden belirlenmiş olan kullanma fiyatı üzerinden gelecekte bir tarihte satma hakkı verir. Her iki opsiyon türünde de opsiyon satıcısının herhangi bir hakkı olmayıp, opsiyon kullanıldığı takdirde sözleşmenin dayalı olduğu kıymeti karşı taraftan satın alma ya da satma yükümlülüğü vardır (Ocakoglu, 2013: 51).

Opsiyonlar, belirli bir değer üzerinde belirli bir tarihte önce belli miktardaki bir malı, fiyatını bugünden sabitlemek koşulu ile ileri bir vadede alma ya da satma hakkını belli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehdara) veren, ancak zorunlu tutmayan, buna karşı opsiyon satıcısını (keşidecisini) lehtar tarafından talep edilmesi halinde satmaya zorunlu tutan sözleşmelerdir. Opsiyonun tarafları ve opsiyon işlemlerinde bazı özel kavramlar kullanılmaktadır (İstanbul Ticaret Odası, 2006: 95):

Lehdar, alım pozisyonlarında primi ödeyeni, satım pozisyonlarında ise ödediği prim karşısında dayanak varlığı satma hakkı elde eden taraftır.

Keşideci, alım opsiyonlarında opsiyon primini alan, satım pozisyonlarında ise dayanak varlığı alma yükümlülüğü altında bulunan taraftır.

Prim, satıcının opsiyonu yazmak için talep ettiği fiyattır.

Kullanım fiyatı, opsiyon sözleşmesinde önceden belirlenen, opsiyon işleme konulduğunda ödenecek alım ya da satım fiyatıdır.

Opsiyon sözleşmesinin yapıldığı tarihteki piyasa fiyatı ile kullanma fiyatı arasındaki bağlantı, opsiyon priminin değerini diğer bir deyişle opsiyon sözleşmesinin gerçek değerinin belirler. Piyasa fiyatı ile opsiyon sözleşmesinin kullanma fiyatı arasındaki fark, opsiyon sözleşmesinin kârda, zararda veya başa baş olduğunu gösterir. Opsiyon sözleşmesi hak sahibine kullanıldığında kâr sağlayacaksa, bu durum opsiyon kârda olarak ifade edilmektedir. Bir opsiyon sözleşmesinin kârlı durumda olması için

satın alma opsiyonlarında kullanma fiyatının piyasa fiyatından daha düşük olması gerekir. Satma opsiyonlarında ise, kârlı olma durumu, kullanma fiyatının piyasa fiyatından daha yüksek oluşu, başka deyişle piyasa fiyatının kullanma fiyatından düşük olmasıdır (Alphan, 1999: 76).

Opsiyon sözleşmelerinin en büyük avantajı, fiyatların her yönde gelişmesine karşı bir stratejinin mümkün olabilmesidir. Pozisyon açılmasında yatırımcı yeni bir pozisyon alabildiği gibi var olan pozisyonlarına ilaveler söz konusu olabilmektedir. Opsiyon kârlılığının değerlendirilmesi aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 3. Opsiyon Kârlılığının Değerlendirilmesi

	CALL	PUT
Piyasa fiyatı > kullanım fiyatı	Kârda	Zararda
Piyasa fiyatı= kullanım fiyatı	Kâr noktasında	Zarar noktasında
Piyasa fiyatı < kullanım fiyatı	Zararda	Kârda

Kaynak: Fulya Alphan, Literatür Yayıncılık, 1999: 77.

Opsiyon primi, içsel değer (gerçek değer) ve zaman değerinin toplamından oluşur. Opsiyon sözleşmesinin içsel değeri, opsiyonun kullanım fiyatı ile sözleşmeye konu varlığın makul değeri arasındaki alıcı lehine olan farktır (Örten, 2001: 251).

Opsiyon sözleşmesinin zaman değeri ise, opsiyon primi ile opsiyon sözleşmesinin içsel değeri arasındaki farktır (Karaca ve Durmuşkaya, 2006: 77).

Bir opsiyonun fiyatı hakkında bugünden kesin olarak bilinen tek şey, vade sonundaki değeri olmaktadır. Opsiyon sözleşmesinden doğan kazanç ya da kayıp, opsiyonun dayalı olduğu varlığın spot fiyatının bir fonksiyonu olup, opsiyonun dayalı olduğu varlığın spot fiyatı ile opsiyon fiyatı arasındaki fark, opsiyonun içsel değerini ifade etmektedir.

Örneğin; sözleşme fiyatı \$100 olan 3 aylık bir alım opsiyonu söz konusudur. Opsiyonun dayalı olduğu varlığın şu andaki piyasa fiyatı \$110 olup opsiyonun içsel değeri $\$110 - \$100 = \$10$ dır. Bu sözleşmenin borsada satış fiyatının \$112,50 olduğu varsayılırsa, alım opsiyonunun değeri içsel değerden \$2,5 yüksektir. Opsiyon fiyatı ile onun içsel değeri arasındaki fark zaman değeri olarak ifade edilmektedir. Vade tarihinden önce opsiyon kullanılmak istenirse, içsel değeri alınacaktır ve zaman değerinden vazgeçilmektedir. Opsiyon kullanıldığında sözleşme fiyatı \$12,50 iken vadesi gelmediği için sadece içsel değeri yani \$10 kazanılmaktadır.

1. 3. 4. 1. Opsiyon Fiyatlama Modeli

En yaygın matematiksel opsiyon fiyatlama modelleri Black - Scholes Modeli ve Binomial Modeldir.

1. 3. 4. 1. 1. Black - Scholes Modeli

Opsiyonların fiyatlaması konusunda ilk çalışmalar ve ilk fiyatlama modeli 1973 yılında Myron Scholes ve Fischer Black tarafından geliştirilmiştir. Bu opsiyon fiyatlama modeline, iki araştırmacının soyadlarından oluşan “Black-Scholes Opsiyon Fiyatlama Modeli” adı verilmiştir (Ceylan, 2003: 337).

Black-Scholes modelinin uygulanabilmesi için gerekli olan bazı varsayımlar bulunmaktadır. Bu varsayımlar şunlardır (TSPAKB, 2012: 55) ;

- Ürün temettü ve faiz ödemesi yapmaz.
- Opsiyon sözleşme tipi Avrupa tipi opsiyondur.
- Risksiz faiz oranı opsiyon sözleşme süresince sabittir.
- Ürünün getirileri normal dağılıma uygunluk göstermektedir.
- Ürünün nakit piyasası etkin olup açığa satışı mümkündür.

Black-Scholes tarafından geliştirilen ve Avrupa tipi opsiyonların fiyatlamasında kullanılan formül aşağıdaki gibidir (Korkmaz, 1999: 161):

$$C = S_0 N(d_1) - K e^{-rT} N(d_2)$$

$$P = K e^{-rT} N(-d_2) - S_0 N(-d_1)$$

C= Alım opsiyonu fiyatı

P= Satım opsiyonu fiyatı

So=Dayanak varlığın spot piyasa fiyatı

K= Opsiyonun kullanım fiyatı

r = Risksiz faiz oranı

T= Opsiyonun vade sonuna kalan süresi (yıl olarak)

N(d₁) ve N(d₂): Kümülatif standart olasılık normal dağılım fonksiyonu

1. 3. 4. 1. 2. Binomial Model

Cox, Ross ve Rubinstein tarafından 1979 yılında Binomial Opsiyon Fiyatlama Modelini geliştirilmiştir. Genelde Amerikan tipi opsiyonların fiyatlamasında binomial model kullanılmaktadır.

Bu model, opsiyon fiyatlamasında kullanılan en esnek fiyatlama araçlarından bir tanesi olup, Amerikan satım opsiyonları, kâr payı ödemesi, dinamik koşullar gibi fiyatlamayı zorlaştıran unsurların üstesinden kolaylıkla gelebilmektedir. Her model gibi, bu modelin de bir takım varsayımları vardır. Bunlar (Karan, 2001: 645):

-Piyasalar mükemmeldir, vergiler ve komisyonlar ihmal edilmiştir. Kısa satış üzerine bir limit yoktur. Varlıklar sonsuz olarak bölünebilir.

-Tek bir faiz oranı vardır ve bu faiz oranı üzerinden borç alınıp verilebilir.

-Dönem faiz oranı, hisse senedinin fiyat artış oranı, hisse senedinin fiyat düşüş oranı bilinmektedir (bu değerler dönemden döneme farklılık gösterebilir).

Binomial model, analitik bir yöntem olan Black-Scholes modelinin açıklamakta yetersiz kaldığı Amerikan tipi satım opsiyonlarının ve çeşitli türev araçların fiyatlamasında kullanılmaktadır. Bu modelin tek dezavantajı analitik bir model olmamasıdır. Model analitik yöntemlerle birleştirildiğinde analitik yaklaşım oluşturma imkanı tanımaktadır.

Binomial modele göre, opsiyonların belirlenmiş bir zaman dilimini kapsayan bir ömrü vardır. Opsiyonun vadesi süresince dayanak varlığın piyasa fiyatının alabileceği değerler binom ağacını oluşturur. Binomial model, bu olası fiyat hareketlerini göz önünde bulundurarak opsiyon fiyatlarını belirlemektedir (Tekbacak, 2010: 22).

Model formülle şu şekilde gösterilebilir (Ceylan, 2003: 345):

$$c = \frac{S_0 (1+r)(C^+ - C^-) - (S^- C^+) + (S^+ C^-)}{(S^+ S^-) (1+r)}$$

S_0 = Cari piyasa fiyatı

r = Risksiz faiz oranı

S^+ =Piyasa fiyatında beklenen olası artış

S^- =Piyasa fiyatında beklenen olası azalış

C^+ =Piyasa fiyatının artması durumunda opsiyonun değeri

C^- =Piyasa fiyatının düşmesi durumunda opsiyonun değeri

1. 3. 4. 2. Opsiyon Türleri

Opsiyon sözleşmelerinin birçok farklı şekilde gruplandırılması mümkündür. Opsiyon hakkını alan veya satan açısından opsiyonlar, vadelerine göre opsiyonlar, opsiyonun konusunu oluşturan kıymetlere göre opsiyonlar olarak opsiyon türlerini gruplandırmak mümkündür.

1. 3. 4. 2. 1. Opsiyon Hakkını Alma veya Satma Açısından Opsiyon Türleri

Bu tür gruplandırmada alım opsiyonu (call opsiyonu) ve satım opsiyonu (put opsiyonu olmak üzere iki tür opsiyon vardır (İstanbul Ticaret Odası, 2006: 97):

Alım opsiyonu, opsiyonu alan tarafa belirli bir vadeye kadar önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte malı, kıymetli madeni veya dövizli opsiyonu satan yatırımcıdan ödediği bir prim karşılığında belli bir fiyattan satın alma hakkını vermektedir.

Satın alma opsiyon sözleşmelerinde belirlenen kullanım, uygulama, vade sonu veya işlem fiyatı, genelde sözleşmeye konu olan varlıkların cari fiyatından yüksektir. Çünkü, satın alma opsiyon sözleşmesi alıcıları, söz konusu varlığın fiyatının ileride yükseleceği beklentisi içerisinde olan kişilerdir (Ceylan, 2003: 313).

Satım opsiyonu, opsiyon alıcısına sözleşmeye konu olan varlıkları belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar, opsiyon sözleşmesinde belirlenmiş olan fiyattan satma hakkı tanıyan opsiyondur. Opsiyon sözleşmesinin konusu satım hakkına ilişkin ise satım opsiyonuna ilişkin bir sözleşmenin varlığından söz edilir (Bak, 2009: 49).

1. 3. 4. 2. 2. Vadelerine Göre Opsiyon Türleri

Kullanım zamanı açısından opsiyonlar uygulamada ayrılmaktadır (Yeşilürdü, 1998: 10):

- Amerikan tipi opsiyonlar, vadesine kadar her tarihte kullanılabilir.
- Avrupa tipi opsiyonlar, sadece vade sonunda kullanılabilir.

Avrupa tipi opsiyonlar, opsiyonu alan tarafın sözleşmeye konu mal veya kıymeti alma/satma hakkını sadece vade sonunda kullanılmasına izin veren sözleşmelerdir. Bu tip bir opsiyonu vadeden önce kullanmak mümkün değildir. Amerikan tipi opsiyonlar, opsiyon alıcısının sözleşmeye konu mal veya kıymeti alma/satma hakkını opsiyonun yazım tarihi ile vade tarihi arasındaki istediği bir tarihte kullanmasına izin veren sözleşmelerdir. Alıcısına sağladığı esneklik nedeniyle yatırımcılar tarafından daha çok

tercih edilen Amerikan tipi opsiyonlar borsada işlem gören opsiyonların büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Tekbacak, 2010: 10).

1. 3. 4. 2. 3. Opsiyon Konusunu Oluşturan Kıymetlere Göre Opsiyon Türleri

Konusu açısından opsiyon türlerini hisse senedi opsiyonları, döviz opsiyonları, faiz opsiyonları ve endeks opsiyonlar olarak sıralanabilmektedir.

Hisse senedi opsiyonları, sahiplerine belirli bir hisse senedini önceden belirlenmiş bir fiyattan, belirli bir süre içinde satın alma veya satma hakkı veren sözleşmelerdir. Opsiyonların varant ihraç etmiş işletmelerle ilgisi yoktur. Bunlar, o firmanın hisse senedi değeri üzerine girişilmiş birer bahis olarak da görülür. Öte yandan hisse senedi ihraç eden firma tarafından kendi hisse senetleri üzerine düzenlenmiş opsiyonlar da vardır. Bu opsiyonlara varant denilmektedir (Ceylan, 2003: 329).

Hisse senedi opsiyonları, sözleşmede belirtilen vadede veya bu vade içerisinde, sözleşmede belirtilen hisse senedini, sözleşmede belirtilen miktarda ve belirlenen fiyat üzerinden alma veya satma hakkı sağlayan opsiyon türüdür. Adından anlaşılacağı gibi bu tür opsiyonlarda opsiyon sözleşmesinin konusunu hisse senetleri oluşturmaktadır (Bak, 2009: 51).

Döviz opsiyonları 10 Aralık 1982'de Philadelphia Borsası (Philadelphia Stock Exchange) tarafından devreye sokuldu. Döviz opsiyonları belli bir prim bedeli karşılığında, piyasada mevcut eksersiz fiyatlarından (kurlardan) vadesi ve miktarı önceden belirlenmiş bir döviz pozisyonu alma olanağı yaratır. Burada da call ve put olmak üzere iki temel opsiyon vardır (Erol, 1999: 397).

Döviz opsiyonları özel yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir. Yabancı ülkelerdeki ihalelerde kullanılmaya elverişli olan döviz opsiyonları, kur risklerinden korunmak için de tercih edilen bir yöntemdir. Döviz opsiyonları bu fonksiyonlarının yanında yabancı para birimli alacak ve borçlar söz konusu olduğunda döviz rizikosunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak da işlev görmektedir. Bu tür kullanım alanlarının varlığı, döviz opsiyonlarını uluslararası piyasalarda işlem gören araçlar haline getirmiştir (Bak, 2009: 52).

Döviz opsiyonu, alıcısına belirli bir miktar dövizini anlaşma süresi boyunca her hangi bir anda veya vadede belli bir fiyattan satın alma veya satma hakkı veren bir sözleşmedir. Opsiyonun temel özelliği esnek oluşu, hak sahibine bir yükümlülük

getirmemesidir. Bu esnekliği, bu hakkı elde etme bedeli de opsiyon alış bedeli başka bir deyişle ödenen primdir (Akgüç, 1998: 738).

Döviz opsiyon sözleşmeleri, hem organize borsalarda hem de borsa dışında işlem görebilmektedirler. Organize borsada işlem gören opsiyon sözleşmelerinin vadeleri, sözleşme büyüklükleri, işlem tarihleri belirli bir standarda bağlı olmaktadır. Organize borsa dışında işlem gören döviz opsiyon sözleşmelerinde ise, sözleşmeye ait tüm kararları taraflar aralarında belirlemektedir.

Faiz satın alma (call) opsiyon sözleşmesi, opsiyon alıcısına belirli bir süre içinde veya belirli bir vade sonunda önceden saptanmış faiz oranı üzerinden belli tutarda fon sağlamak hakkını vermektir. Faiz oranlarının yükselmesi beklentisi içinde olan firmalar, faiz satın alma (call) opsiyonu satın alarak faiz oranlarındaki yükselişle karşı kendilerini koruyabilmektedir. Faiz satma hakkı (put) opsiyon sözleşmesi, hak sahibine belirli bir vade sonunda önceden saptanmış faiz oranı üzerinden belirli bir tutarda mevduatı bir zorunluluk olmadan yatırma hakkı vermektir (Alphan, 1999: 168).

Faize dayalı opsiyon işlemlerinde tarafların daha fazla korunma sağlanması için cap, floors ve collars adı verilen ve ikincil türevler olarak da ifade edilen işlemler geliştirilmiştir. Faizlerin yükselmesine üst sınır konan ve karşılanacak en yüksek faiz oranının belirlenmesi cap (üst sınır), düşüş için bir alt sınırın konması floors (alt sınır) olup ikisi arasındaki faiz aralığı da collars olarak ifade edilmekte, bir kullanım düzeyinde cap satın alıp aynı anda daha yüksek bir düzeyde satma işlemi ise, faiz koridorunu (interest rate corridors) oluşturmaktadır (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 521).

Endeks opsiyonları, başta hisse senedi endeksleri olmak üzere endeks değerleri üstüne yazılan opsiyonlardır. İlk endeks opsiyonu, 12 Mart 1983'de Chicago Opsiyon Borsası (Chicago Board Option Exchange) tarafından devreye sokulmuştur. Opsiyonun üstüne yazıldığı endeks CBOE tarafından seçilmiş 100 hisse senedinden oluşan CBOE-100 endeksiydi (Erol, 1999: 399).

Endeks opsiyonları, borsalardaki genel fiyat hareketlerinden yararlanmayı amaçlayan bir opsiyon türüdür. Endeks opsiyonlarının konusu, fiziki olarak mevcut olmayan, salt fiktif bir varlık niteliğindeki endekstir. Bu özelliği nedeniyle endeks opsiyonlarında fiziki teslimat mümkün olmadığından tek seçenek olarak nakdi mutabakat yöntemine başvurulur. Nakdi mutabakat halinde ödenecek paranın miktarı ise, endeks opsiyonunun kullanıldığı gündeki borsa tarafından belirlenen fiyatı ile opsiyonun kullanım fiyatı arasındaki farktan oluşur (Karaca vd., 2014: 251).

BIST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmesine ait detaylara Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 4. BIST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmesi Detayları

Dayanak Varlık	BIST 30 Fiyat Endeksi
Opsiyon Sınıfı	Alım ve Satım Opsiyonları
Opsiyon Tipi	Avrupa (Sözleşme ile tanınan hak vade sonunda kullanılabilir)
Sözleşme Büyüklüğü	Dayanak varlık, endeks değerlerinin 1.000'e bölünmüş halidir. Her bir endeks opsiyon sözleşmesi bu şekilde hesaplanan 1 adet dayanak varlığı temsil eder. Örneğin (BIST 30 Endeksi/1.000)*1 TL =78.000/1.000)*1 = 78 TL)
Fiyat Kotasyonu ve Minimum Fiyat Adımı	Fiyat, yukarıdaki yöntemle hesaplanan bir adet dayanak varlığın opsiyon primi olarak, virgülden sonra iki basamak olacak şekilde işlem sistemine girilir. Miktar teklifleri bir adet sözleşme ve katları şeklinde girilir.
Vade Ayları	Şubat, Nisan, Haziran, Ağustos, Ekim ve Aralık. Piyasada aynı anda, içinde bulunulan aya en yakın üç vade ayına ait sözleşmeler işlem görür. Bu üç vade ayından biri Aralık değilse, Aralık vade ayı ayrıca işleme açılır.
Uzlaşma Şekli	Nakdi uzlaşma.
Günlük Uzlaşma Fiyatı	Seans sonunda günlük uzlaşma fiyatı aşağıdaki şekilde hesaplanır ve en yakın fiyat adımına yuvarlanır: a)Seans sona ermeden önceki son 10 dakika içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı, b)Eğer son 10 dakika içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde geriye dönük olarak bulunan son 10 işlemin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı, c)Seans içerisinde 10'dan az işlem yapıldıysa, seans içerisinde gerçekleştirilen tüm işlemlerin miktar ağırlıklı ortalama fiyatı, d)Seans içerisinde hiç işlem yapılmamışsa, dayanak varlık ve dayanak varlığına bağlı diğer sözleşmelerdeki fiyatlar dikkate alınarak hesaplanan teorik fiyatlar günlük uzlaşma fiyatı olarak belirlenir. Seans sonunda yukarıda belirtilen yöntemlere göre günlük uzlaşma fiyatının hesaplanamaması veya hesaplanan fiyatların piyasayı doğru olarak yansıtmadığına kanaat getirilmesi halinde borsa tarafından, teorik fiyat, bir önceki günkü uzlaşma fiyatı veya seans sonundaki en iyi alış ve satış fiyatları dikkate alınarak günlük uzlaşma fiyatı tespit edilebilir. Özel Emir Pazarında gerçekleşen işlemler yukarıdaki hesaplamalara dahil edilmez. Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından günlük uzlaşma fiyatının değiştirilme durumu saklıdır.
Vade Sonu Uzlaşma Fiyatı	Alım opsiyonları için vade sonu uzlaşma fiyatı: Dayanak varlık olarak kabul edilen BIST 30 Endeksinin son işlem gününde spot piyasada ikinci seans sürekli müzayedenin son 30 dakikası süresince ilan edilen değerlerinin zaman ağırlıklı ortalaması ile BIST 30 Endeksinin kapanış değerinin sırasıyla %80 ve %20 oranlarıyla ağırlıklandırılması ile hesaplanan değer 1000'e bölünmesi suretiyle bulunan değer ile opsiyon kullanım fiyatı

	<p>arasındaki farkın en yakın fiyat adımına yuvarlanması sonucunda bulunur.</p> <p>Satım opsiyonları için vade sonu uzlaşma fiyatı,</p> <p>opsiyon kullanım fiyatı ile dayanak varlık olarak kabul edilen BIST 30 Endeksinin son işlem gününde spot piyasada ikinci seans sürekli müzayedenin son 30 dakikası süresince ilan edilen değerlerinin zaman ağırlıklı ortalaması ile BIST 30 Endeksinin kapanış değerinin sırasıyla %80 ve %20 oranlarıyla ağırlıklandırılması ile hesaplanan değer 1000'e bölünmesi suretiyle bulunan değer arasındaki farkın en yakın fiyat adımına yuvarlanması sonucunda bulunur.</p> <p>Son işlem gününde, spot piyasada ikinci seansın ve/veya kapanış seansının kısmen veya tamamen kapalı olması veya spot piyasada endeks değerinin hesaplanamaması durumunda vade sonu uzlaşma fiyatı, Uzlaşma Fiyatı Komitesi tarafından belirlenir.</p>
Son İşlem Günü	<p>Her vade ayının son iş günü.</p> <p>Yurt içi piyasaların resmi tatil nedeniyle yarım gün olması durumunda son işlem günü bir önceki iş günüdür.</p>
Vade Sonu	<p>Her vade ayının son iş günü.</p> <p>Yurt içi piyasaların resmi tatil nedeniyle yarım gün olması durumunda vade sonu bir önceki iş günüdür.</p>
Takas Süresi	<p>T+1 olarak uygulanır.</p> <p>Prim borçları hesaplardan T günü sonunda tahsil edilirken, Prim alacakları hesaplara T+1 günü aktarılır.</p>
Günlük Fiyat Değişim Limiti	<p>Prim fiyatları için fiyat değişim limiti yoktur.</p>
Kullanım Fiyatları	<p>Kullanım fiyat adımı 5'dir. (5.000 Endeks puanı)</p> <p>Dayanak varlık olan endekslerin bir önceki işlem gününde spot piyasada son seansta oluşan kapanış değeri baz alınarak hesaplanan $\pm\%10$'luk limit içerisindeki kullanım fiyat seviyeleri için işlem sisteminde sözleşmeler oluşturulur. Bu limit, dayanak varlığın fiyat limitlerine paralel olarak Yönetim Kurulu tarafından değiştirilebilir.</p> <p>Oluşturulan sözleşmelerden ikisi "karda", biri "başabaşta" ve dördü "zararda" olmak üzere en az yedi farklı kullanım fiyatı seviyesinden sözleşmeler işleme açılır. Gün içerisinde dayanak varlık değerinde meydana gelen değişimlere göre yeni kullanım fiyatlı sözleşmeler işlem sisteminde otomatik olarak işleme açılır.</p> <p>İşlem sisteminde açık pozisyon veya emir bulunan sözleşme sıraları $\pm\%10$'luk limitlerin dışında kalsalar bile işleme açık olmaya devam ederler. İşlem sisteminde işleme kapalı olarak tanımlı olan sözleşmeler, işlem yapmak isteyen üyelerin talebi halinde işleme açılabilir.</p>
İşlem Saatleri	<p>İşlemler 09:10 - 17:45 saatleri arasında tek bir seansta gerçekleştirilir. 12:30 - 13:55 arası işlem yapılmayan bölümdür.</p>
İşlem Teminatı Esasları	<p>Başlangıç Teminatı: SPAN portföy bazında teminatlandırma yöntemi kullanılarak belirlenir.</p> <p>Sürdürme Teminatı: Bulunması gereken teminatın %75'idir.</p>

Kaynak: <http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/viop/viop-ozet-bilgiler-dokumani.pdf?sfvrsn=14>

1. 4. Dünyada Türev Araç Kullanımı

20. yüzyılın son çeyreğinde ve 21. Yüzyılın başlarında, kapalı ekonomik sisteme sahip ülkeler dahil olmak üzere, birçok ülkenin ulusal refahını arttırmak amacıyla bir dışa açılma süreci yaşadığı ve uluslararası piyasalarla bütünleştiği görülmektedir (Saritaş ve Uyar, 2012: 77). Dünyadaki bu değişim türev araçlarında finansal piyasalarda kullanımın ve yaygınlaşmasını başlatmaktadır.

Dünya piyasalarına bakıldığında spot işlemlerden vadeli işlemlere doğru kayan bir süreç söz konusudur. 1972 yılında CBOT (Chicago Board Of Trade) bünyesinde, yabancı para üzerinden vadeli işlem anlaşmaları başlamıştır. Daha sonra ise, 1973 yılında hisse senetleri üzerinden opsiyon kontratlarına başlanmaktadır.

1994 yılında enerji firmaları türev araçları kullanmaktan dolayı büyük zararlarla karşılaşmışlardır. Dünyada türev araç kullanımında zarar eden firmalar çoğunluktadır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin devi Enron, türev araç kullanımında izlediği yanlış stratejiler nedeniyle iflas etmiştir.

1998 yılından 2003 yılının üçüncü çeyreğine kadar tezgahüstü (OTC) piyasalar ve borsalarda gerçekleşen opsiyon ve forward işlemlere (Borsalarda vadeli işlem) bakıldığında, OTC işlemlerin yaklaşık 80 trilyon ABD Dolarından 170 trilyon ABD Dolarına, borsa işlemlerinin ise 12 trilyon ABD Dolarından 38 trilyon ABD Dolarına yükselerek, OTC piyasaya göre daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu durum, hedge ve işlem amaçlı yapılan yeni sözleşmelerin sayısı kadar sözleşmenin üzerinde yazılı değer de artmasından kaynaklanmaktadır (Uyar, 2004: 10).

En gelişmiş türev araç piyasaları Kuzey Amerika ve Avrupa'da yer almaktadır. Kuzey Amerika, türev ürünlerin düzenli kullanıcılarının ihtiyaçlarını işlem yaptığı en geniş piyasadır. Bu piyasada hem bireysel ve kurumsal yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için döviz ve faize dayalı türevler kullanılmakta, hem de profesyonel yatırımcı ve emekli fonları gibi kuruluşlarca hisse senedine bağlı türev yatırım yapılmaktadır. Piyasalarda gelişmiş bilgisayar sistemleri kullanılmakta ve değişik müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak pek çok türev ürün ve kombinasyonları piyasaya sunulmaktadır. Finansal sektörde gerçekleştirilen alt yapı değişiklikleri ve yasal düzenlemeler türev piyasaların gelişimine olumlu katkıda bulunmuştur. Gerçekleştirilen işlemlere ilişkin olarak kapsamlı muhasebe kuralları oluşturulmuş durumdadır. ABD türev piyasaları kadar olmasa bile, Kanada'da bir hayli gelişmiş piyasalara sahiptir (Özalp, 2003: 30).

Son on yılda tüm dünya tezgahüstü (OTC) piyasaları ve borsalarında gerçekleştirilen türev işlemlere ilişkin istatistikler incelendiğinde, 1999 yılında OTC türev işlem hacminin yaklaşık 88 trilyon dolar iken 2008 yılı ikinci yarısı itibariyle 683 trilyon dolara ulaşarak %675 arttığı, yıllık bazda ise, ortalama %26 büyüdüğü anlaşılmaktadır. Borsalarda gerçekleştirilen türev işlem hacminin 1999 yılında 13 trilyon dolar iken 2008 yılında 84 trilyon dolara ulaşarak %523 arttığı, yıllık bazda ise borsalarda gerçekleştirilen türev işlem hacminin ortalama %23 büyüdüğü anlaşılmaktadır (Kaygısız, 2008: 7).

Organize borsaların işlem miktarı 2008 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Ancak işlem miktarındaki artış, küresel krizle birlikte 2009 yılında durma noktasına gelmiştir. Bu süreçte dikkat çeken en önemli noktalardan biri, faiz oranına dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin işlem miktarı içindeki payının azalması, dövizde dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin payının ise artmasıdır. İşlem miktarı bazında 2009 yılı itibariyle işlemleri %35' Asya - Pasifik, %2'si Avrupa, %36'sı Kuzey Amerika, %6'sı Latin Amerika ve %2'si diğer ülkelerde (Güney Afrika, Türkiye, İsrail, Dubai) gerçekleşmiştir (Ersoy, 2011: 65- 66).

Özellikle Asya Pasifik bölgesinde türev araçlar, oldukça fazla kullanılmaktadır. Asya Pasifik bölgesindeki en aktif türev araç kullanımı söz konusu olan piyasalar arasında Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda, Singapur ve Hong Kong yer almaktadır. Japon yeni üzerinden düzenlemiş sözleşmelerin işlem gördüğü pazarlar türev araç kullanımını açısından en önemli pazarlardır.

Dünyada türev araçların kullanım değerleri düzenli olarak Amerika Merkez Bankası FED (Federal Reserv Bank), Uluslararası Ödemeler Bankası BIS (Bank For International Settlement) tarafından raporlanmaktadır. Uluslararası Ödemeler Bankası'nın yayınladığı istatistiki türev araç sözleşme sayılarına ait bilgiler bir araya getirilerek Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 5. Türev Araç Sözleşme Sayıları

	Avrupa	Japonya	Latin Amerika	Diğer Asya	ABD
Aralık 2000	750	2.043	5.015	1.663	1.132
Aralık 2001	733	2.005	6.063	5.294	1.070
Aralık 2002	762	1.946	7.281	1.677	1.037
Aralık 2003	698	3.106	3.808	2.233	1.040
Aralık 2004	635	1.779	5.694	1.339	843
Aralık 2005	650	2.347	7.039	1.334	947
Aralık 2006	687	1.278	7.199	1.066	1.487
Aralık 2007	732	1.423	7.420	1.350	803
Aralık 2008	729	1.100	4.566	989	743
Aralık 2009	808	802	3.319	1.077	763
Aralık 2010	824	701	5.529	1.781	793
Aralık 2011	717	797	3.031	1.098	727
Aralık 2012	714	787	4.387	1.129	784
Aralık 2013	720	1.230	4.595	1.012	808

Kaynak: https://www.bis.org/statistics/about_derivatives_stats.htm?m=6%7C32

Dünya finansal sisteminin işleyişinde en büyük yoğunluk döviz piyasalarında gerçekleşmektedir. Dünya döviz piyasalarının Uluslararası Ödemeler Bankası BIS (Bank For International Settlement) verilerine göre ortalama günlük işlem hacmi, 2013 yılı Aralık ayı \$710 trilyon, 2013 Haziran ayı \$693 trilyon, 2012 yılı \$633 trilyon şeklinde artış göstermiştir.

BIS verilerine göre, türev araç sözleşme sayıları döviz kuru kompozisyonu önemli ölçüde çeşitlenmiştir. Ancak, yabancı döviz kuru işlemlerinin coğrafi dağılımı önemli derece değişmemiştir. dolar/euro çifti en çok kullanılan kur paritesidir. Çin'in hızla büyümesi Hong Kong dolarını da cazip hale getirmektedir.

Son yıllarda türev ürün kullanımındaki hızlı artışın nedeni olarak, piyasalardaki volatilitenin daha fazla olması, daha esnek bir piyasa ve daha yoğun yeni teknoloji kullanımı olmak üzere üç önemli olgu ön plana çıkmaktadır (Kayahan, 2009: 36).

OTC türev işlemlerinin ürün bazında ağırlıklarına bakıldığında, istikrarlı bir şekilde faiz oranı swaplarının ağırlıkla işlem gördüğü anlaşılmaktadır. Zira faiz oranı swaplarının tüm türev işlemleri içerisinde söz konusu yıllarda ortalama % 70 civarında ağırlığı bulunmaktadır. Son 10 yılda döviz sözleşmelerinin ağırlığı azalırken faiz oranı

swapları 2004 yılında % 75 oranı ile en yüksek seviyesine gelmiş ve günümüzde % 67 oranına kadar gerilemiştir (Kaygısız, 2008: 9).

1. 5. Türkiye’de Türev Araç Kullanımı

1980 yılına kadar Türkiye’de türev işlemler ile ilgili bir gelişme olması pek mümkün değildi. Çünkü ekonomi o tarihten önce dışa kapalı ve devletçi bir yapıdaydı. Türev piyasalar için en önemli koşullardan biri, dayanak varlığın spot piyasadaki fiyatının serbest bir biçimde ve piyasa tarafından belirlenmesidir. Fiyatların devlet tarafından tek taraflı ve suni bir şekilde belirlendiği piyasalarda, ortada bir fiyat değişkenliği ve dolayısıyla korunulması gereken bir fiyat riski olmadığı için, türev piyasaların temel mantığı olan hedging için gerekli ortam yoktur (Ersoy, 2011: 67).

Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan finansal liberalleşme ile birlikte ekonomide türev araçlara ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Fiyatların serbestçe belirlenmeye başlaması, doğal olarak finansal araçlara yatırımlar yapanlar için bazı riskleri de beraberinde getirmiş ve sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde spot piyasaların yanında vazgeçilmez bir unsur olarak görülen vadeli işlem piyasalarının eksikliği hissedilmeye başlanmıştır. İMKB’nin 1986 başında faaliyete geçmesinin ardından türev ürünlerin de işlem göreceği vadeli işlemler piyasası oluşturulması fikri ilk olarak 1991 yılında “Türk Sermaye Piyasalarının Modernizasyonu Projesi” çerçevesinde ortaya atılmıştır. Ancak, yaşanan ekonomik krizler ile düzenleme konusunda yaşanan yetki karmaşasına bağlı olarak ortaya çıkan mevzuat boşluğu nedeniyle çalışmalar istenen hızda ilerleyememiştir (Dikmen, 2008: 16).

1997 yılında vadeli işlem piyasalarındaki öncelikle endeks vadeli işlem sözleşmelerinin işlem görmesi öngörülmüş ve bu amaçla İMKB tarafından vadeli işlemlere konu edilmesi amacıyla İMKB 30 endeksi oluşturulmuştur. Fakat, 2001 yılında öncelikle dövize dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin işleme açılması öngörülmüştür (Özalp, 2003: 104).

Türkiye’de ilk organize türev piyasa işlemleri 15 Ağustos 1997 tarihinde İstanbul Altın Borsası bünyesinde açılan Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası’nda, altın vadeli işlem sözleşmeleri ile başlamıştır. Vadeli işlemler ve Opsiyon Piyasası 01.02.2006 tarihinde kapatılmıştır. Bu piyasanın 2002- 2004 dönemindeki işlem hacmi sıfırdır. Bu piyasanın açık olduğu sekiz yıllık dönemdeki toplam işlem sayısı ise 95’tir (Ersoy, 2011: 68).

2001 krizine takiben Türkiye'nin dalgalı kur uygulaması ve bunun sonucunda piyasalarda oluşan belirsizlikler nedeniyle İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) tarafından döviz üzerine vadeli işlemler için hazırlık yapılmıştır. Bu kapsamda Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş (VOBAŞ), 19.10.2001 tarih ve 24558 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2001/3025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Ticaret Siciline tescil edilmiş olup, bu tescil 09.07.2002 tarihli Ticaret Sicili Gazetesinde yayımlanmıştır. Başlangıçta İMKB bünyesinde faaliyetini sürdüren VOBAŞ, 4 Şubat 2005 tarihinde itibaren Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) adı altında İzmir'de ayrı bir borsa olarak faaliyetini 2013 yılına kadar sürdürmüştür (Aşıkoğlu ve Kayahan, 2008: 166).

VOB Türkiye'de özel anonim şirket şeklinde ilk borsadır. Mevcut durumda ülkemizde türev araçlardan sadece vadeli işlem sözleşmeleri organize borsa olarak işlem görmektedir. VOB'da döviz (Euro ve ABD doları), faiz (gösterge faiz), endeks (İMKB 30 ve 100 Endeksleri), altın, emtiaya (pamuk, buğday) dayalı vadeli işlem sözleşmeleri olmak üzere 8 çeşit vadeli işlem sözleşmesi işlem görmektedir (Dikmen, 2008: 18).

VOB, 02.08.2013 tarihinde sona ererek 05.08.2013 tarihinden itibaren İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası (VİOP) ile birleşmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye'deki tüm vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri Borsa İstanbul VİOP bünyesinde tek bir platformda işlem görmeye başlamıştır.

Türkiye'de türev araç kullanım değerleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından raporlanmaktadır. Türkiye, son dönemlerde türev araç işlemlerinin uygulanmasında ve türev piyasalarının kullanımında önemli aşamalar katmıştır. Vadeli işlemler ve opsiyon borsası hızla büyümesini sürdürmektedir. Borsanın açıldığı 2005 yılı sonu itibariyle 3.029.588.946.-TL olan işlem hacmi, 2007 yılı sonu itibariyle 118.035.442.771.-TL seviyesine ve 2013 yılı sonunda 289.633.872.025.-TL'ye ulaşmıştır. Kısa bir sürede borsanın geldiği pozisyon büyüklüğüne bakıldığında, finansal sistem içerisinde türev araçların ve vadeli işlem borsasının gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Günümüzde türev araçlar bankacılık sektöründe çok yoğun olarak kullanılmasına rağmen, diğer birçok sektörde ya hiç kullanılmamakta ya da çok az ve çok düşük hacimli kullanılmaktadır. Bu durumun nedenleri arasında, firmaların ve yatırımcıların türev araçlarla ilgili yeterli bilgi sahibi olmaması, yaşanan hukuki sorunlar, risk yönetiminde türev araçların risk yönetiminde alternatif olduğu konusunda

bilgi yetersizliği, türev araçların muhasebeleştirme sorunları ve türev araç kullanımını ile ilgili kazançların vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar yer almaktadır.

Türev araçlar sözleşmelerinin gerçekleştirildiği Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası'nın firmalar tarafından yeterince tanınmaması ve vadeli işlem sözleşmelerinin riskten korunmak amacıyla nasıl kullanılacağıının bilinmemesi türev araç kullanım düşüklüğünün en önemli nedenlerini oluşturmaktadır.

Borsa İstanbul'da pozisyonlarda ortaya çıkan günlük kâr için banka ve sigorta muamele vergisi (BSMV) ödenmeyeceğine karar verilmesi, sözleşme büyüklüğü gibi konularda yapılan değişiklikler ile söz konusu olan sorunlara her ne kadar çözümler getirilmeye çalışılsa da, vadeli işlem borsası iyi bir gelişim gösterememektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE STANDARTLARI VE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI KAPSAMINDA TÜREV ARAÇLAR

Ülkemizde muhasebe kayıtlarının ve finansal tabloların uluslararası standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi hususunda çalışmalar halen devam etmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS)'nın Türkiye'deki karşılığı Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS)'nin Türkiye'deki karşılığı ise, Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'dir. Günümüzdeki çalışmalar, tüm dünyayı kapsayan muhasebe standartlarını oluşturmaya yöneliktir ve dünyada ortak olarak uygulanan muhasebe standartları ve finansal raporlama standartlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Muhasebe standartlarının ve finansal raporlama standartlarının oluşturulmasında çalışmalar yapan, geçmişten günümüze dünyada ve ülkemizde faaliyeti halen devam eden veya sona ermiş çok sayıda kurum ve kuruluş söz konusudur.

2. 1. Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarını Düzenleyen Kurumlar

Ekonomik gelişmeler, muhasebe kayıtlarına ve finansal tablolara duyulan ihtiyacı arttırmaktadır. Muhasebe ve finansal raporlama standartları muhasebe teorisi ve muhasebe uygulamaları göz önüne alınarak hazırlanmaktadır..

2. 1. 1. Uluslararası Muhasebe Standartlarını Düzenleyen Kurumlar

Muhasebeyi yönlendiren standartların farklı uygulamaları birçok ülkede karşılaşılan bir durumdur. Dünyada muhasebe standartları belli aşamalardan geçmektedir. Bu aşamalar ülkelerin hukuk düzenlerine, mali sistem yapılarına, firmaların ortaklık yapılarına, sermaye piyasasının gelişmişliğine, muhasebe kullanıcılarının eğitim ve gelişmişlik düzeylerine bağlı olmaktadır.

Dünyadaki uluslararası muhasebe standartlarını düzenleyen kurumlar:

- Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC)
- Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)

- Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF)
- Standart Yorumlama Komitesi (IFRIC)
- Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB)
- İngiltere Muhasebe Standartları Kurulu (ASB)
- Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE)

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC), Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, İngiltere, İrlanda ve ABD’ de bulunan muhasebe örgütlerinin aralarında imzaladıkları bir anlaşma sonucunda 1973 yılında kurulmuştur. IASC’nin amacı, kamu yararına genel amaçlı finansal tablolarda şeffaf ve karşılaştırılabilir bilgiyi gerekli kılan, tek ve yüksek kalitede anlaşılabilir ve uygulanabilir küresel muhasebe standartları geliştirmektir. IASC, ulusal muhasebe standardı yapımcıları ile birlikte çalışarak, dünya genelinde muhasebe standartlarını birbirine yakınlaştırmayı amaçlamıştır (Parlakkaya, 2004: 123).

IASC’nin ana amacı, bütün dünyada tek tip muhasebe standartları oluşturmak ve uygulama alanını geliştirmektir. Ne var ki, çoklu muhasebe standartlarının çeşitliliği problemi başa çıkılmaz gibi görüldüğü için, yönetim kurulu işe bütün ülkeler tarafından kabul edilebilecek uluslararası muhasebe standartları setinin oluşturulmasından başlamıştır (Aysan, 2008: 47).

IASC’ın ana hedefleri kuruluş sözleşmesinin (Constitution) 2. maddesinde aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Başpınar, 2004: 53):

-Kamu yararını gözeterek yüksek kaliteli, kolaylıkla anlaşılabilen ve tüm dünyada uygulanan tek standartlar geliştirerek, finansal raporların yüksek kalitede, şeffaf ve birbirleri ile karşılaştırılabilir nitelikte olmasını sağlamak ve dünya sermaye pazarlarında işlem yapanlarla diğer kullanıcıların ekonomik kararlar vermesinde kolaylık sağlamak,

-Bu standartların kullanımını ve tam olarak uygulanmasını teşvik etmek,

-Ulusal muhasebe standartları ile uluslararası muhasebe standartlarının birbirlerine yaklaşmasının sağlamak.

IASC ilk standart taslağını 1974’de yayınlamıştır. Mayıs 2000’de başlatılan yeniden yapılandırma kapsamında, IASC Tüzüğü değiştirilerek, IASC, bir üst yapı olarak IASC Vakfı’na (International Accounting Standards Committee Foundation-IASCF) dönüştürülmüş ve uluslararası muhasebe standartları yayınlama görevi yeni kurulan IASB’a devredilmiştir (Elitaş vd, 2011: 2).

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC), 1977 yılında Münih’de yapılan 11. Dünya Muhasebeciler Kongresi’nde 49 ülkeden 63 muhasebe örgütünün katılımıyla kurulmuştur. IFAC tarafından hazırlanan ve 2005 yılından itibaren geçerli kabul edilen, dünyanın IFAC üyesi olan tüm muhasebe örgütleri tarafından uygulanması mümkün ve gerekli olan muhasebeci eğitimi standartları, muhasebecilerin bilgi donanımı ihtiyacının dünya standartlarında karşılanması amacıyla tasarlanmıştır (Özbecerikli ve Postacıgil, 2009: 83).

IFAC’ın yönetim yeri New York olup temel amacı, muhasebe mesleğini dünya çapında koordineli standartlarla geliştirmektir.

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC), uluslararası finansal piyasalar ve mali raporlamaya yönelik, Uluslararası Denetim Standartlarını hazırlar ve yayınlar (Kaya, 2003: 4).

1983 yılından itibaren ise, uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)’a üye tüm profesyonel organlar da IASC üyeliğine dahil olmuşlardır (Karahana, 2002: 10).

Mali raporlama düzenlerinin uluslararası düzeyde uyumlaştırılması için çalışma yapan kuruluşların başında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) gelmektedir. IASB’nin başlangıcı, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC)’ye dayanmaktadır. IASC, 2001 yılında yeniden yapılmış ve yerini IASB’ye, Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) da IASB’nin çıkaracağı UFRS’ye bırakmıştır (Parlakaya, 2004:123).

IASC’ın tüm sorumluluklarını üstlenerek uluslararası muhasebe standartlarını oluşturmak amacıyla, 1 Nisan 2001 tarihinde, Londra’da kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), bağımsız ve özerk muhasebe standartları hazırlama ve yayınlama konusunda genel kabul görmüş tek otoritedir. Uluslararası muhasebe Standartları Kurulu (IASB)’nin amacı, uluslararası alanda kabul görmüş sözü edilen standartları üretmektir. IASB, bazı uluslararası muhasebe standartlarında değişiklikler ve düzenlemeler yapmakta, bazı uluslararası muhasebe standartlarını UFRS olarak adlandırılan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile değiştirmekte ve yeni standartlar hazırlamaktadır. IASB finansal tablolarda şeffaf ve karşılaştırılabilir bilgiyi sağlayan, tek ve yüksek kalitede, anlaşılabilir ve uygulanabilir küresel muhasebe standartları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kurul ayrıca ulusal muhasebe standardı belirleyicileri ile birlikte çalışarak, dünya genelinde muhasebe standartlarını birbirine yakınlaştırmayı amaçlamaktadır (Oksay ve Acar, 2005: 24).

IASB'nin ana hedefi muhasebe standartlarının dünya çapında birbirlerine yakınlaştırılmasıdır. Bu yakınlaşmayı (convergence) kolaylaştırmak amacıyla, IASB'nin yedi üyesi ulusal standart kurullarıyla resmi bağlantıyı (official liaison) sağlamak üzere hizmet verir hale getirilmiştir. Resmi bağlantı kurulmuş olan ülkeler Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD'dir (Kaya, 2003: 1).

2001 yılından sonra IASB, o güne kadar yayımlanan uluslararası muhasebe standartlarını aynen devralmış ve bu standartlarla ilgili uyumlaştırma ve güncelleştirme çalışmalarını başlatmıştır. Yürürlüğe giren yeni standartlar ise, Uluslararası Finansal Raporlama Standardı-UFRS/(IFRS) adı altında yeniden numaralandırılarak yayımlanmakta olup, bütün standartlar (IAS ve IFRS'ler) da set olarak Uluslararası Finansal Raporlama Standartları olarak tanımlanmaktadır (Elitaş vd., 2011: 3).

2001 yılında IASC'yi daha verimli hale getirmek için, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) organize edilmiştir. (Çelik vd., 2007: 2).

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF), kâr amacı gütmeyen bir vakıf olarak kurulmuştur. Vakfın temel görevleri, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun stratejilerini, bütçesini belirlemek, çalışmalarını denetlemektir. Vakfın amacı ise, finansal tablolardaki bilgilerin karşılaştırılabilir ve şeffaflık ihtiyacını karşılamak için yüksek nitelikli, küresel muhasebe standartlarını oluşturmaktır.

IASCF'nin üç ana organı bulunmaktadır (Karabınar, 2006: 143):

-IASB (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) IASCF'nin uluslararası muhasebe standartlarını oluşturan organı olarak görev yapmaktadır. Atamalarda coğrafi dağılım belirleyici kriter değildir.

-SAC (Standart Danışma Konseyi): 30 veya daha fazla üyeli olan bu organın diğer organlardan farkı; üyeliğin, coğrafi çeşitliliğinin temsili ve profesyonellik esasına göre dağıtılması esastır.

-IFRIC (Uluslararası Finansal Raporlama Yorum Komitesi): Uluslararası Finansal Raporlama Yorum Komitesi (IFRIC)'ın görevi, IASB tarafından oluşturulan standartlarla ilgili uygulamaya yönelik yorumlar yayınlamak, standartların uygulanmasında rehberlik yapmak ve yetersiz kalan ve birbirleriyle karşı karşıya kalan yorumlar olması durumunda düzeltilmesini sağlamaktır.

Uluslararası boyutta muhasebe uygulamalarına yön veren iki temel kurum Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve ABD'de Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB)'dir. Dolayısıyla, dünyada muhasebe uygulamalarında kabul

edilen iki muhasebe standart seti bulunmaktadır. Bunlardan biri Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından oluşturulan Uluslararası Finansal Raporlama Standartları-UFRS (International Financial Reporting Standards-IFRS), diğeri ise, ABD’de Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından oluşturulan ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US-GAAP)’dir (Karacan ve Güngör, 2008: 2).

Amerikan Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB), 1973 yılında ABD’de özel sektör finansal raporlama standartlarının oluşturulmasını amaçlayarak kurulmuştur. FASB’nin misyonu, mali tablo kullanıcıları, denetçiler, eğitimciler için finansal raporlama ve muhasebe konularında yeni standartlar geliştirmek veya mevcut standartları iyileştirmektir (Karabınar, 2006: 145). FASB, firmaların ve bireylerin yardımları ile finanse edilmektedir.

FASB’in standartları oluşturulurken iki temel dayanağı vardır. Bunlar sadece kamu muhasebesi mesleğinin değil, tüm ekonomik kitlenin ihtiyaç ve görüşlerine cevap vermesi ile “due process: doğrudan katılımcı süreç” sistemi ile tüm ilgili kişilere görüşlerini bildirmeleri için bol miktarda fırsat sağlayarak kamuoyu ile tam bir görüş birliği içinde çalışmasıdır. Tipik bir FASB finansal muhasebe standardı bildirisinin evrimi aşağıdaki adımlardan oluşur (Başpınar, 2004: 43):

- Bir konu veya proje tanımlanıp kurulun gündemine alınır.
- Söz konusu konu ile ilgili çeşitli sektörlerin uzmanlarından oluşan bir “görev gücü: task force” oluşturulup sorunlar, yaklaşımlar ve alternatifler tanımlanır.
- FASB’in teknik kadrosu tarafından araştırma ve analizler yapılır.
- Bir araştırma memorandumunu taslağı hazırlanır ve açıklanır.
- Genellikle memorandumun açıklamasından 60 gün sonra bir kamuya duyurma ve görüş alma toplantısı düzenlenir.
- Kurul kamuoyundan alınan tepkileri irdeler ve değerlendirir.
- Kurul yaklaşımları mütaala eder ve açıklanmak üzere bir “exposure draft: eleştiriye açık taslak metin” hazırlar.
- Kamuoyunun yorumları için en az 30 günlük bir eleştiriye açık dönemden sonra kurul alınan tüm tepkileri değerlendirir.
- Bir komite kamuoyundan gelen yorumlar ışığında açık taslak üzerinde çalışır ve gerekli düzeltmeleri yapar.
- Kurul tüm üyeleri ile toplanarak düzeltilmiş taslak metine son şeklini verir ve bir standart bildirisi olarak yayınlanması için oylama yapar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) geliştirilerek tüm dünyada kullanımına açılan genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri olan US-GAAP kullanılmaktadır. US-GAAP, uluslararası düzeyde kabul gören, birçok gelişen ve gelişmekte olan ülkelere de örnek alınan standartlardır. 148 adet standarttan bazıları türev araçların muhasebeleştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Ancak, yaşanan Enron vb. olaylardaki ortaya çıkan muhasebe skandalları nedeniyle US-GAAP standartlarının güvenilirliği ve yeterliliği konusunda bir takım belirsizliklerin ortaya çıkmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Karacan ve Güngör, 2008: 3).

İngiltere Muhasebe Standartları Kurulu (ASB), 1985 yılında muhasebe standartları oluşturmak amacıyla kurulmuştur. ASB'nin amacı, başka ülkelerin standartları belirleyen kurumları ile uluslararası gelişmeyi sağlamak için işbirliği yapmaktır.

ASB'nin Acil Konular Görev Grubu (Urgent Issue Task Force- UITF) ve Kamu Sektörü İrtibat Komitesi (Public Sector Liaison Committee- PSCL) olmak üzere iki alt komitesi bulunmaktadır. UITF, mevcut standartlarla düzenlenmemiş olan acil konularla uğraşmak üzere oluşturulmuştur. PSCL üyeleri kamu sektöründe muhasebe konusunda deneyimli kişilerden oluşmaktadır. PSCL'nin başkanı ASB üyeleri arasından belirlenmekte olup, ana fonksiyonu kamu sektörüne ilişkin düzenlemelerde ASB'ye danışmanlık yapmak ve standartlar yayınlanmadan önce kamu sektörü bakış açısından incelenerek yorum getirmektir (Başpınar, 2004: 45).

Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE), 30 Aralık 1986 tarihinde Belçika' da kurulmuştur. Federasyonunu 32 ülkeden 44 üyesi vardır. Federasyona ancak tüzel kişiler üye olabilir. Üye kurumların tümü profesyonel muhasebe meslek örgütüdür. Federasyonun amaçları (Karabınar, 2006: 146):

-Mesleğin işleyişinde kamu yararını koruyarak Avrupalı muhasebe mesleğinin gelişmesini sağlamak,

-Avrupa Birliğinde finansal raporlama, denetim ve muhasebecilik konularında yapılacak düzenleme ve uygulamaların liberalleşmesi ve harmonizasyonunu dünyadaki gelişmelere paralel teşvik etmek,

-Meslek örgütleri arasında işbirliğini geliştirmek,

-Mesleği etkileyecek gelişmeleri takip etmek,

-Avrupa Birliğinin kurumlarında Avrupalı muhasebecilerini temsil etmek,

-Avrupalı muhasebecileri uluslararası düzeyde temsil etmektir.

Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE), Avrupa muhasebe mesleğini temsil eden en üst kurumdur. 29 ülkeden 41 meslek örgütünü bir araya getirmiştir. FEE'ye üye meslek kuruluşları; 25 AB üyesi ülkeyi, 7 AB'ye aday ülkeyi ve 3 EFTA üyesi ülkeyi temsil etmektedir. Bu ülkelerdeki üye kuruluşlar, yaklaşık %94'ü AB ülkelerinden olmak üzere, 500.000 meslek mensubunu kapsamaktadır (Başpınar, 2005: 43).

2. 1. 2. Türkiye'de Muhasebe Standartlarına İlişkin Kurumlar

Türkiye'de muhasebe standartlarının gelişimi devlet öncülüğünde gerçekleşmiş, ekonomik ve siyasi olarak ilişkilerimizin yoğun olduğu ülkeler örnek alınarak aktarılan yasalar ile bu ülke uygulamalarının etkileri görülmüştür. Muhasebe uygulamalarında önce Fransız mevzuatı ve yayınlarının, daha sonra da Alman mevzuatı ve yayınlarının etkisi olmuştur. 1950 yılından sonra ABD ile olan ilişkilerin ekonomik ve kültürel alanda gelişmesiyle Amerikan sisteminin etkisinde kalınmış, 1987 sonrası AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunulması ile AB düzenlemelerinin ve son zamanlarda da Uluslararası Muhasebe Standartlarının etkisinde kalınmıştır (Başpınar, 2004: 46).

1942 yılında kurulan Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD) ülkemizde Vergi Usul Kanunu (VUK), Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Sermaye Piyasası Kanunu tarafından yapılan muhasebe ile ilgili düzenlemelerdeki farklılıkları giderebilmek amacıyla çalışma başlatmıştır. TMUD bu çalışmalarını sürdürürken yurt dışındaki gelişmelere de kayıtsız kalmamış ve 1973 yılında kurulan IASC'a 1974 yılında katılma isteğinde bulunmuş, kurucu üyelerin oy birliğiyle ortak üye olmuştur (Parlakkaya, 2004: 130).

1989 yılında Türkiye Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Birliği (TÜRMOB) kurulmuştur. Bu durum muhasebe mesleğinin örgütlenmesi açısından çok önemli bir adımdır. 1993 yılında Maliye Bakanlığı tarafından Avrupa Birliği ülkelerindeki muhasebe uygulamaları hükümlerine uygun Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği yayınlanmıştır.

1994 yılında TÜRMOB; Uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu standartlar geliştirecek ve muhasebe bilgileri ile ilgili tüm tarafların temsil edildiği özerk bir yapı olan Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK)'nu kurmuştur. Yetkilerini devrettiği 2001 yılına kadar TMUDESK bünyesinde 19 adet "Türkiye Muhasebe Standardı" geliştirilmiştir. TMUDESK'in amacı, tüm dünyada faaliyet gösteren işletme ve diğer kuruluşların finansal tablolarının düzenlenmesini sağlayarak, muhasebe ilkelerinde tekdüzeni gerçekleştirmektir. TMUDESK'in

standartları kamuoyu tarafından yeterince benimsenmemiş ve uygulamaya dahil edilmemiştir. Bunun en önemli nedeni ise TMSK'nin yaptırım gücünün olmamasıdır (Elitaş vd., 2011: 4-5).

Türk Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), 1999 yılında ulusal muhasebe standartlarını belirlemek için kurulmuştur. TMSK, ulusal muhasebe standartlarının UFRS ile uyumlaştırılması için yetkilendirilmiştir. TMSK tarafından 6 Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve 41 Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) yayımlandı. Bu standartlar UFRS ile uyumludur (Çelik vd., 2007: 4).

TMSK, finansal tabloların hazırlanması ve sunulmasına ilişkin kuralları, muhasebe standartlarını ve uygulama usullerini uyumlaştırmak suretiyle azaltmayı amaçlamaktadır. TMSK, ekonomik kararların alınmasına yardımcı olacak bilgileri içermek üzere hazırlanan finansal tablolar esas alınmak suretiyle, bu uyumlaştırmayı daha da ilerletilmiştir. (TMSK, 2010: 3).

TMSK, strateji olarak Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'ni benimsemiştir. Bu tercihin nedeni Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinden kaynaklanmaktadır.

2 Kasım 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 660 sayılı kanun hükmünde kararname ile TMSK'nın görev ve yetkileri Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'na geçmiştir.

KGK, banka, sigorta şirketleri, borsa şirketleri gibi büyük ölçekli şirketlerin denetimlerini gözetmek ve izlemek için kurulmuştur. KGK'nın temel amacı, denetim raporlarının doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasına ilişkin kamu yararını korumak ve doğru, karşılaştırılabilir finansal bilgi sunumunu sağlamaktır.

KGK'nın görevleri aşağıda sıralanmıştır (www.kgk.gov.tr):

- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kurumlarını yetkilendirmek,
- Bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak ve böylece bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak,
- Uluslararası Muhasebe Standartlarıyla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını (TMS) oluşturmak ve yayımlamak,
- Uluslararası Denetim Standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarını (TDS) oluşturmak ve yayımlamak.

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun yetkileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır(TTK, md:88):

- Gerçek ve tüzel kişiler münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına ve kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların yorumlarına aynen uymak ve bunları uygulamak zorundadır.

- Bu düzenlemeler, uygulamada birliği sağlamak ve finansal tablolara milletlerarası pazarlarda geçerlilik kazandırmak amacıyla, uluslararası standartlara uyumlu olacak şekilde, yalnız Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından belirlenir ve yayımlanır.

- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, değişik işletme büyüklükleri, sektörler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için özel ve istisnai standartlar koymaya ve farklı düzenlemeler yapmaya yetkilidir.

- Kanunlarla, belirli alanları düzenlemek ve denetlemek üzere kurulmuş bulunan kurum ve kurullar, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak şartıyla, kendi alanları için geçerli olacak standartlar ile ilgili olarak ayrıntıya ilişkin sınırlı düzenlemeleri yapabilirler.

- Türkiye Muhasebe Standartlarında hüküm bulunmayan hallerde, ilgili oldukları alan dikkate alınarak, dördüncü maddede belirtilen ayrıntıya ilişkin düzenleme, ilgili düzenlemede de hüküm bulunmadığı takdirde milletlerarası uygulamada genel kabul gören muhasebe ilkeleri uygulanır.

2. 1. 3. Dünyada Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyum Süreci

Uluslararası firmalar farklı ülkelerde yaptıkları ticaret nedeniyle her ülkenin kendine ait olan düzenlemeleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Her ülkenin kendisine ait muhasebe uygulamaları ve finansal tablo düzenlemeleri söz konusudur. Firmalara yatırım yapacak olan yatırımcılar, bu firmaları sağlıklı şekilde değerlendirememektedir. Uluslararası firmaların sayısının giderek artması ve yaşanan tüm bu olumsuzluklar muhasebe uygulamasında uyumlaştırmayı gerekli kılmıştır.

Muhasebe standartlarında uluslararası uyumun sağlanması ve uluslararası muhasebe standartlarının oluşturulmasını gerektiren faktörler aşağıdaki gibidir (Güney vd., 2012: 121):

- Sermaye piyasalarının uluslararasılaştırılması,
- Çok uluslu firmaların sayısındaki artışlar,
- Bağımsız denetim firmalarının etkinliğinin artması,

- Ekonomik birlik oluşturma hedefleri,
- Uluslararası dzenlemelerdeki gelişmeler.

Muhasebede, uluslararası uyumlaştırma için çalışma yapan başlıca kuruluşlar; Birleşmiş Milletler (BM), Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development-OECD), Uluslararası Sermaye Piyasası Kurulları Örgütü (International Organization of Securities Comission-IOSCO), Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standard Board-IASB) ve Avrupa Birliği (AB)'dir (Parlakkaya, 2004: 122).

1973 yılında kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (UMSK/ IASB) global muhasebe standartlarının hazırlanması ve uygulanması sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Kurulun amacı, finansal tabloların sunulmasında gerekli muhasebe standartlarının geliştirilmesi ve uyumu için çalışmak ve kamuya açık bir Şekilde yayımlamaktadır. 2000 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee-IASC) adı ile anılan kurul, yeniden yapılandırma çalışmaları çerçevesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) adını almıştır. 2000 yılına kadar kurul tarafından yayınlanan standartlar ‘‘Uluslararası Muhasebe Standartları-UMS’’ (International Accounting Standards-IAS) adını taşırken, 2000 yılından sonra ‘‘Uluslararası Finansal Raporlama Standartları-UFRS’’ (International Financial Reporting Standards-IFRS) adını almıştır. 2000’li yılların başında ABD ve bazı Avrupa ũlkelerinde yaşanan muhasebe ve denetim skandallarının da etkisiyle UMSK’nın yayınladığı standartlara uyum yönünde dünya çapında bir görüş birliği oluşmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin akabinde, UMS/UFRS ile Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’nin (US-GAAP) arasındaki farkları giderme doğrultusunda çalışmalar yapmak üzere 18 Eylül 2002 tarihinde, Norwalk Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, yakınsama (convergence) doğrultusunda atılan önemli bir adımdır (Gücenme Gençoğlu vd., 2013: 19).

18 Eylül 2002 tarihinde FASB ve IASB, ABD’de gerçekleştirdikleri ortak toplantıda, hem i piyasalarda, hem de sınır ötesi finansal raporlamada kullanılacak yüksek kaliteli ve birbirleriyle uyumlu muhasebe standartlarının geliştirilmesi taahhütlerini içeren bir anlaşma imzaladılar. Bu toplantıda hem FASB, hem de IAS; (a) mevcut finansal raporlama standartlarını mümkün olduğu ölçüde tamamen birbirleriyle uyumlu hale getirebilmek ve (b) geleceğe ilişkin çalışma programlarını koordine

edebilmek hedefleri doğrultusunda gereken çabayı gösterme konusunda anlaşmaya vardılar (Kaya, 2003: 11).

Söz konusu anlaşma, 27 Şubat 2006'da güncellenmiş ve dünya sermaye piyasalarında kullanılması amacıyla yüksek kalitede ve geniş kullanımlı muhasebe standartlarının geliştirilmesi ortak amaç olarak belirlenmiştir. Aralık 2006'da FASB üyeleri, IASB ile ileriye yönelik olarak UFRS konusunda ortak çalışma kararı almıştır (Elitaş vd., 2011: 4).

2002'de AB, üye ülkelerin menkul kıymet borsalarında yer alan firmaların Ocak 2005'den itibaren UFRS'leri uygulamalarının bir zorunluluk olduğunu açıklamıştır. Buna göre, 2005 yılından itibaren 8000 büyük Avrupa firması finansal raporlarını UFRS'ye göre sunmak zorundadır. (Aysan, 2008. 48).

UFRS temelinde uluslararası uyumlaştırma için en önemli adımlar; IOSCO'nun uluslararası kabul görmüş muhasebe standartlarının oluşturulmasında,

-IASB'ın çalışmalarını destekleme politikasını benimsemesi ve bu amaçla çokuluslu işletmelerin UFRS'yi kullanmalarına izin vermelerine ilişkin tavsiye kararı alması,

-Avrupa Birliği'nin hisse senetleri borsalar ve diğer teşkilatlanmış piyasalarda işlem gören tüm işletmelerin konsolide finansal tablolarını 2005 yılından itibaren UFRS ile uyumlu hazırlanmasını zorunlu tutması

-FASB ile IASB arasında bir yakınlaşma anlaşması imzalanarak, aralarındaki farkların 2005 yılının başına kadar giderilmesine karar verilmesi olarak sıralanabilir (Parlakkaya, 2004: 126).

2. 1. 4. Türkiye'de Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyum Süreci

Amerika Birleşik Devletleri'nde geçerli olan ve Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından oluşturulan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US-GAAP) ile Avrupa Birliği Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) olmak üzere, muhasebe ve finansal raporlama sistemleri ile ilgili iki temel düzenleme ekolü bulunmaktadır. Ülkemiz düzenlemeleri uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilirken, Amerikan sistemi olan FASB düzenlemeleri mi, yoksa Avrupa Birliği (AB) sistemi olan IASB düzenlemelerinin mi esas alınacağı gündeme gelmektedir (Karahan, 2002: 3).

Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD), Uluslararası Muhasebe Standartlarının Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmasını sağlamıştır. TMUD ayrıca, 1992

yılında o güne kadar kabul edilmiş 31 adet uluslararası muhasebe standardını toplu hale bir kitap şeklinde yayınlamıştır (Parlakkaya, 2004: 130).

Türkiye’de muhasebe alanında önemli kuruluşlar olan Türkiye Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) da IASB üyesidir (Demir, 2009: 2).

Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Raporlama Standartları (TMS/TFRS) Uluslararası Muhasebe Standartları/Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (IAS/IFRS) çevirisi niteliğindedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ile Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) arasında 2002 yılında yapılan Norwalk Anlaşması ile beraber, standartların yakınsaklaştırılması çalışmaları başlamış ve böylece dünyada ve ülkemizde muhasebe standartlarında hızlı bir değişim süreci başlamış olmaktadır.

TMUDESK, 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla UFRS ile uyumlu 19 adet muhasebe standardı yayınlamıştır. 1994 yılından bu yana IASB üyesi olan TMUDESK’in yayınladığı standartlar UFRS ile uyumludur (Parlakkaya, 2004: 130).

TMSK, hem zaman kazanmak, hem de geçmişte yapılan çalışmalarını değerlendirmek düşüncesiyle, TMUDESK tarafından yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartlarını taslak metin olarak kabul ederek, bunlar gözden geçirdikten sonra kamuoyunun görüşüne sunmayı programına almıştır. Bu amaçla, TMUDESK tarafından yayınlanan standart taslak metin olarak kamuoyunun görüşüne sunulmuştur (Parlakkaya, 2004: 133).

Bankacılık ve Düzenleme Kurulu (BDDK) mali kurumların 1 Ocak 2007’den itibaren UFRS’ye göre mali tablolarını sunmaları gerekliliğini kabul etmiştir. Dolayısıyla tüm mali kurumların finansal tabloları 2007 ve 2008 yıllarında UFRS’ye göre hazırlanmıştır. UFRS’lerin Türkiye’ye uyarlanmasında ikinci önemli adım, SPK tarafından 9 Nisan 2008’de çıkartılan tebliğ olan “Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar”dır. Bu tebliğ gereği SPK esaslarına tabi firmaların finansal tablo ve eklerini AB tarafından kabul edilen UFRS’lere göre düzenlemeleri yasal bir zorunluluk haline gelmiştir (Aysan, 2008: 48-49).

Türkiye Muhasebe Standartları Seti, TMSK’nun yayınladığı muhasebe standartları, finansal raporlama standartları ve yorumlardan oluşmaktadır. Bu, standartlar da zaten Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)’nin yayınlamış olduğu Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS)’nin ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Yorumları

(IFRIC)'nin birebir Türkçe'ye çevrilmiş halidir. TMSK, IASB'nin yayımlanmış olduğu IAS/IFRS setini aynen uygulama konusunda ilke kararı almış ve IASB ile yaptığı telif hakkı sözleşmesi kapsamında IAS/IFRS'lerin Türkçe çevirilerini Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları adı altında Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Akdoğan, 2007: 102).

IASB, muhasebede uluslararası uyumlaştırma konusunda çalışma yapan en önemli kuruluştur. IASB tarafından yayınlanan UMS/UFRS'nin önemi ve kullanımı 2005 yılından itibaren önemli ölçüde artmıştır. Bu tarihten itibaren Uluslararası Muhasebe Standartlarına uyum çalışmaları Türkiye'de ve birçok ülkede başlatılmıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS)/Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) ile TMS/ TFRS arasında fark bulunmamaktadır. IASB, IAS/ IFRS düzenlemelerini yaparken, TMSK ise bu düzenlemelerle uyumlu olarak düzenlemeler yapmış olup aralarında hiçbir fark bulunmamaktadır.

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK), UFRS'lerin tamamını Türkçe'ye çevirmiş ve Türk Finansal Raporlama Standartları (TFRS) olarak deklare etmiştir. 2008'in ortaları itibariyle UFRS'lere uyum çalışmaları tamamlanmıştır. Ancak TMSK'nın, Tekdüzen Muhasebe Standartlarının gözlemlenmesi, uygulanması, yorumlanması konularında tek otorite olarak yetkilendirilmesi sonucu, T.C Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı UFRS'lere göre yapılmak zorunda kalmıştır (Aysan, 2008: 48).

Türkiye Muhasebe Standartlarının bütün işletmeler tarafından uygulanması yönünde yapılan çalışmalar neticesinde UMSK'nın orijinal metnine sadık kalınarak KOBİ Türkiye Finansal Raporlama Standartları (KOBİ TFRS) oluşturulmuş, TMSK tarafından kanun hükmünde kararname ile "Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu" na devredilmiştir (Gücenme Gençoğlu vd., 2013: 22).

Türkiye'de muhasebe uygulamalarına yön veren yasalar, vergi yasaları ve Türk Ticaret Kanunu'dur. AB sürecinde olan ve yasalarını AB normlarına yükseltme çabası içinde bulunan Türkiye'nin mevcut Türk Ticaret Kanunu'nu (TTK) değiştirmesi bir noktada zorunlu olmuştur (Elitaş vd., 2011: 6).

Bazı maddeleri Temmuz 2012'de, diğerleri ise 01 Ocak 2013'te yürürlüğe giren yeni Türk Ticaret Kanunu ile gerçek ve tüzel kişilerin muhasebe kayıtlarının ve finansal tablolarını TMS/TFRS'ye uygun olarak hazırlamaları ve muhasebe sistemlerini standartlara uyumlu hale getirmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Zaman içinde bazı standartlar yürürlükten kalkmış, bazıları birleştirilmiş ve yeni numaralarında atamalar olmuştur. Yeni oluşturulan standartlara IFRS koduyla yeni numaralar verilmiştir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nca bu standart kod ve numaralar muhafaza edilerek TMS/IFRS kısaltmaları ile birlikte kullanılması uygun bulunmuştur.

2. 2. Türev Araçlarla İlgili Muhasebe Standartları

Ekonomideki hızlı gelişme sürecine bağlı olarak türev araç kullanımının başlamasıyla birlikte türev araçların muhasebeleştirilmesi esaslarının oluşturulması da gündeme gelmiştir. Türev araçların muhasebeleştirilmesi ve bunlara ait risklerin finansal tablolarda doğru bir şekilde gösterilmesi, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından düzenlenmiştir. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu da uluslararası muhasebe standartlarına paralel olarak türev araçlarla ilgili standartlar yayınlamıştır. Bunlar;

- “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum”
- “TMS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme”
- “TFRS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar”
- “TFRS 9 “Finansal Araçlar”

Türev araçlarla ilgili gelişmelere paralel olarak yukarıda sayılan standartlarla ilgili güncellemeler, gerek dünyada gerekse ülkemizde ilgili kurumlar tarafından sürekli gerçekleştirilmektedir.

2. 2. 1. TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum

“TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum” standardı ilk olarak 28 Ekim 2006 tarih ve 26330 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır ve o tarihten bu yana standart üzerinde birçok değişiklik ve iyileştirmeler yapılmıştır.

Bu standardın amacı, finansal araçların borç veya özkaynak olarak sunulmaları ile finansal varlık ve borçların netleştirilmesine ilişkin ilkelerin belirlemektir. Bu standart, ihraç eden (ihraççı) açısından finansal araçların, finansal varlık, finansal borç ve özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırılması, bunlara ilişkin faiz, temettü kayıp ve kazançların sınıflandırılması ve finansal varlık ve borçların netleştirilmesi gereken durumlara uygulanır (TMS 32, md. 2).

“TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum” standardı daima “TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme ” isimli standart ile birlikte kullanılacaktır. Bu standartta

yer alan temel ilkeler aynı zamanda 39 nolu standardın temel ilkeleridir (Örten vd., 2013: 432).

Bu standartta yer alan ilkeler “TFRS 9 Finansal Araçlar” ve “TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” Standartlarında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirme ve ölçümüne ilişkin ilkeler ile bunlara ilişkin bilginin kamuoyuna açıklanmasına yönelik olarak “TFRS 7 Finansal Araçlar” Standardında yer alan ilkeleri tamamlar (TMS 32, md: 3).

Bu standartta yer alan tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir (TMS 32, md: 11):

-Finansal araç, bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşmedir.

-Finansal varlık: Aşağıdaki varlıklardan herhangi biridir.

(a) Nakit;

(b) Başka bir işletmenin özkaynağına dayalı finansal araç;

(c) (i) Başka bir işletmeden nakit ya da başka bir finansal varlık almak için veya

(ii) Potansiyel olarak işletmenin lehine olan koşullarda finansal varlık veya borçların başka bir işletme ile takas edilmesi için düzenlenen sözleşmeden doğan hak veya

(d) İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek ya da ödenebilecek olan ve

(i) İşletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracına almak zorunda olduğu ya da olabileceği bir türev olmayan sözleşme veya

(ii) İşletmenin belirli sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını, belirli bir nakdini ya da başka bir finansal varlığını takas etmesi dışındaki şekillerde ödenecek ya da ödenebilecek bir türev sözleşme.

-Finansal borç: Aşağıdaki borçlardan herhangi biridir:

(a) (i) Başka bir işletmeye nakit ya da başka bir finansal varlık verilmesi için veya

(ii) Potansiyel olarak işletmenin aleyhine olan koşullarda finansal varlık veya borçların başka bir işletme ile takas edilmesi için düzenlenen sözleşmeden doğan yükümlülük

veya

(b) İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek veya ödenebilecek olan ve:

(i) İşletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını vermek zorunda olduğu ya da olabileceği bir türev olmayan sözleşme veya

(ii) İşletmenin belirli sayıda özkaynağına dayalı finansal aracının, belirli bir nakit tutar ya da başka bir finansal varlık ile takas edilmesi dışındaki şekillerde ödenecek ya da ödenebilecek bir türev sözleşme.

Türev araçlar, işletmeler arası sözleşme ile bir finansal aracın bir veya daha fazla finansal riskini nakletme amacıyla şartlı ya da şartsız değişim hakkı tanıyan sözleşmelerdir. Bir türev finansal araç, sözleşme yapan işletme taraflarından birine ödemenin nasıl yapılacağına ilişkin bir seçenek vermesi durumunda (ödeme alternatiflerinin aracın öz kaynağına dayalı finansal araç olmasıyla sonuçlanması durumu olmadığı sürece) bir finansal varlık veya finansal borçtur (Demir, 2009: 57).

TMS 32, işletmelerin karşı karşıya kaldığı risklerin kullanıcılar açısından finansal raporlarda anlaşılmasının sağlanmasına ve kamuyu aydınlatmaya yönelik bilgilerin finansal tablo dipnotlarında açıklanmasına yönelik düzenlenmeleri kapsamaktadır. Bu kapsamda firmaların finansal tablolarında ve finansal tablo dipnotlarında açıklamaları gereken bilgiler söz konusudur. Bu bilgiler şu şekilde sıralanabilir (Olca, 2001: 18):

- İşletmenin risk yönetim politikasına ilişkin bilgiler,
- Şartlar, koşullar ve muhasebe politikalarına ilişkin bilgiler,
- İşletmenin karşı karşıya kaldığı faiz oranı riskine ilişkin bilgiler,
- İşletmenin varlık ve yükümlülüklerinin cari değerleri ve bu değerlerin hangi yöntemlerle belirlendiğine ilişkin bilgiler,
- İşletmenin kayıtlarında cari değerinden yüksek bir değerle izlediği varlıkları varsa, bu hususa ilişkin bilgi ve değerlerinin azaltılmamasının nedenine ilişkin bilgiler,
- Gelecekte beklenen işlemlerin riskten korunmasına (hedge) ilişkin bilgiler,
- Diğer kamuya açıklanabilecek bilgiler.

2. 2. 2. TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme

Bu standardın amacı; finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan kalemlerin alım veya satıma ilişkin sözleşmelerin muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir. Finansal araçlarla ilgili bilgilerin sunumuna ilişkin hükümler “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum” Standardında yer almaktadır. Finansal

araçlara ilişkin olarak kamuoyuna yapılması gereken açıklamalara yönelik hükümler ise “TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar” Standardında yer almaktadır (TMS 39, md:1).

TMS 39 standardı 9. Maddesinde finansal araçlar aşağıdaki şekilde sınıflanmıştır (TMS 39, md: 9):

- Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlık ve borçlar,
- Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar,
- Kredi ve alacaklar,
- Diğer finansal yükümlülükler,
- Satılmaya hazır finansal varlıklar.

Satılmaya hazır finansal varlıklar; satılmaya hazır olarak tanımlanan ve ya kredi ve alacak, vadeye kadar elde tutulacak yatırım veya gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılmayan türev olmayan finansal varlıklardır.

Alım satım amacıyla elde tutulan finansal varlıklar ve türev araçlar satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflandırılmamaktadır. Vadesi belirsiz olan ve likidite sıkıntısı durumunda her an elden çıkarılabilecek durumda olan varlıklar satılmaya hazır finansal varlıklar grubunda izlenmektedir. Satılmaya hazır finansal varlıklar ilk muhasebeleştirilmede gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebe kayıtlarına alınmaktadır. Varlığın elde edilmesi için ödenen tutar genelde gerçeğe uygun değeri ifade etmektedir.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr/zarara yansıtılan finansal varlıklar grubunda ise, alım satım amaçlı olarak elde bulundurulmuş finansal varlıklar yer almaktadır.

“TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardına göre türev ürün, aşağıda yer alan üç özelliğin tamamına sahip olan ve bu standart kapsamında bulunan bir finansal araç veya diğer bir sözleşmedir (TMS 39, md: 9):

-Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflardan birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişmektedir;

-Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemekte veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektirmektedir ve

- Gelecek bir tarihte ödenecektir.

Türev araçlarla ilgili muhasebeleştirme ve ölçmede kullanılan bazı yöntemlere ilişkin tanımlar, TMS 39 standardında ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Standardın açıkladığı, türev araçlara ilişkin varlık ve yükümlülüklerin bilançoda muhasebeleştirilmesi uygun bulunmaktadır. İlk muhasebeleştirilmede ise, alım ya da satım tarihinde gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülmesi gerekmektedir.

Bu standartta muhasebeleştirme ve ölçmeye ilişkin tanımlar (TMS 39, md: 9):

-Finansal varlık veya finansal borcun etkin faiz yöntemiyle hesaplanan itfa edilmiş maliyeti:

Finansal varlık veya finansal borcun ilk muhasebeleştirme sırasında ölçülen değerinden anapara geri ödemeleri düşüldükten, anılan ilk tutar ile vadedeki tutar arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan birikmiş itfa payı düşüldükten veya eklendikten ve değer düşüklüğü ya da tahsil edilmeme durumuna ilişkin her türlü indirim yapılmasından (doğrudan doğruya veya bir karşılık hesabı kullanılarak) sonra geriye kalan tutardır.

-Etkin faiz yöntemi:

Finansal varlık veya borcun (veya bir finansal varlık veya borç grubunun) itfa edilmiş maliyetlerinin hesaplanması ve ilgili faiz gelir veya giderlerinin ilişkili olduğu döneme dağıtılması yöntemidir. Etkin faiz oranı; finansal aracın beklenen ömrü boyunca veya uygun olması durumunda daha kısa bir zaman dilimi süresince yapılacak gelecekteki tahmini nakit ödeme ve tahsilatlarını tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen orandır. Etkin faiz oranının hesaplanması sırasında, işletme, gelecekteki kredi zararlarını dikkate almaksızın, ilgili finansal aracın sözleşmeye bağlı tüm koşullarını (örneğin peşin ödeme, alım opsiyonu ve benzeri opsiyonlar) göz önünde bulundurmak suretiyle nakit akışlarını tahmin eder. Bu hesaplama, etkin faiz oranının bir parçası olan ve sözleşmenin tarafları arasında ödenen veya alınan tüm masraf ve puanlar ile işlem masraflarını ve diğer her türlü prim ve iskontoğu içerir. Benzer nitelikteki finansal finansal araç grubuna ait nakit akışlarının ve beklenen ömrün güvenilir bir şekilde tahmin edilebileceği varsayılır. Ancak, ilgili finansal araca (veya finansal araç grubuna) ait nakit akışlarının ve beklenen ömrün güvenilir bir şekilde tahmin edilmesinin mümkün olmadığı bazı ender durumlarda, işletme, ilgili finansal aracın (veya finansal araç grubunun) sözleşme süresinin tamamında gerçekleşmesi öngörülen sözleşmeye bağlı nakit akışlarını kullanır.

-İşlem maliyetleri:

Bir finansal varlık veya finansal borcun edinilmesi, ihraç edilmesi veya elden çıkarılması ile doğrudan ilişkilendirilebilen ek maliyetlerdir. Ek maliyet, firma, ilgili finansal aracı edinmemiş, ihraç etmemiş veya elden çıkarmamış olsaydı oluşmayacak olan maliyettir.

Riskten korunma muhasebesine ilişkin tanımlar (TMS 39, md: 9):

-Kesin taahhüt:

Belirli miktarda bir kaynağın belirli bir fiyattan gelecekteki belirli bir tarihte veya tarihlerde el değiştirmesine yönelik bağlayıcı bir anlaşmadır.

-Tahmini İşlem:

Taahhüt edilmemiş ancak gerçekleşmesi muhtemel olan işlemdir.

-Finansal riskten Korunma Aracı:

Gerçeğe uygun değerinin veya nakit akışlarının finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemesi beklenen türev araç ya da sadece döviz kuru riskinden korunma amaçlı işlemler için türev olmayan finansal varlık veya borçlardır.

-Finansal riskten korunma konusu kalem:

a) Firmayı, gerçeğe uygun değerde veya gelecekte elde edilecek nakit akışlarında değişiklik olması riskine maruz bırakan ve

b) Riskten korunan olarak sınıflanan bir varlık, yükümlülük, kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı işletmedeki net yatırımdır.

-Finansal riskten korunma işleminin etkinliği:

Riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin riskten korunma aracı tarafından dengeleme derecesidir.

Tüm finansal araçlar riskten korunma muhasebesi için gerekli koşulları taşıyıp taşımadıklarına bakılmaksızın, bilançoda gerçeğe uygun değerleri ile yer alırlar. Ancak, bu durumun iki istisnası bulunmaktadır (Ramirez, 2007: 8):

i)Borsaya kayıtlı olmayan bir özkaynağa dayalı finansal araç üzerine yazılan türevler,

ii)Gerçeğe uygun değeri güvenilir biçimde ölçülmeyen diğer türev ürünler.

“TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardında üzerinde durulan bir diğer konu ise saklı türev ürün konusudur. Saklı türev ürün, türev ürün olmayan asal bir ürün içeren sözleşmeden oluşmaktadır.

Saklı türev ürün, temel sözleşmeden ayrıştırılmasını gerektirdiği, ancak saklı türev aracın, edinme tarihinde veya daha sonraki bir finansal raporlama dönemi sonunda ayrı olarak ölçülmesi imkanının bulunmadığı durumlarda, ilgili karma sözleşme bir bütün olarak, gerçeğe uygun değer farkı kâr zarara yansıtılan olarak sınıflandırılır. Benzer şekilde, karma sözleşmenin, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında başka bir grupta yeniden sınıflandırılması aşamasında ayrıştırılan, yeniden sınıflandırmaya izin verilmemektedir. Bu tür durumlarda karma sözleşmenin, bir bütün olarak gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflandırılmasına devam edilir (TMS 39, md: 12).

2. 2. 3. TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar

Bu TFRS'nin amacı, finansal tablo kullanıcılarının aşağıdaki hususları değerlendirebilmeleri için gerekli olan bilgilerin firmanın finansal tablolarında kamuoyuna açıklanmasını sağlamaktır (TFRS 7, md: 1):

- i)Finansal araçların firmanın finansal durumu ve performansı açısından önemi,
- ii)İşletmenin dönem içerisinde ve raporlama tarihinde finansal araçlar nedeniyle maruz kaldığı risklerin niteliği ve düzeyi ile firmanın sözü edilen riskleri yönetme şekli.

Bu TFRS'de yer alan ilkeler, "TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum" ve "TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" standartlarında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirilmesi, ölçülmesi ve sunumuna ilişkin ilkeleri tamamlar (TFRS 7, md: 2).

İşletme finansal araçlardan kaynaklanan her bir risk türü için aşağıdakileri kamuoyuna açıklar (TFRS 7, md: 33):

Niteliksel Açıklamalar:

- i)Maruz kalınan riskler ve ortaya çıkma şekilleri,
- ii)İlgili risklerin yönetimine ilişkin hedefler, politikalar ve süreçler ile bunları ölçmede kullanılan yöntemler,
- iii)Bir önceki dönemden bu yana riskler ve risklerin yönetiminde meydana gelen değişiklikler.

Sayısal Açıklamalar (TFRS 7, md: 34):

- i)Raporlama tarihi itibarıyla ilgili risklere maruz kalma durumuna ilişkin özet sayısal veriler,
- ii)Açıklamaların belirgin olmaması durumunda risk yoğunlaşmaları.

Bu standarda göre, firmalar finansal raporlarında finansal araçlardan kaynaklanan risklerin niteliği ve düzeyi hakkında kullanıcılarının değerlemelerine olanak sağlaması açısından kamuoyuna bilgi vermelidirler. Anılan riskler, bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, genellikle, kredi riski, likidite riski ve piyasa riskini içerir (TFRS 7, md: 31-32).

TFRS 7'nin ayrılmaz bir parçası olan Ek: A'da risk türleri tanımlanmaktadır:

- i) Piyasa riski (yabancı para riski, faiz oranı riski, fiyat riski)
- ii) Kredi riski
- iii) Likidite riski.

TFRS 7 Standardı'nda işletmenin finansal araçlardan kaynaklanan her bir riskin tanımı yapılmaktadır (TFRS 7, Ek: A):

Piyasa riski:

Piyasa fiyatlarında meydana gelen değişimler nedeniyle bir finansal aracın gerçeğe uygun değerinde veya gelecekteki nakit akışlarında dalgalanma olması riskidir. Piyasa riski üç türlü riskten oluşur: yabancı para riski, faiz oranı riski ve diğer fiyat riski.

Yabancı para riski, döviz kurlarında meydana gelen değişimler nedeniyle bir finansal aracın gerçeğe uygun değerinde veya gelecekteki nakit akışlarında dalgalanma olması riski.

Faiz oranı riski, faiz oranlarında meydana gelen değişimler nedeniyle bir finansal aracın gerçeğe uygun değerinde veya gelecekteki nakit akışlarında dalgalanma olması riski.

Diğer fiyat riski, piyasa fiyatlarında meydana gelen değişimler nedeniyle bir finansal aracın gerçeğe uygun değerinde veya gelecekteki nakit akışlarında dalgalanma olması (faiz oranı riski veya yabancı para riskinden kaynaklananlar dışında) riski.

Kredi riski:

Finansal aracın taraflarından birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle diğer tarafta finansal bir kayıp/zarar meydana gelmesi riskidir.

Likidite riski:

Nakit olarak ya da diğer bir finansal varlığın teslimi suretiyle ödenen finansal borçlarla ilgili yükümlülüklerin yerine getirilmesinde zorlanma riskidir.

“TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar” standardına göre raporlama dönemi itibarıyla işletme riskin nasıl yönetildiğine dair finansal tablolarda kamuoyunu

bilgilendirmektedir. Bu bilgiler, hem firma içi yöntemleri, hem de firma dışı yöntemleri kapsamaktadır.

Firma, kredi riski ile ilgili olarak finansal araç itibariyle aşağıdakileri kamuoyuna açıklar (TFRS 7, md: 36-37-38):

-Elde bulundurulan hiçbir teminat veya kredi güvenilirliğinde artış sağlayan diğer bir unsur dikkate alınmaksızın, raporlama dönemi itibariyle maruz kalınan azami kredi riskini en iyi gösteren tutar,

-Güvence olarak elde bulundurulan teminat ve kredi güvenilirliğinde artış sağlayan diğer unsurlar,

-Vadesi geçmemiş ya da değer düşüklüğüne uğramamış finansal varlıkların kredi kalitesine ilişkin bilgi,

-Vadesi geçmiş veya değer düşüklüğüne uğradığı tespit edilen finansal varlıklara ilişkin açıklama,

-Dönem içerisinde güvence olarak elde bulundurulan teminatın mülkiyetini üzerine almak veya kredi güvenilirliğinde artış sağlayan diğer garantilerin niteliği ve defter değeri.

Firma, likidite riski ile ilgili olarak da aşağıdakileri açıklar (TFRS 7, md. 39):

-Türev olmayan finansal borçların sözleşmeye dayalı vadelerinin kalan kısmını gösteren bir vade analizi,

-Türev finansal borçlar için bir vade analizi. Söz konusu vade analizi, nakit akışlarının zamanlamasının anlaşılabilmesi için sözleşmeye dayalı vadelerin önem taşıdığı türev finansal borçlar açısından, sözleşmeye dayalı vadelerin kalan kısmını içermelidir.

-Ortaya çıkacak likidite riskini yönetme şekli.

Firma, piyasa riski ile ilgili olarak ise aşağıdakileri açıklar (TFRS 7, md: 40):

-Anılan tarih itibariyle ilgili risk değişkenlerine ilişkin yeterli düzeyde olası değişimlerin kâr veya zarar ile öz kaynakları nasıl etkileyeceğini gösteren, raporlama dönemi sonu itibariyle maruz kalınan her bir piyasa risk türüne ilişkin duyarlılık analizi.

-Duyarlılık analizinin hazırlanmasında kullanılan yöntemler ve varsayımlar,

-Kullanılan yöntem ve varsayımlarda bir önceki döneme göre meydana gelen değişiklikler ve anılan değişikliklerin nedeni.

TFRS 7'ye göre finansal tablolarda kamuoyuna açıklanan kalemlerin içerdiği likidite riskinin yönetilme şekli ile ilgili açıklamalar yapılırken göz önünde bulundurulacak diğer faktörler aşağıda belirtilenleri içerir (TFRS 7, Ek: B11):

-Likidite ihtiyacının karşılanması amacıyla ulaşılabilir nitelikteki taahhüt edilmiş borçlanma olanaklarına sahip olunup olunmadığı,

-Likidite ihtiyacının karşılanması amacıyla merkez bankalarında mevduat bulundurup bulundurulmadığı,

-Çok çeşitli finansman kaynaklarına sahip olunup olunmadığı,

-Varlıkların finansman kaynaklarında önemli ölçüde likidite riski yoğunlaşmasının bulunup bulunmadığı,

-Likidite riskinin yönetimine ilişkin iç kontrol sürecine ve acil durum planına sahip olunup olunmadığı,

-Hızlandırılmış geri ödeme/ erken itfa koşulları içeren finansal araçlara sahip olunup olunmadığı,

-Teminat verilmesini gerektirebilecek finansal araçlara sahip olunup olunmadığı,

-Finansal borçlarını nakit olarak vermek suretiyle ödeme alternatiflerinden birini seçme imkanı tanıyan finansal araçlara sahip olunup olunmadığı,

-Karşılıklı işlemlerin netleştirilmesine imkan veren anlaşmalara tabi olan finansal araçlara sahip olunup olunmadığı.

2. 2. 4. TFRS 9: Finansal Araçlar

Bu TFRS'nin amacı, finansal tablo kullanıcılarına işletmenin gelecekteki nakit akışlarının tutarını, zamanını ve belirsizliğini değerlendirmelerinde ihtiyaca uygun ve faydalı bilgiyi sunacak şekilde finansal varlıklara ve finansal borçlara ilişkin finansal raporlama ilkelerini belirlemektir (TFRS 9, md:1). Bu standart ile finansal tablo kullanıcılarına daha ayrıntılı ve faydalı bilgiler sunulması amaçlanmaktadır.

Bu TFRS, "TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" Standardı kapsamındaki tüm kalemlere uygulanır (TFRS 9, md: 2).

TFRS 9: Finansal Araçlar Standardında, finansal araçların sınıflandırılması, ilk muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi ile ilgili raporlama ilkeleri bulunmaktadır. Standarda göre, finansal varlıklar gerçeğe uygun değerle değerlendirilen varlıklar veya itfa edilmiş varlıklar olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca standarda göre, tüm özkaynağa dayalı yatırımlar gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmektedir.

Bir finansal varlık ilk muhasebeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılanlar dışındaki finansal varlıkların ölçülmesinde, bunların edinimiyle doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de gerçeğe uygun değerlerine ilave edilir (TFRS 9, md: 5).

TFRS 9'a göre, vadeye kadar elde tutulacak, satışa hazır, alım satım amaçlı şeklinde bir sınıflama olmadığı için ister itfa edilmiş maliyeti üzerinden değerlendirilsin, isterse gerçeğe uygun değeri üzerinden değerlendirilsin işlem maliyetleri finansal aracın maliyetine ilave edilir. Bunun istisnası ise başlangıçta finansal aracın gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıflanan finansal varlık işlem maliyetleridir (Örten, 2010: 445).

Gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülebilen ve riskten korunma ilişkisinin parçası olamayan varlıktan kaynaklanan kazanç veya kayıplar, kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Ancak bunun için, varlığın özkaynağa dayalı bir finansal araç olmaması gerekir (TFRS 9, md: 5).

Saklı türev ürün, türev ürün olmayan asal bir ürün de içeren karma bir sözleşmenin bileşenidir. İlgili karma finansal aracın nakit akışlarının bir kısmı bağımsız bir türev ürünün nakit akışlarına benzer biçimde farklılaşmaktadır. Söz konusu saklı türev ürün, sözleşmeye ilişkin nakit akışlarının tamamında veya bir bölümünde, belirli bir faiz oranının, finansal araç fiyatının, emtia fiyatının, döviz kurunun, fiyat veya oran endeksinin, kredi derecesinin veya endeksinin ya da başka bir değişkenin esas alınmasıyla mümkün olabilecek bir değişime neden olmaktadır. Bir finansal araca bağlanmış ancak bir araçtan bağımsız bir şekilde sözleşmeye bağlı olarak transfer edilebilen veya farklı bir karşı tarafı bulunan bir türev ürün, saklı türev ürün değil bağımsız bir finansal araçtır (TFRS 9, md: 4)

2. 3. Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Yaklaşımlar

Geleneksel temel finansal araçlar repo, tahvil ve hisse senetleri gibi araçlardır. Yeni finansal araçlardan biri olan türev araçlar, temel finansal araçlardan türetilmişlerdir. Riski bir taraftan diğerine aktaran türev araçların muhasebeleştirilmesinde, türev araçların bağlı oldukları temel finansal araçlarla aynı muhasebeleştirme esaslarına tabi tutulup tutulmayacağı ön plana çıkmaktadır.

Türev araçların muhasebe kayıtlarına alınması, değerlemesi ve finansal tablolara yansıtılması firmalar açısından büyük önem taşımaktadır. Türev araçlar, alım satım amaçlı kullanıldığı gibi, riskten korunma amacıyla kullanılabilir. Türev araçların muhasebeleştirilmesinde, değerlemesinde ve finansal tablolara yansıtılmasında, firmaların türev araçları ne amaçla kullandığı önem teşkil etmektedir.

TMS 32, TMS 39 ve TFRS 7, TFRS 9 standartları türev araçların sunumu, muhasebeleştirilmesi, ölçümü, değerlemesi ve finansal tablolarda gösterilmesi ve açıklanması ile ilgili ayrıntılı bilgilendirme sağlamaktadır.

2. 3. 1. Türev Araç Muhasebesi ve Muhasebenin Temel Kavramları ile İlişki

26 Aralık 1992 tarihli 21447 nolu Resmi Gazete’de yayınlanan 1 sıra nolu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde Muhasebenin Temel Kavramları ifade edilmektedir. Bu tebliğde belirtilen 12 adet Muhasebenin Temel Kavramları açısından türev araçların muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolardaki ifadesi ele alındığında aşağıdaki kavramlar ile bağlantı söz konusudur;

-Uygulanan muhasebe yöntemlerinin her dönemde aynı olmasından dolayı tutarlılık kavramı,

-Kâr ve zararların kayda alınmasında ihtiyatlılık kavramı,

-Finansal tablolarda anlaşılır ve açık bilgilendirmeden tam açıklama kavramı,

-Gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemle ilişkilendirilmesinde dönemsellik kavramı,

-Finansal olaylara ilişkin muhasebe kayıtlarının yapılmasında özün önceliği kavramı,

-Ulusal para birimi ile muhasebeleştirildiklerinden dolayı para ile ölçüme kavramı,

-Gelecekte de işletmenin bu faaliyetleri devam ettireceği varsayımı ile de işletmenin sürekliliği kavramlarından yararlanılmaktadır.

Tutarlılık kavramı, bir dönemde uygulanan muhasebe politikalarının diğer dönemlerde de aynı olması gerektiğini vurgulayan temel kavramdır. Türev araçlara ilişkin bir dönemdeki işlemlere ait muhasebe kayıt düzeninin aynı olması, değerlendirme ölçülerinin değişmezliği finansal tablolar açısından önem teşkil etmektedir.

İhtiyatlılık kavramı, muhasebe kayıtlarında muhasebe olayları ile ilgili temkinli davranılmasını, karşılaşılabilecek risk durumlarının göz önünde bulundurulması üzerinde durmaktadır, gelirlerin gerçekleşene kadar gelir olarak kaydedilmemesini, sadece gerçekleşmesi olası gider ve zararlar için karşılık ayrılmasını ön görmektedir. Türev araçlara ait kazanç ve kayıpların muhasebe kayıtlarına alınmasında ihtiyatlı olunması gerekmektedir.

Tam açıklama kavramı, finansal tabloların, bu tablolardan yararlanacak kişi veya kuruluşların doğru karar vermelerine yardımcı olacak şekilde açık, yeterli ve anlaşılır

olmasını ifade eder. Türev araçların nazım hesaplara kaydedilmesi ile tam açıklama kavramının özüne uygun şekilde muhasebe kaydına alınmaktadır. Türev araçların ne amaçla kullanıldığına dair finansal tablolarda bilgi verilmektedir.

Dönemsellik kavramına göre, işletmenin sınırsız kabul edilen ömrü belli dönemlere ayrılmıştır ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması gerekmektedir. Türev araçlara ilişkin gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemlerde muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda ilgili dönemlerde yer alması uygun olmaktadır.

Özün önceliği kavramına göre, muhasebe kayıtlarında olayların biçimlerinden çok özlerinin esas alınmasını ifade etmektedir. Türev araçlara ilişkin finansal özellikler yasal şekillerinden önce gelmektedir. Finansal olaylara ilişkin işlemlerde biçim ile öz arasında fark olduğunda öz esas alınmaktadır.

Parayla ölçülme kavramı, parayla ölçülebilen ekonomik olay ve işlemlerin muhasebeye ortak bir ölçü olarak para birimiyle ölçülmesini ve muhasebe işlemlerinin ulusal para birimine göre yapılacağını ifade etmektedir. Türev araçlar, ulusal ve uluslararası pazarlarda birçok farklı para birimi üzerinden gerçekleştirilmesine rağmen muhasebeleştirmede döviz kurlarından yararlanarak ulusal para birimi olan Türk Lirası üzerinden kaydedilmektedir.

İşletmenin sürekliliği kavramında ise, işletme faaliyetlerinin sonsuza kadar gelecekte de devam edeceğini esas almaktadır. İşletme var olduğu sürece faaliyetleri devam edeceğinden türev araçlara ilişkin faaliyetlerin gelecekte de devam etmesi söz konusudur.

2. 3. 2. Muhasebe Kayıtlarında Kullanılacak Hesapların Belirlenmesi

Türev araçların aktif ya da pasif kalem niteliğinde belirlenmesinde ise, bu araçların getirdiği hak ve yükümlülüklerin dikkate alınması gerekecektir. Türev araç, işletmeye sağladığı hak ya da yükümlülüğe bağlı olarak varlık ya da yükümlülük şeklinde kayıtlara alınmaktadır (Olca, 2001: 12).

Tekdüzen Hesap Planı'nda türev araçların muhasebeleştirilmesinde standart olarak belirtilmiş hesap kodları ve hesap isimleri bulunmamaktadır. Türev araçlara ilişkin olarak hesap kodları ve hesap isimlerinin belirlenmesinde 02 Kasım 2011 tarihinde kapatılan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından TMS/TFRS ile uyumlu öneri olarak hazırlanmış olan hesap planı taslağı daha sonra geri çekilmiştir.

TMSK'nın yerini alan Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından hazırlanan Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi 20 Mayıs 2013 tarihinde 28652 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu doğrultusunda bağımsız denetime tabi firmalarda finansal tablo ve finansal tablo hazırlanması aşamasında uyulacak esaslara ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

KGK tarafından yayımlanan Kullanım Rehberinde bilançonun aktifinde yer alan yatırım amaçlı türev araçların "Finansal Yatırımlar" kaleminin bir alt kalemi olarak gösterileceğini belirtmektedir. Korunma amaçlı türev araçların ise finansal yatırımlar altında gösterilemeyeceği ve bu türev araçlar önemli ise ayrı bir kalemde, önemsiz ise diğer dönen/duran varlıklar içinde gösterileceği belirtilmektedir. Türev araçlarla ilgili yükümlülüklerin ise, "Diğer Finansal Yükümlülükler" kalemi altında gösterilmesi uygun görülmektedir. Böylece Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), korunma amaçlı türev araçlar aktifler içinde ayrı bir kalemde gösterilmesini ve yatırım amaçlı olan türev araçların ise finansal yatırımlar kalemini içinde gösterilmesini uygun bulmaktadır.

Uygulamada bütünlüğü sağlayacak muhasebe ve finansal raporlama ile uyumlu hesap planı bulunmamaktadır. Firmalar, TDHP'ni esas alarak kendi içlerinde hesap isim ve hesap kodlarını belirlemektedir. Türev araçların muhasebe kayıtlarında kullanılacak hesapların belirtilmesi önemli ihtiyaçlar arasında bulunmaktadır.

2. 3. 3. Muhasebe Kayıtlamasında Esas Alınacak Tarih

Türev araçların muhasebeleştirilmesi, türev araçların kayıtlara alınacağı zamanı belirlemek açısından incelendiğinde, kullanılacak yöntemler;

- İşlem tarihini esas alan yöntem,
- Teslim tarihini esas alan yöntem

olarak ikiye ayrılmaktadır (Örten, 2001: 10).

İşlem tarihi yönteminde, sözleşmeye ait kayıtlama işlem tarihinde yapılacaktır. IAS 39 kayıtlamanın asli hesaplarda yapılmasını önermektedir. Mal alım veya satım sözleşmesinin yapıldığı tarihte yani bir ekonomik değer hareketinin yapılmadığı tarihte bir ekonomik değer olmadığı ve sözleşme tarihi itibarıyla piyasa değeri ile sözleşme değerinin aynı tutarda olması durumunda sözleşme değerinin sıfır olabileceği nazara alındığında, sözleşmenin Nazım Hesaplara kaydedilmesi, muhasebe kuramına ve TMS'ye daha uygundur (Ergen, 2003: 123).

İşlem tarihi, işletmenin bir varlığı almayı veya satmaya taahhüt ettiği tarihtir. İşlem tarihi muhasebesi, (a) elde edilecek olan varlığın ve buna ilişkin ödemede bulunma borcunun ticari işlem tarihinde muhasebeleştirilmesini ve (b) ticari işlem tarihi itibariyle, satılan varlığın finansal durum tablosu (bilanço) dışı bırakılmasını, satıştan kaynaklanan kazanç ya da kaybın muhasebeleştirilmesini ve alıcının yapacağı ödemeye ilişkin bir alacak muhasebeleştirilmesini gerektirir (TMS 39, md: UR55).

Kayıtlama zamanı açısından işlem tarihini esas alan yöntemde, mali olaylarla ilgili muhasebe kayıtları sözleşme tarihinde yapılmaktadır. İşlem tarihi, işletmenin varlığı satın almaya ya da satmaya taahhüt ettiği tarihtir. Kayıtlama zamanı açısından teslim tarihinin esas alınması durumunda ise, mali olaylarla ilgili muhasebe kayıtları, sözleşmeye konu olan mal ve hizmetlerin teslim tarihine kadar ertelenir. Teslim tarihi, varlığın işletmeye teslim edildiği ya da işletmenin başka bir işletmeye/kişiyeye teslim ettiği tarihi ifade eder (Olca, 2001: 13).

Teslim tarihi, bir varlığın işletmeye teslim edildiği veya işletme tarafından teslim edildiği tarihtir. Teslim tarihi muhasebesi, (a) varlığın işletme tarafından elde edildiği tarihte muhasebeleştirilmesini ve (b) varlığın işletme tarafından teslim edildiği tarih itibariyle finansal durum tablosu (bilanço) dışı bırakılmasını ve yine aynı tarih itibariyle elden çıkarma kazanç ya da kaybının muhasebeleştirilmesini gerektirir. Teslim tarihi muhasebesinin uygulanması durumunda, işletme teslim aldığı varlıklarda olduğu gibi, ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönem boyunca varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimleri muhasebeleştirir (TMS 39, md: UR56).

2. 3. 4. İlk Defa Muhasebeleştirme

Türev araçlar ister satın alınsın, ister işletmenin kendisi ihraç etmiş olsun, ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kar/zarar'da muhasebeleştirilen finansal araçlar veya finansal borçlar grubunda sınıflandırılırlar ve daha sonra bu sınıf hiç değiştirilmez. Yani bunlar, alım satım amaçlı finansal varlık veya finansal borç olarak sınıflandırılmış olsalar dahi hiç bir zaman başka bir grubun parçası olarak farklı bir şekilde değerlendirilemez (Örten vd., 2010: 500).

Finansal bir varlık veya borç ilk muhasebeleştirilmesi sırasında gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılmayan finansal varlık veya finansal borçların ilk muhasebeleştirilmesi sırasında, ilgili finansal varlığın edinimi veya finansal borcun yüklenimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de söz konusu gerçeğe uygun değere ilave edilir (TMS 39, md: 43).

Finansal aracın ilk muhasebeleştirilmesi sırasındaki gerçeğe uygun değerinin en iyi göstergesi, genellikle işlem fiyatıdır (başka bir ifade ile alınan veya verilen bedelin gerçeğe uygun değeridir). İşletmenini ilk muhasebeleştirme sırasındaki söz konusu gerçeğe uygun değer işlem fiyatından farklı olduğunu tespit etmesi durumunda işletme bu tarihte finansal aracı aşağıdaki şekilde muhasebeleştirir (TMS 39, md: UR76):

-Söz konusu gerçeğe uygun değer özdeş bir varlık veya borç için aktif piyasada kotasyon fiyatıyla desteklenmesi. İşletme ilk muhasebeleştirme sırasındaki gerçeğe uygun değer ile işlem fiyatı arasındaki farkı kazanç veya kayıp olarak muhasebeleştirir.

-İlk muhasebeleştirmeden sonra, piyasa katılımcılarının ilgili varlığı veya borcu fiyatlandırırken göz önünde bulundurdıkları bir unsurdaki (zaman unsuru da dahil) değişiklikten kaynaklandığı ölçüde, söz konusu ertelenmiş farkı kazanç veya kayıp olarak muhasebeleştirir.

İlk kayda almada en önemli husus, finansal varlıklar için katlanılan ek alım maliyetlerinin ne şekilde işleme tabi tutulacağıdır. İlk kayda almada doğan işlem giderlerinin (Komisyon ücretleri, menkul kıymet ihraçlarındaki SPK, IMKB ücretleri, reklam, denetim ücretleri gibi ücretler) muhasebeleştirilme şeklinde bazı kurallar getirilmiştir. Genel prensibe göre, gerçeğe uygun değerle değerlendirilecek ve gerçeğe uygun değer farkları sonuç hesaplarına aktarılacak finansal varlık ve borçlara ilişkin olarak doğan tüm giderler doğdukları dönemde doğrudan sonuç hesaplarına aktarılmalıdır (Örten vd., 2010: 482).

2. 3. 5. Türev Araçların Muhasebe Kayıtlarına Alınmasında Kullanılan Yöntemler

Kayıtlamada kullanılacak değerlendirme esas alındığında muhasebeleştirmede kullanılacak iki türlü yöntem vardır. Bunlar (Örten, 2001 : 14):

- Erteleme yöntemi ve
- Cari değer yöntemi

Erteleme yönteminde sözleşme değeri esas alınmaktadır. Sözleşme ile cari değer arasındaki artış ve azalış farklarının hesaplara alınması sözleşme sonuna kadar ertelenmektedir.

Sözleşme değerini esas alan ve sözleşmeye değeriyle cari değer arasında sözleşme vadesinin sonuna kadar meydana gelen değer artış veya azalış farklarının asli hesaplara alınmasını sözleşme sonuna kadar erteleyen uygulamaya “erteleme yöntemi” denir. Bu yöntem daha çok sözleşme ile ilgili asıl finansal aracın makul ölçüye göre belirlenen bir cari değerinin olmaması veya asıl finansal aracın maliyet bedeli ile değerlemeye tabi tutulması durumunda uygulanmaktadır (Ergen, 2003: 122).

Muhasebe kayıtları yapılırken, sözleşme değeri yerine cari piyasa değerini esas alan uygulamaya “cari değer yöntemi” denmektedir. Bu yöntem, piyasa değeriyle değerlendirilen asıl finansal araçlar için söz konusu olur. Bu yöntemle konu olan türev ürün riskten korunma amacıyla yapılmışsa, bu yöntemin uygulanmasından kaynaklanan fark ilgili varlık hesaplarına, spekülasyon amaçlı yapılmışsa, ortaya çıktığı dönemin sonuç hesaplarına kaydedilir. Bu yöntemde, sözleşme tarihi ile sözleşmenin vadesinin sonuna kadar, türev ürüne ve asıl ürüne ait değer değişimleri açıkça görülebileceği gibi, türev ürün kaynaklı kâr veya zararın da hesaben izlenmesi ve asıl ürünlerin finansal tablolarda cari değerle yer alması sağlanmış olur (Olca, 2001: 14).

2. 3. 6. Türev Araçların Değerlemesi

Bir varlık veya yükümlülüğün para karşılığı tutarı “değer”, o varlık veya yükümlülüğün değerini belirleme işlemi ise “değerleme” olarak ifade edilmektedir. Bir varlık veya yükümlülüğün değerinin yani para karşılığı tutarının belirlenmesi aslında bir ölçme işlemidir. Bu işlemde “para” tıpkı metre, kilogram, litre gibi bir ölçü birimi olarak kullanılmaktadır. Bir varlık veya yükümlülüğün değerinin belirleme işlemi yani değerlendirme ise, o varlık veya yükümlülüğü bir ölçü birimi olarak kullanılan “para ile ölçme işlemidir (Şenel vd., 2011: 54):

Bir finansal varlık veya finansal borç grubu veya her ikisi birden, belgelendirilmiş bir risk yönetim veya yatırım stratejisi çerçevesinde gerçeğe uygun değer esas alınarak yönetilmekte, performansları buna göre değerlendirilmekte ve işletmenin kilit yönetici personeline örneğin yönetim kuruluna ve icra kurulu başkanına, ilgili grup hakkında bu esasa göre bilgi sunulmaktadır (TMS 39, md: 9).

TMS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardı tüm finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Gerçeğe uygun değer, bilgili ve istekli taraflar arasında emsal bedele göre işlemde bir varlığın tahsil edilebileceği veya bir borcun ödenebileceği tutardır.

Gerçeğe uygun değer, giriş değeri, çıkış değeri, kullanım değeri gibi farklı değer kavramlarını içermektedir. Giriş değeri, varlığın elde edilme fiyatı veya varlığın satın alındığı fiyatıdır. Çıkış değeri, varlığın satıldığı andaki cari satış fiyatıdır. Kullanım değeri ise, varlığın cari ekonomik değerini yansıtır (Barth ve Landsman, 1995: 99).

Gerçeğe uygun değer, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır. Gerçeğe uygun değerle değerlendirilen varlıklar şöyle sıralanabilir. Yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilen yatırım amaçlı gayrimenkuller, satılmaya hazır finansal varlıklar, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar, nakit ve nakit benzeri varlıklar, ticari ve diğer alacaklar, kıdem tazminatı karşılıkları (Pamukçu, 2011: 83).

Aktif bir piyasada kayıtlı bir piyasa fiyatı bulunmayan özkayanağa dayalı finansal araçlar ile özkayanağa dayalı bir finansal araca bağlı olan ve bunların teslimiyle ödenmesi gereken türev ürünlere yapılan yatırımların gerçeğe uygun değeri,

(a) bu araçlara yönelik makul gerçeğe uygun değer ölçümlerini içeren değer aralığındaki değişkenliğin önemli olmaması ya da

(b) anılan aralık içinde yer alan farklı tahminlerin gerçekleşme olasılıklarının makul bir biçimde değerlendirilebilir ve gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılabilir olmaları durumunda güvenilir olarak ölçülebilir (TMS 39, md: UR80).

Gerçeğe uygun değer, muhasebe standartlarında kullanılan temel değerlendirme ölçüsüdür. Birçok standartta değerlendirme olarak gerçeğe uygun değer kullanılmaktadır. Gerçeğe uygun değer piyasa fiyatlarına dayalı olarak belirlenemediği durumlarda kullanılacak olan model ve tekniklerin başında net bugünkü değer yöntemi gelmektedir. Bu modelin en önemli girdisi ise iskonto oranıdır (Arzova ve Arsoy, 2006: 143).

Gerçeğe uygun değer kavramının tam rekabet koşullarının bulunduğu piyasalarda “piyasa fiyatı” olarak tanımlandığı görülmektedir.

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı ekonomik değişikliklerin finansal tablolara yansıtılmasını sağlamak ve farklı kaynaklardan, farklı zamanlarda, farklı değerlerle elde edilen aynı varlıkların finansal tablolarda aynı değerlerle gösterilmesine olanak sağlamaktadır (Pamukçu, 2011: 91).

Standartlar bir bütün olarak ele alındığında gerçeğe uygun değer tespit hiyerarşisi şu şekildedir (Şenel vd., 2011: 63):

-Varlık ve yükümlülüğün aktif piyasada oluşmuş fiyatı varsa bu fiyat yani piyasa fiyatı,

yoksa

-Benzer nitelikteki unsurların cari piyasada oluşan fiyatlarının farklılıkları yansıtacak şekilde düzeltilmiş hali yani emsal değer,

yoksa

-Son işlem fiyatının ekonomik değişiklikleri yansıtacak şekilde değiştirilmesiyle bulunan değer yani son işlem değeri

yoksa

-Net nakit akışlarının uygun iskonto oranının kullanılması sonucu bulunan değer yani bugünkü değer.

Firmaların gerçeğe uygun değer ile ilgili bazı bilgileri açıklamak zorunluluğu bulunmaktadır. Gerçeğe uygun değerlerin doğrudan aktif bir piyasada kayıtlı fiyatlar referans alınmak suretiyle mi, yoksa bir değerlendirme yöntemi kullanılarak mı belirlendiği; kullanılan değerlendirme yöntemleri ve gerçeğe uygun değerde meydana gelen ve dönem içerisinde kâr veya zararda muhasebeleştirilmiş bulunan toplam değişiklik tutarı açıklanmalıdır.

2. 3. 7. Riskten Korunma (Hedging) Etkinliği

Riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin finansal riskten korunma aracı tarafından dengelenme derecesine riskten korunma işleminin etkinliği denir (TMS 39, md:9). Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir bir şekilde ölçülebilir olması gerekmektedir.

TMS 39'a göre, riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için, riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen değişimin, riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen değişimi karşılamada oldukça etkin olması gerekmektedir.

Riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulları karşılayamayan işletme, riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulların karşılandığını kanıtladığı son gün itibariyle, riskten korunma muhasebesinin uygulanmasına son verir (TMS 39, md: UR113). Riskten korunma muhasebesi açısından riskten korunmanın hangi koşullarda etkin oluşunun belirlenmesi önemlidir. İşletmenin riskten korunma ilişkisi yaratırken,

aynı zamanda riskten korunma işleminin cari değerde ya da nakit akışında oluşan ve korunulan riske yöneltilecek değişiklikleri dengelemedeki etkinliğin belirlenmesi gerekmektedir.

Finansal riskten korunma işlemi, aşağıdaki iki koşulu birden karşıladığı durumlarda oldukça etkin olarak nitelendirilir (TMS 39, md: UR105):

-Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında ve sonraki dönemlerde, söz konusu korunma işleminin ilgili olduğu dönem içerisinde meydana gelecek ve korunulan riskten kaynaklanan değişiklikleri dengeleyeceği beklenmektedir.

-Finansal riskten korunma işlemi etkinliğinin fiili sonuçları %80 ile %125 arasındadır. Örneğin; fiili sonuçların finansal riskten korunma aracındaki kaybın 120 TL, nakit aracındaki kazancın ise 100 TL olduğunu göstermesi durumunda, dengeleme (netleştirme) oranı; 120/100 yani %120 olarak ya da 100/120 yani %83 olarak ölçülebilir.

Etkinlik, işletmenin yıllık veya ara dönem finansal tabloların hazırlandığı zamanlarda değerlendirilmektedir. Bu standart, riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesi için tek bir yöntem belirlememektedir. İşletmenin riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanacağı yöntem ilgili işletmenin risk yönetim stratejisine bağlıdır (TMS 39, md: UR107).

2. 3. 8. Riskten Korunma Etkinliğinin Test Edilmesinde Kullanılan Yöntemler

TMS 39 “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” standardına göre işletmenin riskten korunma işleminin başlangıcında etkinliğin test edilmesinde kullanılacak yöntemin belirlenmesini ve bu yöntemin riskten korunma işleminin geçerli olduğu sürece uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

İşletmenin riskten korunma işleminin etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemleri, geleceğe yönelik yöntemler ve geçmişe yönelik yöntemler olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır.

2. 3. 8. 1. Geleceğe Yönelik Yöntemler

Riskten korunma etkinliğinin test edilmesinde kullanılan geleceğe yönelik yöntemler, riskten korunma işleminin başında olmak üzere her bilanço tarihinde yapılmalıdır. Geleceğe yönelik yöntemler (Demir, 2009. 159):

- Regresyon Analizi yöntemi

- Simulasyon (Monte Carlo) Yöntemi
- Değişken Risk Azaltım Yöntemi'nden oluşmaktadır

Regresyon analizinde önce, bağımlı değişken olarak kabul edilen riskten korunacak varlık/varlıklar ile bağımsız değişken olarak kabul edilen riskten korunma enstrümanının borsa değer değişimleri arasında doğrusal bir ilişkinin (pozitif-negatif) varlığı “korelasyon analizi” kullanılarak araştırılır, aralarında herhangi bir ilişki varsa Regresyon Analizi Yöntemi uygulanabilir, eğer ilişki yoksa veya çok düşük ise regresyon analizi uygulanmamalıdır. Regresyon Analizi yöntemi, iki değişkenden birinin bağımlı diğerinin bağımsız kabul edildiği durumda bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi ifade eden bir denklem vermektedir, fakat ilişkinin kuvveti hakkındaki bilgiyi korelasyon analizi yöntemi ile bulunan “korelasyon katsayısı” vermektedir. Katsayı (1)'e ne kadar yakın ise değişkenler arasındaki bağ pozitif olarak güçlü, (-1)'e ne kadar yakın ise değişkenler arasındaki bağ negatif olarak güçlü ve (0)'a yakınlığı nispetinde de zayıf kabul edilmektedir (Okudan, 2010: 249).

Değişken Risk Azaltım Yöntemi (VRR-Volatility Risk Reduction Method) ile Regresyon Analiz Yöntemi birbirleriyle yakından ilişkili yöntemlerdir. Aralarındaki küçük fark şu şekilde açıklanabilir. VRR yöntemi riski minimize eden türev pozisyonunun, finansal riskten korunma konusu kaleme eşit olduğunu ve aynı zamanda finansal riskten korunma konusu kalemin tersi olduğunu varsayar. Bu duruma “birebir koruma (one-to-one hedge)” adı verilir. Regresyon yöntemi ise, riski minimize eden korunmanın istatistikî tahminine dayanarak daha etkin korunma elde edilebileceğini varsayar (Finnerty ve Grant, 2002: 103).

$$VRR = \frac{1 - \text{Standart sapma}(\text{Riskten korunma konusu kalem} - \text{riskten korunma aracı})}{\text{Standart sapma}(\text{Riskten korunma konusu kalem})}$$

$$VRR = \frac{1 - \text{Standart sapma}(X_i - Y_i)}{\text{Standart sapma}(Y_i)}$$

X_i =Riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişim

Y_i =Riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişim

Geleceğe yönelik üçüncü yöntem ise Simülasyon (Monte Carlo) Yöntemidir. Belli senaryolar altında hem riskten korunma varlık hem de riskten korunma

enstrümanının simülasyon yardımıyla gerçeğe uygun değerindeki değişikliklere ilişkin davranışların test edilmesine olanak sağlayan yöntemdir.

2. 3. 8. 2. Geçmişe Yönelik Yöntemler

Geçmişe yönelik yöntemler, ara dönemler dahil olmak üzere geçmişe yönelik her raporlama dönemine uygulanmaktadır. Geçmişe yönelik yöntemlerin uygulanmasında riskten korunma ilişkisinin son dönemde etkin olup olmadığının değerlendirilmesi zorunlu tutulmaktadır. Geçmişe Yönelik Yöntemler:

- Oran Analizi Yöntemi
- Kritik Özellikler Yöntemi
- Göreceli Fark Yöntemi

Oran Analizi Yöntemi, geçmişe yönelik riskten korunma işleminde etkinliğin ölçülmesinde, riskten korunma döneminin başından raporlama dönemine kadarki sürede, riskten korunmanın etkinliğini ölçmek amacıyla riskten korunulan varlık/borçtan kaynaklanan gerçeğe uygun değer değişimleri veya nakit akış değişimleri ile riskten korunma enstrümanından kaynaklanan gerçeğe uygun değer değişimleri veya nakit akış değişimlerini karşılaştırır. Kazanç/kayıplar birbirlerini en az %80, en fazla %125 oranında dengeliyorsa riskten korunma etkindir (Okudan, 2010: 247).

Kritik Özellikler Yöntemi ise, geçmişe yönelik yöntemlerden bir diğeridir. Geçmişe yönelik etkinliğin ölçülmesinde kullanılan bu yöntemin uygulanabilmesi için aşağıdaki özelliklerin bulunması gerekir (Demir, 2009: 162):

- Türevin temsili tutarı, finansal riskten korunma konusu kalemin temsili tutarına eşit olmalıdır.
- Türevin vadesi, korunulan risk pozisyonunun vadesine eşit olmalıdır.
- Türevi temeli, korunulan riskin temeli ile örtüşmelidir.
- Türevi gerçeğe uygun değeri başlangıçta sıfır olmalıdır.

Göreceli Fark Yöntemi ise, küçük tutardaki değişimlerin etkisini azaltmak için geliştirilen bir yöntem olup, etkinliğin test edilmesinde yüzde değişimler kullanılmaktadır.

2. 4. Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi

Türk Ticaret Kanunu'na göre, gerçek ve tüzel kişiler gerek ticari defterlerini tutarken, gerek finansal tablolarını düzenlerken, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına ve

kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların yorumlarına uymak ve uygulamak zorunluluğu bulunmaktadır.

Türev araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili TMS/TFRS kapsamında yeni muhasebe uygulamaları yürürlüktedir. Fakat, bu yeni muhasebeleştirme ile ilgili olarak var olan TDHP sistemindeki hesaplar yetersiz kalmaktadır. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bu durum ile ilgili henüz uygulama bütünlüğünü sağlayacak hesap kodları ve hesap isimlerinin bulunduğu hesap planı yayınlanmamıştır.

Türev araçların muhasebeleştirilmesinde türev araçların hangi amaçla elde bulundurulduğu önem teşkil etmektedir:

-Riskten korunma amaçlı türev araçlar,

-Alım satım (spekülatif) amaçlı türev araçlar, olmak üzere elde tutulma amaçlarına göre türev araçların muhasebeleştirilmesinde farklı yöntemler izlenmektedir.

Muhasebenin tam açıklama kavramı çerçevesinde firmaya ilişkin finansal bilgilerin tam olarak açıklanması gerekir. Bu gibi bilgilerin izlenme yeri, kalanları bilançoda yer alan ancak sadece bilgi gösterme görevi yüklediği için varlık ve kaynak hesaplarının dışında özellikler gösteren nazım hesaplardır. Bu nedenle firmayı bir hak sahibi yapan veya yükümlülük altına sokan bu kontratların, alındıkları veya satıldıkları tarihte nazım hesaplarda izlenmesi gerekir (Parlakkaya, 2005: 173).

Riskten korunma amaçlı türev araçları değerlemeye tabi tutarken korunma amacının göz önünde bulundurulması gerekir. Şayet sözleşme nakit akış riskini ve döviz cinsinden net yatırım riskinden korunmak amacıyla yapılıyorsa, sözleşme sonucunda ortaya çıkacak kazanç ya da kayıp tutarının işleme konu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Sözleşmeye spekülasyon veya fiyat riskinden korunmak amacıyla taraf olunması halinde ise ortaya çıkan kazanç ya da kayıp tutarının, içerisinde bulunan dönemin sonuç hesaplarına aktarılması gerekir (Birgili vd., 2005: 113).

Türev ürünler gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık ve finansal borçlar arasında sayılmıştır. Türev ürünlerin değerlemesi ele alındığında öncelikle değerlendirme konusu türev sözleşmenin edinilmesindeki niyetin belirlenmesi ve bu niyete uygun olarak sınıflandırılması gerekir. Şöyle ki (Karaca vd., 2014: 254);

-Kısa süreli kâr elde etmek üzere girilen türev sözleşmeler, alım satım amaçlı finansal varlık olarak kabul edilir. Alım satım amaçlı türev ürünler gerçeğe uygun değer

üzerinden değerlemeye tabi tutulur ve gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılır.

-Riskten korunma amaçlı türev sözleşmeler ise ilk edinimden sonraki değerlemelerde etkinlik testine tabi tutulur. Etkinlik testinde, türev sözleşme dolayısıyla etkin korunma sağlanıp sağlanmadığına bakılır. Etkin korunma sağlanmakta ise özkaynaklarda, sağlanmazsa gelir tablosunda raporlanır.

Türev araç sözleşmelerine gerçeğe uygun değerle değerlendirilmekte, değerlendirme ölçüleri ve değerlendirme sonucu oluşan kazanç veya muhasebesi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Gerçeğe uygun değer değişikliği riskine karşı korunma amaçlı gerçekleştirilen türev araç sözleşmelerinde ve alım satım amaçlı gerçekleştirilen türev araç sözleşmelerindeki değerlendirme ölçüsü ve değerlendirme kazanç veya kaybın muhasebeleştirilmesindeki esaslar aynıdır.

Türev ürün sözleşmelerine ilişkin değerlendirme ölçüleri ve değerlendirme sonucu oluşan kazanç ve kaybın muhasebeleştirilme esasları tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6. Türev Ürün Sözleşmelerinin Değerleme Ölçüleri ve Değerleme Sonucu Oluşan Kazanç veya Kaybının Muhasebeleştirilmesi

Türev Araç Sözleşmesine Taraf Olma Amacı	Değerleme Ölçüsü	Değerleme Kazanç veya Kaybı
I- Alım- Satım Amaçlı (Spekülatif)	Gerçeğe Uygun Değer	Dönem Gelir Tablosuna aktarılır
II- Riskten Korunma Amaçlı	Gerçeğe Uygun Değer	
A- Gerçeğe Uygun Değer Değişikliği Riskine Karşı Korunma	Gerçeğe Uygun Değer	Dönem Gelir Tablosuna aktarılır.
B- Nakit Akışlarındaki Değişikliklerin Riskine Karşı Korunma	Gerçeğe Uygun Değer	<u>Etkin Olan Kısım:</u> Ertelenir ve Bilançoda Özkaynaklarda takip edilir. <u>Etkin Olmayan Kısım:</u> Dönemin Gelir Tablosuna aktarılır.
C- Yurtdışındaki Net Yatırımın Kur Riskinden Korunma	Gerçeğe Uygun Değer	<u>Etkin Olan Kısım:</u> Ertelenir ve Bilançoda Özkaynaklarda takip edilir. <u>Etkin Olmayan Kısım:</u> Dönemin Gelir Tablosuna aktarılır.

Kaynak: Türev Ürün Sözleşmelerinin Muhasebesi, Yakup Selvi, <http://www.riskonomi.com/wp/?p=998>

2. 4. 1. Alım Satım (Spekülasyon) Amaçlı Türev Araçların Muhasebesi

Alım satım amaçlı türev araçlar spekülatif türevler ya da tasarlanmış türevler olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan, bu gruptaki türevler, finansal riskten korunma

muhasbesi kapsamına girebilecek özelliklere sahip olan, ancak işletmenin spekülâtif amaçla elde bulundurduğu türevleri de içermektedir. Söz konusu türevler ticari amaçla elde tutulan varlık veya yükümlülük olarak muhasebeleştirilir ve bunların gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanan kazanç ya da kayıplar doğrudan gelir tablosuna (K/Z) yansıtılır (Demir, 2009: 125).

Alım satım amaçlı türev araçların diğer bir adı da spekülâtif amaçlı türev araçlar olup bu araçlar riskten korunma muhasebesi kapsamında değildir. Bu gruptaki türev araçlar riskten korunma muhasebesi kapsamına girebilecek özelliklere sahip olmasına rağmen firmanın alım satım (spekülâtif) amacıyla elinde bulundurduğu türev araçlardır.

Türev araç sözleşmelerinin hangi amaçlarla alınıp satıldığı çok önemlidir. Türev araçlar, kısa bir süre sonra satılmak üzere satın alınıyor ise alım satım amaçlı türev araçlar olmaktadır. Türev araçlar da korunma amaçlı satın alınmadıkları ve bu amaçla elde tutulmadıkları sürece burada sınıflandırılmaktadırlar. Türev araçların alım satım amaçlı olarak sınıflandırılabilmesi için, kısa bir süre sonra alınması veya satılması söz konudur ve kısa dönemde kâr elde etmek amacıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Alım satım amaçlı türev araçların muhasebeleştirilmesiyle ilgili örnek aşağıdadır:

A firması 01 Ocak 2014 tarihinde 20 Temmuz 2014 vadeli sabit bir fiyatla belli bir miktar malı satın almak için forward sözleşme yapmaktadır. Yapılan forward sözleşme bedeli 24.000 TL olup firma tarafından 01 Ocak 2014 tarihinde hiçbir bedel ödenmemiştir ve forward sözleşme spekülasyon amaçlı olup A firmasına göre malın fiyatının yükseleceği tahmin edilmektedir. Ara dönemler itibarıyla 31 Mart 2014 tarihinde forward sözleşmenin gerçeğe uygun değeri 25.000 TL'ye, 30 Haziran 2014 tarihinde 22.000 TL'ye ve 20 Temmuz 2014 tarihinde ise 26.000 TL'ye ulaşmıştır. Bu durumda ilgili tarihlerde yapılacak kayıtlar aşağıdaki gibidir.

- Genelde 01 Ocak 2014 tarihinde firma hiçbir ödeme yapmadığından muhasebe kaydı yapılmamaktadır. Firmanın bu sözleşme tutarını bilgi amaçlı olarak nazım hesaplara kaydetmesi uygun olacaktır.

01.01.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.01 Forward Sözleşmeden Borçlular	24.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.01 Forward Sözleşme Alacaklılar	24.000

-31 Mart 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

Malın dönem sonu değeri 25.000 TL

Sözleşme tarihindeki değeri 24.000 TL

Fark = 1.000 TL' dir.

Firmanın tahmin ettiği gibi fiyat yükselmiştir ve fiyatı sabitlediği için 1.000 TL kâr elde edilmiştir. Alım satım amaçlı türev araçlar, ticari amaçla elde tutulan varlık olarak muhasebeleştirilmekte ve türev araçların gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerden oluşan kâr ve zararlar gelir tablosuna (K/Z) yansıtılmaktadır.

31.03.2014	
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşmesi	1.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	1.000

-30 Haziran 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

Dönem sonunda malın değeri 22.000 TL

Bir önceki dönem sonunda malın değeri 25.000 TL

Fark = -3.000 TL

30.06.2014	
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	3.000
11X Türev Araçlar Değer Düşüklüğü Karşılığı 11X. 01 Forward Sözleşme	3.000

-20 Temmuz 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

Vade tarihindeki malın değeri 26.000 TL
 Bir önceki dönem sonunda malın değeri 22.000 TL
 Fark = 4.000 TL

20.07.2014			
11X Türev Araçlar		4.000	
11X.01 Forward Sözleşmesi			
	64X Türev Araç Sözleşme Kârları		4.000

-20 Temmuz 2014 tarihindeki malın satın alınmasının muhasebe kaydı:

20.07.2014			
153 Ticari mal		24.000	
	102 Banka		22.000
	11X Türev Araçlar		2.000
	11X.01 Forward Sözleşme		

-20 Temmuz 2014 tarihinde nazım hesaplardan iptal kaydı:

20.07.2014			
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar		24.000	
97X.01 Forward Sözleşmeden Alacaklılar			
	97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular		24.000
	97X.01 Forward Sözleşme Borçlular		

Yukarıdaki muhasebe kayıtları sadece TDHP'na göre yapılırsa;

-11X Türev Araçlar yerine 118 Diğer Menkul Kıymetler Hesabı,

-65X Türev Araç Sözleşme Zararları yerine 659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar,

-64X Türev Araç Sözleşme Kârları yerine 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar

hesabı kullanılmaktadır.

Firma tarafından sözleşmenin değerinde meydana gelen değişimler gelir tablosu hesaplarına kaydedilmekte ve alım satım amaçlı bir sözleşme olduğundan bilanço hesapları içerisinde dönen varlıklar içerisinde takip edilmesi uygun olmaktadır.

2. 4. 2. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Muhasebesi

İleride meydana gelebilecek olumsuz durumun etkisini ortadan kaldırmak amacıyla yapılan işlem riskten korunma olarak ifade edilmektedir. Türev araçlarda riskten korunma ya da riskten korunma, bir varlığın gerçeğe uygun değerindeki olumsuz değişikliklerden korumak amacıyla türev aracın kullanılmasıdır.

Riskten korunma muhasebesinde, riskten korunma aracı ile riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişikliklerin kâr veya zarardaki etkileri muhasebeleştirilir (TMS 39, md: 85).

Riskten korunma amaçlı türev araçların değerlendirme ve muhasebeleştirme işlemlerine riskten korunma muhasebesi (hedging accounting) adı verilmektedir (Demir, 2009: 127).

Riskten korunma muhasebesindeki amaç, riskten korunma koşullarının oluşması durumunda riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler sonucu oluşan kâr veya zararın, riskten korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler sonucu oluşan kâr veya zararın dikkate alındıkları dönemlerde gelir tablosuna yansıtılması esasından oluşmaktadır.

Riskten korunma ilişkileri üç çeşittir (TMS39, md: 86):

-Gerçeğe uygun değer riskinden korunma:

Muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borcun ya da muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüdün belirlenebilir bir bölümünün gerçeğe uygun değerinde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişikliklere karşı gerçekleştirilen riskten korunma işlemidir.

-Nakit akış riskinden korunma:

(i) muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işleme ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve

(ii) net kâr veya zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akış değişikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen bir riskten korunma işlemidir.

-Yurtdışındaki firmada bulunan net yatırım riskinden korunma.

İşletmeler riskten korunma muhasebesini uygulama konusunda serbesttirler. Riskten korunma muhasebesinin uygulanması durumunda, riskten korunma aracından

(hedging instrument) ve riskten korunmaya konu kalemden (hedging item) kaynaklanan kârlar ve zararlar aynı dönemlerde muhasebeleştirilmektedir. Türev araçların gerçeğe uygun değerindeki değişimlerin muhasebeleştirilmesi, finansal riskten korunma ilişkisine bağlı olarak şu şekilde değişmektedir (Demir, 2009: 131):

-Gerçeğe uygun değer riskinden korunma:

Riskten korunma aracına veya riskten korunma kalemine ilişkin kazançların veya kayıpların aynı muhasebe döneminin kârı içinde raporlanmasını öngörür.

-Nakit akış riskinden ve net yatırım riskinden korunma:

Riskten korunma konusu kalem karı etkileyinceye kadar riskten korunma aracına ilişkin kazançların veya kayıpların gelir tablosunda raporlanmasının ertelenmesini öngörmektedir.

Riskten korunma muhasebesinin uygulanması isteğe bağlı bırakılmaktadır. Firmalar isterlerse riskten korunma muhasebesini uygulamaktadırlar. Riskten korunma muhasebesinin uygulanmaması, riskten korunan kalem ve korunma aracına ait kâr veya zararın farklı dönemlerde gelir tablosunda raporlanması sonucu kârın dönemler itibariyle dalgalanmasına neden olmaktadır. Kârın dönemler itibariyle dalgalanması, riskten korunma stratejisinin faydalarına karşı olumsuz bir durum ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum da riskten korunma muhasebesi uygulanarak bu dalgalanma önlenmektedir.

Riskten korunma ilişkisi, sadece ve sadece aşağıdaki koşulların tümünü karşılaması durumunda, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması için yeterli görülür (TMS 39, md: 88):

-Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımının bulunması ve bunların resmi bir belgeye dayanması. Anılan belgeleme, finansal riskten korunma aracının belirlenmesi, finansal riskten korunma konusu varlık ya da işlemi, korunulan riskin yapısını ve işletmenin ilgili riskten korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğini nasıl değerlendireceğini içerir.

-Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve ilgili riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması beklenmektedir.

-Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.

-Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilir. Bir başka deyişle, riskten korunma konusu kalemin korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları ile riskten korunma aracının gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülebilmektedir.

-Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilir ve tanımlandığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olacak şekilde tespit edilmektedir.

Korunmanın etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılacak yöntemin ve korunmanın etkin olmayan kısmının belirlenmesinde kullanılacak değerlendirme yaklaşımının korunmanın başlangıcında belirlenmesi; ve söz konusu yöntemlerin doğal olarak işletmenin risk yönetimi politikaları ile uyumlu olması gerekir (Karahan, 2002: 43).

Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için tüm koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Koşullardan biri bile yerine getirilmediği takdirde riskten korunma muhasebesi uygulanamamaktadır. Bu koşullardan yerine getirilmesi en zor olan riskten korunma etkinliğinin var olması ve etkinliğin sürekliliğinin sağlanması koşullarıdır.

Riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulları karşılamayan bir firma, riskten korunma işleminin etkinliğine ilişkin koşulların karşılandığını kanıtladığı son gün itibariyle, riskten korunma muhasebesinin uygulanmasının sonlandırılması gerekmektedir.

Teknik muhasebe konuları açısından faiz oranı swapları ve opsiyon açısından riskten korunma ile ilgili uygulamalar karmaşıktır. Kavramsal bir bakış açısıyla temel zorluklar şunlardır (Dewing ve Russel, 2008: 248):

- Zaman içinde herhangi bir noktada bir finansal aracın değeri nasıl ölçülür
- Her dönem finansal araçtan kaynaklanan gelir nasıl muhasebeleştirilir
- Her finansal aracın risk profili nasıl açıklanır ya da muhasebeleştirilir.

Firmalarda kesin taahhütten kaynaklanan kur farkı riskten korunma işlemi, gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemi ya da nakit akış riskinden korunma işlemi olarak muhasebeleştirilir (Ramirez, 2007: 7).

2. 4. 2. 1. Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi

Gerçeğe uygun değer riskinden korunmanın amacı; bilançoda yer alan bir varlık ya da yükümlülüğün ya da daha önce bilançoda yer alamayan, ancak belirli bir risk içeren ve raporlanan kâr veya zararı etkileyebilecek kesin taahhütlerinin gerçeğe uygun değerlerindeki değişimlerden kaynaklanan riskleri azaltmaktır. Bu nedenle, gerçeğe uygun değer riskinden korunma; riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişimin ve türev aracın gerçeğe uygun değerindeki değişimin kâr veya zarar üzerindeki etkisini dengelemektedir (Demir, 2009: 132).

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı işlemin koşullarının sağlanması durumunda, aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilir (TMS 39, md: 89):

-Finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden (türev nitelikli bir riskten korunma aracı için) veya söz konusu riskten korunma aracının defter değerine ilişkin para bileşeninin TMS 21'e göre ölçülmesinden kaynaklanan kazanç veya kayıplar kâr veya zararda muhasebeleştirilir,

-Finansal riskten korunma konusu kalemden kaynaklanan ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıp, riskten korunma konusu kalemin defter değerine yansıtılır ve kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Söz konusu durum, riskten korunma konusu kalem maliyeti üzerinden ölçülmüş olsa dahi geçerlidir.

Firma aşağıdaki durumlarda oluşması durumunda gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesini uygulamaya son verir (TMS 39, md: 91):

-Riskten korunma aracının vadesinin dolması, satılması, sonlandırılması veya kullanılması.

-Riskten korunma muhasebesinin uygulanmasını sağlayan koşulları sağlayamaz duruma gelmesi.

-İşletmenin ilgili işleme ilişkin sınıflandırmayı/düzenlemeyi iptal etmesi.

Finansal riskten korunma konusu varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin, riskten korunma aracı olarak kullanılan türev aracın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişikliklerden farklılaşması durumu ilgili işlemin etkin olmadığını gösterir. Bu tür bir farklılaşma, aşağıdakileri de içeren bir takım sebeplerden kaynaklanabilir (TMS 39, md: UR124):

-Fiili yeniden fiyatlandırma tarihlerinin beklenenden farklı olması veya beklenen yeniden fiyatlandırma tarihlerinin değiştirilmesi,

-Finansal riskten korunma konusu portföyde yer alan kalemlerin değer düşüklüğüne uğraması veya finansal durum tablosu (bilanço) dışı bırakılmaları,

-Finansal riskten korunma aracı ile riskten korunma konusu kalemin ödeme tarihlerinin farklı olması ve

-Diğer sebepler (örneğin finansal riskten korunma konusu kalemlerden küçük bir bölümünün, riskten korunmuş olarak tanımlandıkları gösterge faiz oranından daha düşük bir faiz oranı içermeleri ve ortaya çıkan etkin olmama durumunun, portföyün bir bütün olarak riskten korunma muhasebesinin koşullarını taşıyamamasına sebep olacak düzeyde olmaması).

Gerçeğe uygun değer riskinden korunma muhasebesinin örnek ile incelenmesi:

A firması 01 Ekim 2014 tarihinde B firmasına ait 10.000 adet hisse senedini 20 TL/adet fiyattan satın almıştır. A firması, hisse senetlerinin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelebilecek azalma riskinden korunmak için 01 Ekim 2014 tarihinde bir yıl vadeli 10.000 adet opsiyon sözleşmesini 20 TL/adet fiyattan satın almıştır. Bu opsiyon sözleşmesine göre, A firması 10.000 adetlik opsiyon sözleşmesini bir yıllık süre içinde birim fiyatı 22 TL'den satma hakkına sahiptir.

31.12.2014 tarihinde hisse başına fiyat: 19 TL ve opsiyon değeri: 21 TL

A firması 15 Ocak 2015 tarihinde hisse senetlerini 18 TL/adet fiyattan, opsiyon sözleşmelerini de 22 TL/adet fiyattan satmıştır.

Bu durumda ilgili tarihlerde yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir.

TMS 39 standardına göre, alım satım amaçlı olmayan, vadesi belirsiz nakit sıkıntısı durumunda elden çıkarılacak finansal varlıklar satılmaya hazır finansal varlıklar grubunda yer almaktadır. Hisse senetleri eğer alım satım amaçlı alınırsa "Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Aktarılan Finansal Varlıklar" yani Alım satım amaçlı finansal varlıklar grubunda yer alması uygun olacaktır.

- Satın alınan hisse senedinin muhasebe kaydı:

20 TL/adet x 10.000 adet = 200.000 TL

01.10.2014	
11X Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar 11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	200.000
102 Banka	200.000

-Satın alınan opsiyon sözleşmesinin muhasebe kaydı:

20 TL/adet x 10.000 adet = 200.000 TL

01.10.2014	
11X Türev Araç Sözleşmeler 11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	200.000
102 Banka	200.000

Yukarıdaki muhasebe kaydı TDHP'na göre yapılmış olsa;

11X Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar hesabı yerine 110 Hisse Senetleri hesabında muhasebe kaydına alınması söz konusudur.

-31 Aralık 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

Opsiyon sözleşmesinin değeri: 10.000 adet x (21 TL- 20 TL) = 10.000 TL

31.12.2014	
11X Türev Araçlar 11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	10.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	10.000

-31 Aralık 2014 tarihinde hisse senedinin değeri:

10.000 adet x (Dönem sonu fiyatı- Alış fiyatı) = Fark

10.000 adet x (19 TL- 20 TL) = 10.000 TL

31.12.2014	
68X Satılmaya Hazır Finansal Varlık Zararı	10.000
11X Satılmaya Hazır Finansal Varlık 11X. 01 Hisse Senetleri	10.000

Yukarıdaki muhasebe kayıtları TDHP'na göre yapılıyorsa; 68X Satılmaya Hazır Finansal Varlık Zararı hesabı yerine 689 Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar hesabına kaydedilmektedir. 64X Türev Araç Sözleşme Kârları hesabı yerine 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabında muhasebe kaydına alınmaktadır.

-15 Ocak 2015 tarihinde opsiyon sözleşmesinin satılmasının muhasebe kaydı:

22 TL (Satış fiyatı) x 10.000 adet = 220.000 TL

15.01.2015			
102 Banka		220.000	
	11X Türev Araçlar		210.000
	11X.02 Opsiyon Sözleşmesi		
	64X Türev Araç Sözleşme Kârları		10.000

-15 Ocak 2015 tarihinde hisse senedinin satılmasının muhasebe kaydı:

18 TL (Satış fiyatı) x 10.000 adet = 180.000 TL

15.01.2015			
102 Banka		180.000	
68X Satılmaya Hazır Finansal Varlık Zararı		10.000	
	11X Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar		190.000
	11X.01 Hisse Senetleri		

Hisse senedinin satışından orta çıkan zarar TDHP doğrultusunda yapılan kayıtlarda 655 Menkul Kıymet Satış Zararı hesabına kaydedilmesi söz konusudur.

2. 4. 2. 2. Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi

Bazı kuruluşlar için risk, cari değerinde değişiklik iken bazılarında nakit akışında değişim şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Nakit akışının riskten korunması, net kâr veya zararı etkileyerek, kayıtlara alınmış bir varlık ya da yükümlülük ile ya da gelecekte beklenen bir işlem ile ilişkilendirilebilen nakit akımlarındaki değişiklik riskine karşı korunmayı ifade etmektedir (Olca, 2001: 28).

TMS 39' a göre nakit akış riskinden korunma, muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve kâr/zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akışı değişikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen bir işlemdir.

Nakit akış riskinden korunma işlemi, dönem boyunca riskten korunma muhasebesinin uygulanması için gerekli koşulları sağladığı sürece aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir (TMS 39, md: 95):

-Riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilir,

-Riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Nakit akış riskinden korunma işlemlerinin raporlanmasında, riskten korunma aracından kaynaklanan kâr veya zararın etkin olduğu saptanan kısmı doğrudan özkaynak değişim tablosunda raporlanmaktadır.

Daha açık olarak, nakit akış riskinden korunma işlemi aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir (TMS 39, md: 96):

-Riskten korunma konusu kalemin özkaynak ile ilgili kısmı aşağıdakilerden düşük olanına göre düzeltilir (mutlak değer itibariyle):

(i) Riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren finansal riskten korunma aracının toplam kazanç ya da kaybı ve

(ii) Riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren riskten korunma aracının gelecekteki tahmini nakit akışlarının gerçeğe uygun değerinde (bugünkü değerinde) meydana gelen toplam değişim

-Riskten korunma aracına veya buna ilişkin bir bileşenden (etkin olmayan) geriye kalan kazanç veya kayıp, kâr ya da zararda muhasebeleştirilir.

Nakit akış riskinden korunma muhasebesi uygulayan firma işlemin sonlanması durumunda, aşağıdaki seçeneklerden birini uygular (TMS 39, md: 98):

-Diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiş olan kazanç veya kayıpları, elde edilen varlığın veya üstlenilen borcun kâr veya zararı etkilediği dönem veya dönemlerde (amortisman gideri veya satılan malların maliyetinin muhasebeleştirildiği dönemler gibi) yeniden sınıflandırma düzeltilmesi olarak kâr veya zarar içerisinde yeniden sınıflandırılmakta veya,

-Diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiş bulunan kazanç veya kayıpları iptal ederek varlık veya borcun ilk maliyetine veya defter değerine dahil edilmektedir.

Nakit akış riskinden korunma işlemi için, riskten korunma işleminin konusunu oluşturan tahmini işlemin gerçekleşme olasılığının yüksek olması ve aynı zamanda nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.

Nakit akış riskinden korunma amaçlı türev ürünler değerlendirirken aşağıdaki gibi hareket edilmektedir (Olca, 2001: 14):

-Bu türev araçla ilgili olumlu farklar meydana geldiği dönemin kâr veya zararı ile değil, ilgili özkaynak kalemi ile ilişkilendirilmektedir.

-Olumsuz farkların türev ürünle ilgili olan kısmı, ortaya çıktığı dönemin kârı veya zararı ile ilişkilendirilmekte,

-Olumsuz farkların türev ürünle ilgili olmayan kısmı ise, riskten korunma işlemine tabi olmayan, asıl finansal varlıklar gibi değerlemeye tabi tutulmaktadır.

Aşağıda nakit akış riskinde korunma muhasebesine ilişkin örnek yer almaktadır:

A firması yeni bir mal satın almak istemektedir. Bunun için C firması ile mal satın alım sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme detayları aşağıdaki gibidir:

- Anlaşma tarihi: 01.01.2014
- Malın teslim tarihi: 30.07.2014
- Anlaşma tutarı: \$100.000
- Anlaşma tarihindeki kur: \$1= 2,10 TL

Burada C firması ile kur sabitlenmiyor. Miktar konusunda anlaşma yapılıyor. Fakat o tarihte kur 2,10 TL olduğundan kur yükselebilir düşüncesi ile forward sözleşme yapılmak isteniyor.

Kurların yükseleceğini tahmin eden A firması nakit akış riskinden korunmak amacıyla 30.07.2014 tarihinde yapacağı \$100.000 ödeme için, 01.01.2014 tarihinde T firmasından \$1= 2,20 TL kuru üzerinden forward sözleşme satın almıştır. A firması, T firmasına sözleşme nedeniyle 5.000 TL komisyon, sözleşme gideri olarak da 1.000 TL ödemiştir ve sözleşme bedelini tamamı kadar teminat mektubu vermiştir. Kurlar:

- 31.03.2014: \$1 = 2,25 TL
- 30.06.2014: \$1 = 2,27 TL
- 30.07.2014: \$1 = 2,30 TL

30.07.2014 tarihinde forward sözleşme gereğince A firmasının T firmasına \$1= 2,20 TL'den 220.000 TL ödeyerek \$100.000'lık satın alımı söz konusudur. Aynı gün A firması C firmasına \$100.000 ödeyerek mal satın almaktadır.

-01.01.2014 tarihinde A firmasının T firması ile yaptığı sözleşmesinin nazım hesaplara kaydı:

$$\$100.000 \times 2,20 = 220.000 \text{ TL}$$

01.01.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.01Forward Sözleşmeden Borçlular	220.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.01Forward Sözleşme Alacaklılar	220.000

-01.01.2014 tarihinde A firmasının T firmasına verdiği teminat mektubunun muhasebe kaydı:

01.01.2014	
91X Teminat Mektubundan Borçlular	220.000
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	220.000

-01.01.2014 tarihindeki T firmasına ödenen masrafların muhasebe kaydı:

01.01.2014	
653 Komisyon Gideri	5.000
770 Genel Yönetim Gideri	1.000
100 Kasa	6.000

-31.03.2014 tarihindeki kur değişimi:

$$\$100.000 \times (2,25 - 2,20) = 5.000 \text{ TL}$$

31.03.2014	
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	5.000
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01Forward Sözleşme	5.000

-30.06.2014 tarihinde kur değişimi:

$$\$100.000 \times (2,27 - 2,25) = 2.000 \text{ TL}$$

30.06.2014			
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme		2.000	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01 Forward Sözleşme			2.000

-30.07.2014 tarihinde kur değişimi:

$$\$100.000 \times (2,30 - 2,27) = 3.000 \text{ TL}$$

30.07.2014			
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme		3.000	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01 Forward Sözleşme			3.000

-C firmasından malın satın alınması:

$$\$100.000 \times 2,30 = 230.000 \text{ TL}$$

30.07.2014			
153 Ticari Mal		230.000	
320 Satıcılar			230.000

-30.07.2014 tarihinde forward sözleşmenin sona erdirilmesi:

Forward sözleşme piyasa fiyatı $\$100.000 \times 2,30 = 230.000 \text{ TL}$

Forward sözleşme bedeli $\$100.000 \times 2,20 = 220.000 \text{ TL}$

Kur Farkı $\$100.000 \times (2,30 - 2,20) = 10.000 \text{ TL}$

30.07.2014	
320 Satıcılar	230.000
102 Banka	220.000
11X Türev Araçlar	10.000
11X.01 Forward Sözleşme	

-Nazım hesapların kapatılması:

30.07.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	220.000
97X.01 Forward Sözleşmeden Alacaklılar	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	220.000
97X.01 Forward Sözleşme Borçlular	

-Teminat mektubunun geri alımı muhasebe kaydı:

30.07.2014	
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	220.000
91X Teminat Mektubundan Borçlular	220.000

- Değerleme farkının kapatılması:

30.07.2014	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları	10.000
56X.01 Forward Sözleşme	
153 Ticari Mal	10.000

TDHP'nda, 56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları olarak bir hesap bulunmamaktadır. Ayrıca 11X Türev Araçlar hesabı yerine 118 Diğer Menkul Kıymetler Hesabı Kullanılmaktadır.

2. 4. 2. 3. Yurtdışındaki Firmada Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Muhasebesi

Net yatırım riskinden korunma, yabancı paralı net yatırımların riskten korunmasıdır ve döviz kuru riskine karşı riskten korunma söz konusudur. Riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı eğer söz konusu türev araç ise gelir tablosunda raporlanmaktadır.

Yabancı paralı net yatırım riskinden korunma amaçlı türev ürünlerin değerlendirilmesi, genelde, nakit akış riskinden korunma amaçlı türev araçlar gibi işlem görmektedir. Burada, kambiyo muhasebesine ilişkin değerlendirme ile ilgili ilke ve kuralların da ayrıca göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Örten, 2001: 7):

Yurtdışındaki firmada bulunan net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemler, net yatırımın bir parçası olarak muhasebeleştirilen parasal kalemlere ilişkin riskten korunma işlemleri de dahil olmak üzere, nakit akış riskinden korunma işlemlerine benzer şekilde muhasebeleştirilmektedir (TMS39, md: 102):

-Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olduğu tespit edilen kısmı diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmekte ve

-Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zararda muhasebeleştirilmektedir.

“TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri” Standard’ına göre, o bağlı ortaklık ve iştirâkleri parasal olmayan kalem olarak ifade etmektedir. Bu standarda parasal olmayan bir kalemden kaynaklanan kâr ya da zarar doğrudan muhasebeleştirilirse, bu kazanç ya da zararın kurdan kaynaklanan kısmının da özkaynaklarda muhasebeleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, parasal olmayan bir kalemden kaynaklanan kâr ya da zararın, kâr ya da zarar hesaplarında muhasebeleştirilmesi söz konusu ise, kurdan kaynaklanan kısmının da kâr ya da zarar hesaplarında muhasebeleştirilmesi söz konusudur.

TMS 21 standardının 32. maddesinde belirtildiği üzere, işletmenin yurt dışındaki işletmedeki net yatırımın bir parçası olması durumunda ortaya çıkan kur farkları başlangıçta özkaynaklarında ayrı bir unsur olarak muhasebeleştirilmekte ve net yatırımın elden çıkarılması ile birlikte kâr veya zararda muhasebeleştirilmektedir. Ayrıca, standardın 48. maddesinde, yurt dışındaki işletmenin elden çıkarılmasında özkaynakların ayrı bir unsuru olarak kaydedilmiş olan ve bu işletmeye ait birikmiş kur

farkları, kâr ya da zarar olarak finansal tablolarda yansıtılmalı şekilde ifade edilmektedir.

Ayrıca, KGK tarafından yayınlanmış olan “Finansal Tablo ve Kullanım Örnekleri”nde yurtdışındaki firmaya ilişkin yatırım riskinden korunma kazançları/kayıpları ve nakit akış riskinden korunma kazançları/kayıpları, kâr veya zararda yeniden sınıflandırılacak birikmiş diğer kapsamlı gelirler veya giderler grubunda yer almaktadır. Bu hesap grubu ortaya çıktıkları dönemde doğrudan özkaynak unsuru olarak kaydedilen ve sonradan kâr veya zarara aktarılabilen hesaplar olmaktadır.

Aşağıda net yatırım riskinden korunma muhasebesine ilişkin örnek bulunmaktadır:

A firması 01.10.2014 tarihinde, Amerika’da faaliyet gösteren Z firmasının %30’unu \$100.000 ödeyerek 31.01.2015 tarihinde satın almak üzere anlaşmıştır. A firması net yatırımı nedeniyle karşı karşıya kaldığı döviz kuru riskinden korunmak için C bankası ile forward sözleşme gerçekleştirmiştir. Forward sözleşme ayrıntıları:

Anlaşma tarihi: 01.10.2014

Bitiş tarihi : 31.01.2015

Forward kuru: \$1= 2,0 TL

Anlaşma tutarı : \$100.000

31.12.2014 tarihi kur: \$1=2,10 TL

31.01.2015 tarihi kur \$1=2,05 TL

-01.10.2014 tarihinde A firmasının C bankası ile yaptığı forward sözleşmenin nazım hesaplara muhasebe kaydı: $\$100.000 \times 2,0 = 200.000$ TL

01.10.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.01Forward Sözleşmeden Borçlular	200.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.01Forward Sözleşmeden Alacaklılar	200.000

-31.12.2014 tarihinde kur değişiminin muhasebe kaydı:

$$\$100.000 \times (2,10 - 2,00) = 10.000 \text{ TL}$$

31.12.2014			
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	10.000		
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01 Forward Sözleşme			10.000

-31.01.2015 tarihinde kur değişiminin muhasebe kaydı:

$$\$100.000 \times (2,05 - 2,10) = 5.000 \text{ TL}$$

31.01.2015			
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01 Forward Sözleşme	5.000		
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme			5.000

-31.01.2015 tarihinde forward sözleşmenin sona erdirilmesi:

$$\text{Forward sözleşme bedeli } \$100.000 \times 2,00 = 200.000 \text{ TL}$$

$$\text{Forward piyasa bedeli } \$100.000 \times 2,05 = 205.000 \text{ TL}$$

$$\text{Kur farkı } \$100.000 \times (2,05 - 2,00) = 5.000 \text{ TL}$$

31.01.2015			
242 İştirâkler	205.000		
102 Banka 11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme			200.000 5.000

-Sözleşmenin sonlandırılması nedeniyle nazım hesapların kapatılmasının muhasebe kaydı:

31.01.2015	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.01 Forward Sözleşmeden Alacaklılar	200.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.01 Forward Sözleşmeden Borçlular	200.000

-Değerleme farkının kapatılması:

31.01.2015	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.01 Forward Sözleşme	5.000
242 İştirâkler	5.000

-31.03.2015 tarihinde A firması Z firmasındaki \$100.000'lık %30 iştirâk tutarının satma kararı almıştır. Satış ile ilgili bilgiler:

İştirâkin kayıtlardaki değeri: 200.000 TL

İştirâkin satış tutarı : 230.000 TL

31.03.2015	
102 Banka	230.000
242 İştirâkler 64X Diğer Olağan Gelir ve Kârlar	200.000 30.000

Yukarıda muhasebe kayıtlarında iştirak tutarının satılması ile ilgili ortaya çıkan kâr veya zarar sonuç hesaplarına kaydedilmekte ve TDHP'na göre de 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabında muhasebeleştirilmektedir.

2. 4. 3. Forward Sözleşmelerinin Muhasebesi

Bir forward sözleşmesi kesin sonuçları ileride ortaya çıkabilecek koşullu bir anlaşmadır. Sözleşme yapıldığında bir varlık veya başka bir şeyin, taraflar arasında değişim konusu olmadığından, kayda alınabilecek herhangi bir değeri bulunmamaktadır (Bloom ve Cenker, 2008: 58):

Forward sözleşmede, sözleşmeye konu olan malla ilgili olarak teslim tarihi, ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri, teslim yöntemi, miktar, fiyat olmak üzere tüm ayrıntılar taraflar arasında yapılan görüşme sonucunda tarafların ihtiyaçlarına göre serbestçe belirlenmektedir. Forward sözleşmeleri ciro edilmediğinden, bu sözleşmelerdeki yükümlülükler başkalarına transfer edilememektedir. Ayrıca, bu sözleşmeleri erken kapatma imkanı söz konusu değildir ve bir forward sözleşmesi yapılan yeni bir forward sözleşme ile kapatılabilmektedir.

Forward sözleşmeler işlem yapıldığı tarihte nazım hesaplara kaydedilmektedir. Forward faiz sözleşmesinde, sözleşmedeki tutarların değişimi söz konusu değildir. Bu tutar ödenecek ya da tahsil edilecek faiz farklılığının hesaplanmasında kullanılır, böylece bu tutar bilançoda gösterilmez. Riskten korunma amacı için girilen vadeli faiz sözleşmeleri piyasa değerine göre değerlendirilir ve kâr ya da zarar, riskten korunan kalemin kâr ve zararının tanımlanmasına karşı eşleştirmek üzere ertelenir. Sözleşme düzenlenirken alınan, ödenen ücretler hemen kayda geçirilmelidir (Kaygusuz, 1998: 41).

Forward sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde, işletmelerin bu sözleşmeleri hangi amaçla gerçekleştirdikleri önem kazanmaktadır. Çünkü, bu durum muhasebe kayıtlarında farklılıklara neden olmaktadır. Alım satım amaçlı gerçekleştirilen forward sözleşmelerin muhasebe kayıtları ile riskten korunma amaçlı gerçekleştirilen forward sözleşmelerin muhasebe kayıtları birbirlerinden farklı olmaktadır.

Riskten korunma amacıyla yapılan işlemlerde genel uygulama, vade sonlarında sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen forward değeri üzerinden işlemin gerçekleştirilmesi ve bu süre içerisinde gerçekleşen cari fiyatlardaki değişimlerin dikkate alınmamasıdır. Forward sözleşmelerinde sözleşmenin yapıldığı tarihteki cari fiyat ile sözleşmede geçerli fiyat arasındaki fark prim ya da iskontoyu belirler. Sözleşmeden doğan nakit akışı, sözleşmede belirlenen fiyat üzerinden vade sonunda gerçekleşmektedir. Ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar dönemin sonuç hesaplarına aktarılır. Sözleşmenin tarafları, sözleşmede belirlenen varlığın vade sonunda oluşan cari

fiyatı ile sözleşme fiyatı arasındaki fark kadar ödeme veya tahsilat yaparlar (Uzun, 2004: 106).

Gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini bir ticari mal alımı işlemine ilişkin riskten korunmaya yönelik olarak yapılan bir forward sözleşmenin aşağıdaki koşulları taşıması durumunda büyük olasılıkla etkin bir koruma sağlanacağı beklenir (TMS 39, md: UR108):

-Forward sözleşmesi, riskten korunan tahmini alım işlemindeki malla aynı malın, aynı miktarda aynı zaman ve yerde alınmasına ilişkindir,

-Forward sözleşmenin başlangıçtaki gerçeğe uygun değeri sıfırdır,

-Forward sözleşmesindeki iskonto veya primlerdeki değişimin, etkinliğin değerlendirilmesi sırasında dikkate alınmamış ve değişim kâr veya zararda muhasebeleştirilmiş ya da gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlemlere ilişkin nakit akışları ilgili mala ilişkin forward fiyatı esas alınarak tespit edilmiş olması.

Forward sözleşmelerinin alınıp satıldığı organize bir borsa bulunmamaktadır ve genellikle uygulamada firmalar, forward sözleşmelerle ilgili vade içinde kâr veya zarar hesaplaması yapmayıp sözleşmenin sonunu beklemektedir. Aşağıda forward sözleşme örneği bulunmaktadır:

Kumaş üretimi yapan A firması, pamuk fiyatların yükseleceğini tahmin ettiğinden B firması ile pamuk alımı için forward sözleşme imzalamıştır. 01.01.2014 tarihinde yapılan forward sözleşmesine göre, sözleşme tutarı 50.000 kg ham pamuk, vadesi 30.09.2014 ve sözleşme fiyatı ise 1kg = 110 TL'dir. Yükümlülüklerin yerine getirilmesini garanti etmek amacıyla B işletmesine sözleşme tutarı kadar garanti mektubu verilmiştir. Pamuk fiyatları:

31.03.2014 tarihindeki pamuk fiyatı 1kg = 130 TL

30.06. 2014 tarihindeki pamuk fiyatı 1kg = 140 TL

30.09.2014 tarihindeki pamuk fiyatı 1kg = 150 TL olmaktadır.

- A firmasının sözleşmenin başlaması nedeniyle nazım hesaplara muhasebe kaydı:

50.000 kg x 110 TL= 5.500.000 TL

01.01.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	5.500.000
97X.01Forward Sözleşmeden Borçlular	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	5.500.000
97X.01Forward Sözleşmeden Alacaklılar	

-Teminat mektubunun nazım hesaplara kaydı:

01.01.2014	
91X Teminat Mektubundan Borçlular	5.500.000
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	5.500.000

-31 Mart 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

(130 TL- 110 TL) x 50.000 kg = 1.000.000 TL' dir.

31.03.2014	
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	1.000.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	1.000.000

-30 Haziran 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

(140 TL - 130 TL) x 50.000 kg = 500.000 TL' dir.

30.06.2014	
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	500.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	500.000

-30 Eylül 2014 tarihindeki muhasebe kaydı:

(150 TL- 140 TL) x 50.000 kg = 500.000 TL

30.09.2014	
11X Türev Araçlar 11X.01 Forward Sözleşme	500.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	500.000

-A firmasının sözleşme vadesindeki muhasebe kaydı:

Forward sözleşme bedeli: 50.000 kg x 110 TL = 5.500.000 TL

Forward piyasa bedeli : 50.000 kg x 150 TL= 7.500.000 TL

Türev araç sözleşme kârı = 2.000.000 TL

30.09.2014	
150 İlk Madde ve Malzeme	7.500.000
100 Kasa	5.500.000
11X Türev Araçlar	2.000.000
11X.01 Forward Sözleşme	

-Sözleşmenin sonlandırılması nedeniyle nazım hesapların kapatılmasının muhasebe kaydı:

30.09.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	5.500.000
97X.01Forward Sözleşmeden Alacaklılar	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	5.500.000
97X.01Forward Sözleşmeden Borçlular	

-Forward sözleşmenin sona ermesiyle teminat mektubunun geri alınmasının muhasebe kaydı:

30.09.2014	
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	5.500.000
91X Teminat Mektubundan Borçlular	5.500.000

Yukarıdaki örnekte 64X Türev Araç Sözleşme Kârları hesabına kaydedilmekte olan tutar, TDHP'na göre 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabına kaydedilmesi gerekmektedir.

2 .4. 4. Futures Sözleşmelerinin Muhasebesi

Futures sözleşmelerin riskten korunma amaçlı ve spekülasyon amaçlı gerçekleştirilmelerine göre, muhasebeleştirilme esasları da bu amaçlara bağlı olarak farklı olmaktadır. Korunma amaçlı olmayan sözleşmeler, spekülasyon amaçlı kabul edilmekte ve anlaşma fiyatı esas alınarak değerlendirildikten sonra ortaya çıkan kâr veya zarar gelir tablosu hesaplarına kaydedilmektedir.

Futures sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde (Olca, 2001: 40):

-Futures sözleşmelerin, cari değerleri esas alınarak finansal tablolara yansıtılması,

-Futures sözleşmesi süresince sözleşmenin cari değerinde ortaya çıkacak kazanç ve kayıpların sözleşmenin iktisap edilme amacına göre (spekülatif amaçlı veya riskten korunma amaçlı), gelir tablosuna yansıtılması veya özkaynak hesap grubu içerisinde izlenmesi,

-Futures sözleşmelerin riskten korunma amacıyla kullanılmaları halinde, riskten korunma muhasebesi için belirlenen kriterleri taşıması,

-Riskten korunma amacıyla kullanılan futures sözleşmelerinin cari değer riskinden korunma amaçlı, nakit akış riskinden korunma amaçlı ya da yabancı paralı net yatırım riskinden korunma amaçlı olmaları dikkate alınarak, sözleşmelerin cari değerinde meydana gelen artış ve azalışların farklı muhasebe uygulamalarına tabî tutulması, şeklinde özetlenebilir.

Futures piyasada kâr ve zararın oluşması için vade tarihi beklenmez. Her işlem günü sonunda o gün gerçekleşen işlemlerdeki fiyatlardan yola çıkılarak tespit edilen futures uzlaşma fiyatı ile bir önceki işlem günü sonu itibariyle tespit edilen futures uzlaşma fiyatı arasındaki fark, taraflar için kâr ve zarar olarak hesaplarına işlenir (Uzun, 2004: 68).

Futures sözleşmesinin takas kurumuna yatırılan teminat tutarı, depozit şeklinde olduğundan muhasebe kaydında depozitolar hesabına kaydedilmektedir. Ek teminat yatırılması veya teminat hesabından para çekilmesi durumunda ilgili hesaba kayıtlar yapılmaktadır. Bazı otoritelere göre, teminat tutarları menkul kıymetler hesabı içerisinde izlenmelidir ve menkul kıymetler grubu içerisinde ilgili hesap adının tanımlanması uygun olmaktadır. Bir diğer grup ise, bu teminat tutarını diğer çeşitli alacaklar hesabı grubu içinde veya ticari alacaklar grubu içerisinde takip etmektedir.

Türev araçlarla ilgili sözleşmeler işletmenin ticari faaliyeti içinde bulunmadığından ticari alacaklar içinde izlenmesi uygun olmamaktadır.

Futures sözleşmeler, sözleşmenin yapıldığı tarihte nazım hesaplara alınarak sözleşme kapatılana veya sözleşme vadesi sona erene kadar nazım hesaplarda izlenir. Zira sözleşme konusu tutar sözleşmeye taraf olanların varlık veya kaynaklarında herhangi bir değişmeye yol açmamaktadır. Futures sözleşmeye taraf olanlar borsa nezdinde hesap açtırmak amacıyla ödedikleri başlangıç teminatını uygun bir aktif hesapta izleyecektir (Birgili vd., 2005: 113).

Futures sözleşmelerin muhasebeleştirilmesini daha ayrıntılı açıklamak amacıyla aşağıda örnek yer almaktadır:

A firması 01.01.2014 tarihinde Z firmasından 31.03.2014 tarihinde teslim edilmek üzere \$200.000 tutarında makine satın almak için anlaşma yapmıştır. A firmasının döviz kuru riskinden korunmak amacıyla 01.01.2014 tarihinde 31.03.2014 vadeli \$1= 2,30 TL'den \$200.000 tutarında döviz futures sözleşmesi satın almış bulunmaktadır. Başlangıçtaki teminat mektubu tutarı \$10.000 olup, kurlar:

31.01.2014: \$1= 2,35 TL

28.02.2014: \$1= 2,20 TL

31.03.2014: \$1= 2,40 TL

-A firmasının sözleşmenin başlaması nedeniyle nazım hesaplara kaydı:

\$200.000 x 2,30 = 460.000 TL

01.01.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	460.000
97X.03Futures Sözleşmeden Borçlular	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	460.000
97X.03FuturesSözleşmeden Alacaklılar	

-Teminat mektubunun nazım hesaplara kaydı:

\$10.000 x 2,30 = 23.000 TL

01.01.2014	
91X Teminat Mektubundan Borçlular	23.000
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	23.000

-31.01.2014 tarihinde kur değişimi:

$$\$200.000 \times (2,35 - 2,30) = 10.000 \text{ TL}$$

31.01.2014			
11X Türev Araçlar 11X.03 Futures Sözleşme	10.000		
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03 Futures Sözleşme		10.000	

-28.02.2014 tarihindeki kur değişimi:

$$\$200.000 \times (2,20 - 2,35) = 30.000 \text{ TL}$$

28.02.2014			
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03 Futures Sözleşme	30.000		
11X Türev Araçlar Değer Düşüklüğü Karşılığı 11X.03 Futures Sözleşme		30.000	

Yukarıdaki muhasebeleştirmede forward sözleşme hesabı alacak kalanına geçtiğinden dolayı düzenleyici bir hesaba ihtiyaç duyulmaktadır. Gerçekleşen değerleme farkı 30.000 TL' lik tutar (-)11X Türev araçlar Değer Düşüklüğü Karşılığı hesabına kaydedilmektedir.

-31.03.2014 tarihinde kur değişimi:

$$\$200.000 \times (2,40 - 2,20) = 40.000 \text{ TL}$$

31.03.2014			
11X Türev Araçlar 11X.03 Futures Sözleşme	40.000		
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03 Futures Sözleşme		40.000	

-31.03.2014 tarihinde futures sözleşmenin sona erdirilmesi:

Futures sözleşme piyasa fiyatı $\$200.000 \times 2,40 = 480.000$ TL

Futures sözleşme bedeli $\$200.000 \times 2,30 = 460.000$ TL

Kur Farkı $\$200.000 \times (2,40 - 2,30) = 20.000$ TL

31.03.2014	
320 Satıcılar	480.000
102 Banka	460.000
11X Türev Araçlar	20.000
11X.03 Futures Sözleşme	

-A firması tarafından makinenin satın alınması:

$\$200.000 \times 2,40 = 480.000$ TL

31.03.2014	
253 Tesis Makine Cihazlar	480.000
320 Satıcılar	480.000

-Nazım hesapların kapatılması:

31.03.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	460.000
97X.03 Futures Sözleşmeden Alacaklılar	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	460.000
97X.03 Futures Sözleşmeden Borçlular	

-Teminat mektubunun geri alınmasının muhasebe kaydı:

31.03.2014	
91X Teminat Mektubundan Alacaklılar	23.000
91X Teminat Mektubundan Borçlular	23.000

-Değerleme farkının kapatılması:

31.03.2014	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03 Futures Sözleşme	20.000
253 Tesis Makine Cihazlar	20.000

Türev araç ile ilgili oluşan ve özkaynaklarda raporlanan “56X Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları” hesabı TDHP’nda bulunmamaktadır. Bu hesabın kalanının kapatılmasında iki yöntem uygulanabilmektedir:

-1.Yöntemde oluşan gerçeğe uygun değerlendirme farkları ilgili varlığın maliyetinden düşülebilmektedir. Yukarıdaki örnekte bu yöntem uygulanmaktadır.

-2. Yöntemde ise, oluşan gerçeğe uygun değerlendirme farkları ilgili varlığın dönem sonunda hesaplanan amortisman tutarından düşülebilmektedir. Yukarıdaki örneğin değerlendirme farkını bu yönteme göre muhasebe kaydına aldığımızda amortisman oranını %20 varsayalım:

-Değerleme farkının kapatılması:

Makine amortisman tutarı $480.000 \times \%20 \times 9/12 = 72.000$ TL

Değerleme farkı = (20.000) TL

Dönemin Amortisman Gideri = 52.000 TL

31.12.2014	
730 Genel Üretim Gideri	52.000
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03 Futures Sözleşme	20.000
257 Birikmiş Amortisman	72.000

Söz konusu örnekte TDHP’na göre yapılan muhasebe kayıtlarında türev araçlar 118 Diğer Menkul Kıymetler hesabına kaydedilmektedir.

2. 4. 5. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesi

Opsiyon sözleşmeleri, alıcı için bir hakkı ifade ederken, alıcının talebi halinde satıcı için yerine getirilmesi gereken zorunluluğu ifade etmektedir.

Opsiyon sözleşmelerine spekülasyon amacıyla taraf olunması durumunda, sözleşmenin vadesi sona erdiğinde ya da vadeden önce sözleşmenin kapatılması durumunda kesinleşen kazanç ya da kayıp tutarı cari dönemin gelir ya da gider hesaplarına yansıtılır (Karaca ve Durmuşkaya, 2006: 89).

Normalde, bir finansal riskten korunma aracının bütünü için tek bir gerçeğe uygun değer bulunur ve gerçeğe uygun değerde değişikliğe yol açan etkenler birbirleriyle bağımlıdır. Bu nedenle, finansal riskten korunma ilişkisi, finansal riskten korunma aracının bütününe ilişkin olarak tanımlanır. Bunun istisnaları aşağıdakilerle sınırlıdır (TMS 39, md: 74):

-Bir opsiyon sözleşmesinin uygulama fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki fark (intrinsic value) ile zaman değerinin birbirinden ayırmak ve zaman değerini dışarıda bırakarak yalnızca opsiyonun uygulama fiyatı ile piyasa fiyatı arasındaki farktaki (intrinsic value) değişimi finansal riskten korunma aracı olarak göstermek ve

-Bir opsiyon sözleşmesinin hem içsel değerini hem de zaman değerinin dikkate alan dinamik bir finansal riskten korunma stratejisi, finansal riskten korunma muhasebesi için uygun görülebilir.

Opsiyon sözleşmelerinin kullanılması opsiyon alıcısının kararına bağlı olduğundan kesin bir hüküm ve sonuç doğurmamaktadır. Sözleşmenin yapıldığı tarihte bir nakit akımı gerçekleşmediği için opsiyon sözleşmesinin nazım hesaplarda gösterilmesi uygun olmaktadır.

Riskten korunma ilişkisinde, finansal riskten korunan kalemin nakit akışlarındaki ya da gerçeğe uygun değerindeki tüm değişiklikler gösterilebilir. Ayrıca, riskten korunan kalemin yalnızca nakit akışlarındaki veya gerçeğe uygun değerindeki belirli bir fiyatın ya da diğer bir değişkenin altında veya üzerinde kalan değişiklikler de (tek taraflı bir risk) gösterebilir. Riskten korunmak amacıyla satın alınan bir opsiyonun zaman değeri değil de, içsel değeri (tanımlanan risk ile aynı temel koşullara sahip olduğu varsayımı ile), finansal riskten korunma konusu kalemdeki tek taraflı riski yansıtır (TMS 39, md: 99).

Riskten korunmak amacıyla satın alınan bir opsiyonun zaman değeri değil de, içsel değeri (tanımlanan risk ile aynı temel koşullara sahip olduğu varsayımı ile),

finansal riskten korunma konusu kalemdeki tek taraflı riski yansıtır (TMS 39, md: 99BA).

Satın alınan bir opsiyonun tamamının, tahmini işlemde kaynaklanan tek taraflı bir riskten korunma aracı olarak gösterilmesi durumunda, riskten korunma ilişkisi mükemmel derecede etkin olmayacaktır. Çünkü opsiyon için ödenen prim zaman değerini içerir ve tek taraflı risk, opsiyonun zaman değerini içermez. Dolayısıyla böyle bir durumda, ödenen opsiyon priminin zaman değerine ilişkin nakit akışları ile, tanımlanan korunulan risk arasında bir netleştirme söz konusu olmayacaktır (TMS 39, md: UR110B).

Spekülasyon amaçlı opsiyon sözleşmelerinde içsel değerdeki değişiklikler, doğrudan gelir tablosu ile ilişkilendirilmektedir. Opsiyon priminin içsel değerindeki değişiklikler vade sonunda gelir tablosuna aktarılmakta ve ayrıca, sözleşmenin zaman değerindeki değişiklikler riskten korunma sağladığı sürece gelir tablosu ile ilişkilendirilmektedir. Opsiyon sözleşmelerine ilişkin örnek aşağıdadır:

A firması 01.07.2014 günü Almanya'daki T firmasından €100.000 tutarında mal satın almış, fakat henüz borcunu ödememiş bulunmaktadır. A firması kurun yükseleceğini tahmin ettiğinden, döviz olarak da borcu bulunduğundan kurun artışından korunmak için opsiyon sözleşmesi satın almak istemektedir. A firması tarafından 01.07.2014 tarihinde €1 = 3,00 TL kuru üzerinden 30.09.2014 vadeli her biri €10.000'dan olmak üzere 10 adet opsiyon sözleşmesi satın alınmıştır. Opsiyon primi, her €1 için 0,040 £/TL olarak belirlenmiştir. Kurlar:

01.07.2014: €1 = 2,95 TL

30.09.2014: €1 = 3,10 TL

-A firması malın satın alınması muhasebe kaydı:

€100.000 x 2,95 = 295.000 TL

01.07.2014	
153 Ticari mal	295.000
320 Satıcılar	295.000

-A firmasının opsiyon sözleşmesinin nazım hesaplara muhasebe kaydı:

$$€10.000 \times 10 \text{ adet} \times 3,00 = 300.000 \text{ TL}$$

01.07.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	300.000
97X.02 Opsiyon Sözleşmeden Borçlular	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	300.000
97X.02 Opsiyon Sözleşmeden Alacaklılar	

-A firması opsiyon primine ait muhasebe kaydı:

$$€10.000 \times 10 \text{ adet} \times 0,040 = 4.000 \text{ TL}$$

01.07.2014	
11X Türev Araçlar	4.000
11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	
102 Banka	4.000

-Opsiyon priminin Temmuz ayı zaman değeri:

$$4000 \text{ TL} \times 1/3 = 1.333 \text{ TL}$$

31.07.2014	
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	1.333
11X Türev Araçlar	
11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	1.333

-Opsiyon priminin Ağustos ayı zaman değeri:

$$4000 \text{ TL} \times 1/3 = 1.333 \text{ TL}$$

31.08.2014	
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	1.333
11X Türev Araçlar	
11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	1.333

-Opsiyon priminin Eylül ayı zaman değeri:

$$4000 \text{ TL} \times 1/3 = 1.334 \text{ TL}$$

30.09.2014	
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	1.334
11X Türev Araçlar 11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	1.334

-30.09.2014 tarihindeki kur değişimi:

$$€10.000 \times 10 \text{ adet} \times (3,10 - 3,00) = 10.000 \text{ TL}$$

30.09.2014	
11X Türev Araçlar 11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	10.000
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	10.000

-A firmasının satıcıya olan borcunun kur farkı:

$$€100.000 \times (3,10 - 2,95) = 15.000 \text{ TL}$$

30.09.2014	
656 Kambiyo Zararları	15.000
320 Satıcılar	15.000

-30.09.2014 tarihinde opsiyon sözleşmenin sona erdirilmesi:

$$\text{Opsiyon sözleşme piyasa fiyatı: } €10.000 \times 10 \text{ adet} \times 3,10 = 310.000 \text{ TL}$$

$$\text{Opsiyon sözleşme bedeli : } €10.000 \times 10 \text{ adet} \times 3,00 = 300.000 \text{ TL}$$

$$\text{Kur Farkı: } €10.000 \times 10 \text{ adet} \times (3,10 - 3,00) = 10.000 \text{ TL}$$

30.09.2014	
320 Satıcılar	310.000
102 Banka	300.000
11X Türev Araçlar	10.000
11X.02 Opsiyon Sözleşmesi	

-Nazım hesapların kapatılması:

30.09.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	300.000
97X.02 Opsiyon Sözleşmeden Alacaklılar	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	300.000
97X.02 Opsiyon Sözleşmeden Borçlular	

Yukarıdaki örnekte kayıtlar TDHP'na göre yapılsaydı, opsiyon primi ve opsiyon sözleşme değeri 118 Menkul Kıymetler Hesabı'na, kârlar 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabına, kurların değişmesinden ortaya çıkan olumlu kur farkları 646 Kambiyo Kârları hesabına, opsiyon priminin zaman değeri 659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesabına kaydedilmesi gerekmektedir.

2. 4. 6. Swap Sözleşmelerinin Muhasebesi

Swap piyasasının gelişmesiyle özellikle bankalar aracılık rolü üstlenmişlerdir. Aracı bankanın esas olarak taraflara ödeme yapma yasal zorunluluğu bulunmamaktadır. Ancak bankalar temsilci veya acente olarak ya da yasal ödeme zorunluluğu olan bir aracı olarak da faaliyette bulunabilmektedir. Bankaların yanı sıra aracılık faaliyetlerinde bulunan diğer kuruluşlar da ticari kâr elde etmek veya komisyon almak amacıyla swap işlemine girişirler. Bu kuruluşlar da aynı bankalar gibi döviz ve faiz swaplarının gerçekleşmesi için karşılıklı ihtiyaçları tespit ederek tarafları bir araya getirebilmektedir (Başcı, 2003: 20).

Swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesindeki uygulama, diğer türev araç sözleşmelerindeki muhasebe sistemi ile aynıdır. Swap sözleşmeleri çok karmaşık

görünmelerine rağmen uygulaması kolay sözleşmelerdir. Genellikle swap sözleşmeleri bir aracı aracılığı ile yapılmaktadır ve genelde bu araçlar bankalar olmaktadır. Swap sözleşmelerinde aracıya bir komisyon ödenmektedir. Bu komisyon sözleşmenin gerçekleşmeme riskine karşı aracının garantör olarak bulunmasının temsil etmektedir ve ödenen bu komisyon swap sözleşmesinin maliyetini arttıran bir gider olarak taraflarca dikkate alınmaktadır. Swap sözleşmesini bir örnek ile incelenmesi:

A firması swap sözleşmesi yapmak istemektedir ve bu amaçla swap işlemi yapan banka ile anlaşmayı gerçekleştirmektedir. 01.07.2014 tarihinde bankadaki hesabında bulunan \$100.000'ı vererek karşılığında €80.000 almak üzere anlaşma yapılmış ve değişim sırasında € için %5 ve \$ için %7 faiz oranı belirlenmiştir. Anaparaların geri tesliminin 30.09.2014 tarihinde yapılması konusunda mutabık kalınmaktadır.

Kurlar:

01.07. 2014 : €1 = 2,95 TL ve \$1 = 2,36 TL

30. 09. 2014: €1 = 3,10 TL ve \$1 = 2,48 TL

-A firması swap sözleşmesinin nazım hesaplara muhasebe kaydı:

€80.000 x 2,95 = 236.000 TL

01.07.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	236.000
97X.04 Swap Sözleşmeden Borçlular	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	236.000
97X.04 Swap Sözleşmeden Alacaklılar	

-A firması \$ anapara takası muhasebe kaydı:

\$100.000 x 2,36 = 236.000 TL

01.07.2014	
11X Türev Araçlar	236.000
11X.04 Swap Sözleşmesi	
102 Banka	236.000

-A firmasının £ anapara takası muhasebe kaydı:

€80.000 x 2,95 = 236.000 TL

01.07.2014	
102 Banka	236.000
11X Türev Araçlar 11X. 04 Swap Sözleşmesi	236.000

-A firmasının £ faiz gideri muhasebe kaydı:

€80.000 x %5 x 3/12 = €1.000 x 3,10 = 3.100 TL

30.09.2014	
65X Türev Araç Sözleşme Zararları	3.100
102 Banka	3.100

-A firmasının \$ faiz geliri muhasebe kaydı:

\$100.000 x %7 x 3/12 = \$1.750 x 2,48 = 4.340 TL

30.09.2014	
102 Banka	4.340
64X Türev Araç Sözleşme Kârları	4.340

-Swap sözleşmesinin nazım hesaptan kapatılması:

30.09.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.04 Swap Sözleşmeden Alacaklılar	236.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.04 Swap Sözleşmeden Borçlular	236.000

TDHP' nına göre türev araçlar 118 Diğer Menkul kıymet hesabına, türev araç sözleşme zararları tutarı 659 Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesabına ve türev araç sözleşme kârları tutarı ise 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabına kaydedilmektedir. A firması söz konusu swap işleminden 1.240 TL faiz geliri elde etmektedir.

2. 5. Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması

TMSK tarafından IASB ile yapılan telif anlaşması gereğince IAS ve IFRS'nin aynen Türkçe tercümesi yapılarak Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) hazırlanmış ve 2005 yılından itibaren Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu standartlara geçerlilik kazandırmak amacıyla TMSK tarafından yayınlanmış hükümler bulunmaktadır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 2011 yılından yayınlanan ilk halinde küçük büyük tüm firmaların KGK tarafından yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) uyarınca finansal tablo oluşturulacağı belirtilmektedir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda 26 Haziran 2012 tarihli 6335 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile tüm ticari defterlerin Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olma zorunluluğunun kaldırılıp yerine bu uygulamanın KGK tarafından belirleneceği kuralı getirilmiştir.

TMS/TFRS'lerde ortaya çıkan değişiklikler kapsamında, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanan finansal tablo örnekleri ve kullanım rehberi esas alınarak, Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) aracılığıyla kamuya ilan edilecek finansal raporlarda yer alması gereken unsurların yeniden düzenlenmesi söz konusudur.

21 Ağustos 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan karar ile KGK, Türkiye Muhasebe Standartlarını uygulamak zorunda olan kurum ve firmaları yeniden belirlemektedir. Bu düzenlemede TMS/TFRS' ye tabi kuruluşlar, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) denetimindeki firmalar olarak belirlenmektedir. 20 Mayıs 2015 tarihinde 28652 sayılı Resmi Gazete'de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından "Finansal Tablo Örnekleri ve Kullanım Rehberi yayınlanmış bulunmaktadır. Böylece, KGK tarafından çok önemli bir adım atılmış olmaktadır.

Finansal tablo kullanıcılarının işletmenin finansal durum ve performansı açısından finansal araçların önemini değerlendirmelerine imkan veren bilgiler kamuoyuna açıklanır (TFRS 7, md: 7).

TFRS 7' ye göre firma, önemli muhasebe politikalarının özetinde, finansal tablolarının hazırlanmasında kullanılan ölçüm esasları ile finansal tabloların anlaşılması için kullanılan diğer muhasebe politikalarını kamuoyuna açıklamak zorundadır.

TFRS 7 Standart'ının finansal durum ve kapsamlı gelir tablosuna ilişkin açıklamaları, finansal araçlardan kaynaklanan riskleri ve bu risk türlerini içermektedir. Finansal durum tablosu dipnotlarında, finansal varlık ve borçlar, teminat, kredi zararı, türev araç içeren bileşik finansal araçlar ve temerrüte ilişkin bilgiler açıklanmaktadır. Kapsamlı gelir tablosu dipnotlarında ise, muhasebe politikaları, riskten korunma muhasebesi, gerçeğe uygun değer, finansal araçlardan kaynaklanan risklere ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

TMS 39' a göre de türev araç sözleşmeleri gerçeğe uygun değer ile değerlendirilerek bilançoda raporlanmak durumundadır. Eğer, türev araç sözleşmeleri gerçeğe uygun değer ile değerlendirilerek bilançoda raporlanmazlar ise, bu sözleşmelerin piyasa fiyatlarında meydana gelen değişiklikler sonucu ortaya çıkacak olan kazanç veya kayıplar oluştuğu dönemde değil, bu sözleşmelerin sona erdiği dönemde raporlanmaktadır. Bu da finansal tablo kullanıcıların firmanın riskten korunmadaki başarı ya da başarısızlığını anlamalarına engel teşkil etmektedir.

2. 5. 1. Alım satım amaçlı (Spekülasyon) Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması

Hedge olarak nitelendirilmeyen türev araçların gerçeğe uygun değer kazanç ve kayıpları özkaynak yerine kâr zarar tablosunda gösterilir. Bunlar volatilitiyi tamamen ortadan kaldırmadığından her zaman tercih edilmeyebilir (Akkaş, 2010: 1).

Korunma amaçlı olarak belirlenemeyen bir türev araca ilişkin kazanç veya kayıpların, bunlara ilişkin değişikliğin ortaya çıktığı dönemde gelir tablosu ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir (Karahana, 2002: 43).

Bir forward sözleşmesi, iftanın gerçekleştiği tarihte değil, taahhüt tarihinde bir varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır. Bir forward sözleşmesine taraf olduğunda, genellikle hak ve sorumluluğun makul değerleri birbirine eşittir; öyle ki bu sözleşmenin net makul değeri sıfırdır. Bir hak ve sorumluluğa ilişkin herhangi bir net makul değer varlığı halinde, sadece bu net makul değer varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır. Bir opsiyon sözleşmesi, bu sözleşmeyi düzenleyen veya elinde bulunduran sözleşmeye taraf olduğu anda varlık veya yükümlülük olarak finansal tablolara alınır (Karahana, 2002: 21).

TMS 39’da tanımlanan aşağıdaki sınıflardan her birine ilişkin defter değeri finansal durum tablosu (bilanço) veya dipnotlarda kamuoyuna açıklanır (TFRS 7, md: 8):

-Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar (i) ilk muhasebeleştirmede bu şekilde sınıflananlar ile (ii) TMS 39’ göre alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflananlar ayrı ayrı gösterilmek suretiyle,

- Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar,
- Kredi ve alacaklar,
- Satılmaya hazır finansal varlıklar,
- Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan borçlar

(i) ilk muhasebeleştirmede bu şekilde sınıflananlar ile

(ii) TMS 39’a göre alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflananlar ayrı ayrı gösterilmek suretiyle ve

- İtfa edilmiş maliyetinden ölçülen finansal borçlar.

Alım satım amaçlı olarak firmanın elinde bulunan türev araçlar finansal durum tablosunda ayrı ayrı gösterilmektedir.

2. 5. 2. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Finansal Tablolarda Raporlanması

Riskten korunma muhasebesinin uygulanması isteğe bağlı olduğundan firmanın korunma amaçları, stratejileri ve riskten korunma muhasebesinin finansal tablolar üzerindeki etkilerinin anlaşılabilmesi amacıyla bazı açıklamaların yapılması gerekmektedir.

İşletme TMS 39’da yer alan her bir finansal riskten korunma işlemi itibariyle (diğer bir ifadeyle, gerçeğe uygun değer riskinden, nakit akış riskinden ve yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma işlemleri itibariyle) aşağıdakileri ayrı ayrı kamuoyuna açıklar (TFRS 7, md: 22):

-Her bir riskten korunma işleminin niteliği,

-Riskten korunma aracı olarak belirlenmiş olan finansal araçların niteliği ve raporlama dönemi sonundaki gerçeğe uygun değerleri,

-Korunulan riskler.

Riskten korunma muhasebesi ile ilgili olarak finansal tablolarda açıklanması gereken hususlar TFRS 7 Standard’ı ile belirlenmektedir. Standart ayrıntılı olarak korunulan riskler ile ilgili bilgi verilmekte ve bu riskler kredi riski, likidite riski, piyasa

riskidir. TFRS 7’de kredi riski, taraflardan birinin yükümlülüğünü yerine getirmede başarısız olması nedeniyle diğer tarafın kaybı olarak tanımlanmaktadır. Likidite riski, bir işletmenin finansal yükümlülükle ilgili sorumluluklarını karşılamakta zorlanmasıdır. Piyasa riski ise, piyasa fiyatlarında meydana gelen değişimler sonucu finansal aracın gelecekteki nakit akışlarında dalgalanma olmasıdır. Piyasa riskinin bileşimi yabancı para riski, faiz oranı riski, fiyat riskinden oluşmaktadır.

İşletme nakit akış risklerine ilişkin olarak aşağıdaki açıklamalarda bulunur (TFRS 7, md: 23):

-Nakit akışlarının meydana gelmesi beklendiği dönemler ile kâr veya zararı etkilemelerinin beklendiği zaman,

-Daha önce riskten korunma muhasebesi uygulanmış ancak meydana gelmesi artık beklenmeyen tahmin işlemlerinin niteliği,

-Dönem içerisinde diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilen tutar,

-Kapsamlı gelir tablosunda ilgili her bir kaleme dahil edilen tutar ayrıca gösterilmek suretiyle, özkaynaklardan çıkarılarak kâr veya zarar içerisinde yeniden sınıflandırılan tutar,

-Dönem içerisinde özkaynaklardan çıkarılan ve edinimi veya yüklenimi riskten korunan gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini konusunu oluşturan finansal olmayan veya borcun başlangıç maliyetine veya diğer bir defter değerine eklenen tutar.

TFRS’ye göre tüm türev araçların gerçeğe uygun değerleri üzerinden yansıtılması ve ortaya çıkan kazanç ve kayıpların kâr zarar tablosunda gösterilmesi finansal tablolarda volatiliteye (değişkenlik) yol açacağından işletmeler türev araçların gerçeğe uygun değerlerindeki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıpların etkilerini yumuşatmak ve bunları mümkün olduğunca aynı dönemlere yaymak için TMS 39’da konu edilen hedge muhasebesi uygulamayı düşünebilirler. Hedge niteliğine sahip bir türev araç sonradan bu özelliğini kaybettiğinde hedge muhasebesine devam edilemez ve gerçeğe uygun değer değişimleri gelir tablosuna yansıtılır (Akkaş, 2010: 1).

Riskten korunma muhasebesi uygulamasında, türev araç ile riskten korunan kalem arasındaki etkinlik testi gibi düzenli olarak standart kurallarına uyulması gerekmektedir. Etkinlik testi sağlanmadığında türev aracın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişim ile riskten korunan kalemin değerinde meydana gelen değişim arasındaki farkın doğrudan gelir tablosuna alınması gerekmektedir.

Riskten korunma amaçlı türev araç sözleşmeleri gerçeğe uygun değerlendirme yöntemi ile değerlendirilir ve değerlendirme sonuçları riskten korunmadaki amaçlara göre farklı şekilde raporlanmaktadır.

İşletme aşağıdakiler hakkında ayrı ayrı açıklamada bulunur (TFRS 7, md: 24):

-Gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemleri açısından kaynaklanan kazanç ve kayıplar,

(i) Riskten korunma aracına ilişkin kazanç veya kayıplar; ve

(ii) Riskten korunma konusu kalemden meydana gelen ve korunan riskle ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıplar

-Nakit akış riskinden korunma amaçlı işlemlerden kaynaklanan kâr veya zararda muhasebeleştirilen etkin olmama durumu/etkinsizlik ve

-Yurt dışındaki firmada bulunan net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemlerden kaynaklanan kâr veya zararda muhasebeleştirilen etkin olmama durumu/etkinsizlik.

Aşağıdaki tabloda TFRS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar” standardına göre, firma riskten korunma muhasebesi uyguluyor ise, riskten korunma muhasebesi çeşitlerine göre firmanın finansal tablolarında açıklama olarak bulunması gereken noktalar belirtilmektedir:

Tablo 7. Hedge Muhasebesi

Açıklama	Gerçeğe Uygun Değer Değişikliği Riskinden Korunma	Nakit akış riskinden korunma	Yurt dışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma
Riskin ve korunma araçlarının gerçeğe uygun değerlerle açıklanması	X	X	X
Korunan nakit akışlarının oluşması		X	
Olması beklenmeyen tahmini işlemler		X	
Özkaynak ve gelir tablosunun yeniden sınıflandırılmasında belirlenen kâr/zarar		X	
Korunma aracından ve riskinden kâr/zarar	X		
Gelir tablosunda görülen etkinsizlik		X	X

Kaynak: Ernst & Young, 2007: 14

2. 5. 2. 1. Gerçeğe Uygun Değer Değişikliği Riskinden Korunma İşleminin Finansal Tablolarda Raporlanması

TMS 39'a göre, firmanın sahip olduğu finansal varlık, borç gerçeğe uygun değer riskinden korunmak amacıyla taraf olunan türev araçlara ait sözleşmenin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklik sonucundaki kazanç ya da kayıp değerlendirilmesinde gelir tablosunda raporlanmaktadır. Böylece, riskten korunan varlığın gerçeğe uygun değer değişikliğine ait kâr ya da zarar ile riskten korunma aracının gerçeğe uygun değer değişikliğine ait kâr ya da zarar aynı dönemde gelir tablosunda raporlanmış olmaktadır.

Örneğin; A firması 01.07.2014 tarihinde \$100.000 tutarında ticari malı 30.09.2014 vadeli borç senedi düzenleyerek satın almaktadır. A firması 30.09.2014 tarihine kadar \$'ın değer kazanacağını tahmin etmekte ve kur farkı zararı ile karşı karşıya kalacağını düşünmektedir. A firması döviz kuru riskinden korunmak amacıyla 01.07.2014 tarihinde 1\$ = 2.30 TL olarak sabitleyerek \$100.000 tutarında 30.09.2014 vadeli futures sözleşmesi gerçekleştirmektedir. A firması başlangıç teminatı olarak 15.000 TL yatırmış bulunmaktadır.

Kurlar:

01.07.2014: \$1 = 2,36 TL

30.09.2014: \$1 = 2,48 TL

30.09.2014 tarihinde A firmasına ait \$100.000 tutarındaki borç senedinin $\$100.000 \times (2,48 - 2,36) = 12.000$ TL kurun değişmesinden dolayı zarara maruz kalmaktadır. Aynı zamanda, A firması futures sözleşmesinden ise, $\$100.000 \times (2,48 - 2,30) = 18.000$ TL kur değişiminde dolayı kâr elde etmektedir.

A firması, borç senetlerini döviz kuru riskinden korumak amacıyla taraf olduğu futures sözleşmesine ait 15.000 TL tutarındaki başlangıç teminatını raporlamaktadır.

Tablo 8. A Firmasının 30.09.2014 Tarihli Gelir Tablosu:

Riskten korunma muhasebesi uygulanmazsa	Riskten korunma muhasebesi uygulanırsa
Kur farkı zararı (12.000)	Kur farkı zararı (12.000)
Türev araç sözleşme kârları 18.000	Türev araç sözleşme kârları 18.000
Dönem Net kâr 6.000	Dönem Net kâr 6.000

A firması riskten korunma uygulamaz ise,

**Tablo 9. A Firmasının 30.09.2014 Tarihli Bilançosu
(Riskten Korunma Uygulanmadığında)**

Varlıklar		Kaynaklar	
Türev araç sözleşme teminatı	15.000	Borç senetleri	248.000
		Dönem Net kâr	6.000

**Tablo 10. A Firmasının 30.09.2014 Tarihi Bilançosu
(Riskten Korunma Uygulandığında)**

Varlıklar		Kaynaklar	
Türev araç sözleşme teminatı	15.000	Borç senetleri	248.000
		Dönem Net kâr	6.000

Yukarıdaki örnekte A firmasının finansal tablolarında da görüldüğü gibi gerçeğe uygun değer riskinden korunmak için riskten korunma muhasebesini uygulaması dönem kâr/zararını etkilememekte ve finansal tablolarda farklılığa neden olmamaktadır. A firmasının gerçeğe uygun değer riskinden korunmayı gerçekleştirdiğinde riskten korunma muhasebesi uygulamak için maliyet ve zaman harcamasına gerek yoktur.

Türev araçlardan gerçeğe uygun değer riskinden korunma veya alım satım amaçlı sözleşmeler düzenlendiğinde finansal raporlarda dönem kâr veya zararını etkileyecek herhangi bir fark söz konusu olmamaktadır.

2. 5. 2. 2. Nakit Akış Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Finansal Tablolarda Raporlanması

Nakit akış riskinden korunma, finansal tablolara alınan varlık veya borcun gelecekteki bir işlemle ilgili belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve kâr/zararı etkileyebilen, raporlanan nakit akış değişikliklerine karşı korunma olarak ifade edilmektedir.

İleride gerçekleşecek işlemler sonucu ortaya çıkacak nakit akışlarının riskten korunması amacıyla taraf olunan türev araç sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklik sonucu oluşan kâr ya da zarar değerlendirme gününde gelir tablosunda raporlanmamakta ve ertelenmektedir. Bu ertelenen kâr veya zarar, işletmenin sahip olduğu henüz kesin olmayan fakat, ileride gerçekleşecek olan işlemler sonucu ortaya çıkacak nakit akışlarının gelir tablosunu etkilediği dönemlerde gelir tablosunda raporlanmaktadır.

Nakit akış riskinden korunma işlemini finansal tablolarda raporlanmasını bir örnek ile incelenmesi:

B firması 01.07.2014 tarihinde makine satın almaya karar vermiş ve 30.10.2014 tarihinde teslim almak üzere \$1 = 2,30 TL üzerinden \$100.000 tutarında makine satın almak için anlaşma yapmıştır. B firması 01.07.2014 tarihinde nakit akış riskinden korunmak amacıyla \$1 = 2,30 TL olmak üzere 30.10.2014 vadeli \$100.000 tutarında futures sözleşme satın almıştır. B firması, futures sözleşme nedeniyle 10.000 TL teminat ödemektedir. Kurlar:

30.09.2014: \$1 =2,34 TL

30.10.2014: \$1 =2,40 TL

-B firması, riskten korunma uygulamaması:

B firmasının, $\$100.000 \times (2,34 - 2,30) = 4.000$ TL tutarında kur değişiminden elde ettiği kâr söz konusudur.

Tablo 11. B Firmasının 30.09. 2014 Tarihli Gelir Tablosu

Riskten korunma muhasebesi uygulanmazsa	Riskten korunma muhasebesi uygulanırsa
Türev araç sözleşme kârları 4.000	
Dönem Net kârı 4.000	

B firması riskten korunma muhasebesi uygulamadığında futures sözleşme kârı gelir tablosunda raporlanmaktadır. B firması riskten korunma muhasebesi uyguluyor ve etkinlik söz konusu ise, elde edilen 4.000 TL kâr riskten korunan kalemin gelir tablosunu etkilediği dönemde bilanço kalemlerinde raporlanmaktadır.

**Tablo 12. B Firmasının 30. 09. 2014 Tarihli Kısmî Bilançosu
(Riskten Korunma Uygulanmadığında)**

Varlıklar	Kaynaklar
Türev araç sözleşme teminatı 10.000	Özkaynaklar
	Dönem Net kârı 4.000

B firmasının riskten korunma muhasebesi uygulamadığında futures sözleşmesi ile ilgili sözleşme teminat tutarı 10.000 TL ve 4.000 TL tutarındaki futures sözleşme kârı bilançoda raporlanmaktadır. B firması riskten korunmak için futures sözleşmesine taraf olduğundan değerlendirme günü sahip olduğu futures sözleşmesinin gerçeğe uygun değerinin belirleyerek gerçeğe uygun değer değişikliği sonucu oluşan kâr veya zararı raporlaması gerekmektedir.

-B firmasının riskten korunma uygulaması,

Nakit akış riskinde, etkin olan kısım, ertelenmekte ve bilançoda özkaynaklarda takip edilmekte etkin olmayan kısım ise dönemin gelir tablosuna aktarılmaktadır.

B firması makineyi 30.10.2014 tarihinde teslim aldığına \$100.000 x 2,30 = 230.000 TL ödemektedir. Nakit akış riskinden korunmak için amacıyla taraf olduğu futures sözleşme vadesi geldiğinden sonlandırılmış bulunmaktadır.

B firması 30.10.2014 tarihinde \$100.000 x (2,40 - 2,34) = 6.000 TL kâr elde etmektedir. Riskten korunma muhasebesi uygulandığında türev araçlara ilişkin kâr \$100.000 x (2,40 - 2,30) = 10.000 TL'dir. Ayrıca, B firmasının satın aldığı makinenin amortisman tutarı 230.000 TL x (0,20) x 2/12 = 7.667 TL

**Tablo 13. B Firmasının 31.12.2014 Tarihli Gelir Tablosu
(Riskten Korunma Uygulandığında)**

Riskten korunma muhasebesi uygulanmazsa		Riskten korunma muhasebesi uygulanırsa	
Türev araç sözleşme kârları	6.000	Türev araç sözleşme kârları	10.000
Amortisman	(7.667)	Amortisman	(7.667)
Dönem Net zararı	(1.667)	Dönem Net kârı	2.333

**Tablo 14. B Firmasının 31.12.2014 Tarihli Kısmî Bilançosu
(Riskten Korunma Uygulandığında)**

Varlıklar		Kaynaklar	
Tesis Makine Cihaz	230.000	Öz kaynaklar	
Amortisman	(7.667)	Dönem Net kârı	2.333

Yukarıdaki örnekte B firmasının finansal tablolarında da görüldüğü gibi nakit akış riskinden korunma işleminde riskten korunma muhasebesi uygulanması durumunda, kâr ve zarar ilgili olduğu dönemin gelir tablosunda raporlanmasını imkanı sağlamaktadır. Firma riskten korunma muhasebesi uygulayarak riskten korunan kalemin kaybı ile riskten korunma aracının kazancını aynı dönemde gelir tablosunda raporlamış bulunmaktadır.

2. 5. 2. 3. Yurt Dışındaki Firmada Bulunan Net Yatırım Riskinden Korunma Amaçlı İşlemlerin Finansal Tablolarda Raporlanması

Yurtdışındaki firmada bulunan net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemler, net yatırımın bir parçası olarak muhasebeleştirilen parasal kalemlere ilişkin riskten

korunma işlemleri de dahil olmak üzere, nakit akış riskinden korunma işlemlerine benzer şekilde muhasebeleştirilmektedir.

Parasal bir kalem, raporlayan firmanın yurtdışındaki firmasına yaptığı net yatırımın bir parçasını oluşturuyorsa ve raporlayan işletmenin geçerli para birimindeyse, yurtdışındaki firmanın kendi finansal tablolarında kur farkı olarak ortaya çıkar. Benzer şekilde, bu kalem yurtdışındaki firmanın geçerli para birimindeyse raporlayan firmanın finansal tablolarında kur farkı olarak ortaya çıkar. Bu kalem, raporlayan firmanın ya da yurtdışındaki firmanın geçerli para biriminden başka bir para birimindeyse, raporlayan firmanın finansal tablolarında ve yurtdışındaki firmanın finansal tablolarında kur farkı olarak ortaya çıkar. Bu tür kur farkları yurtdışındaki firmayı ve raporlayan firmayı içeren finansal tablolarda diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmektedir (TMS 21, md: 33).

Raporlayan firmanın yurtdışındaki firmanın net yatırımının bir parçasını oluşturan parasal bir kalemden kaynaklanan kur farkları, raporlayan firmanın bireysel finansal tablolarında ve yurtdışındaki firmanın kendi finansal tablolarında kâr ya da zarar olarak muhasebeleştirilmektedir. Yurtdışındaki firmayı ve raporlayan firmayı içeren finansal tablolarda bu tür kur farkları başlangıçta diğer kapsamlı gelirin ayrı bir unsuru olarak muhasebeleştirilmekte ve net yatırımın elden çıkarılması durumunda kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmektedir (TMS 21, md:32).

Korunma amaçlı bir araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin bir koruma olarak belirlenen ve doğrudan özkaynak içerisinde finansal tablolara alınan bölümü, elden çıkarıldığında kâr veya zarar olarak finansal tablolara alınması söz konusudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE RİSKTEN KORUNMA AMAÇLI TÜREV ARAÇLARIN KULLANIMI VE MUHASEBE UYGULAMASI

Bu bölümde iki ayrı çalışma yer almakta ve BIST'e üye olan firmalar ile üye olmayan firmaların riskler konusundaki tutumları ve türev araç muhasebesi uygulamaları değerlendirilmektedir.

İlk çalışmada Borsa İstanbul'da BIST 100 içindeki türev araçları kullanan firmalar incelenmekte ve risk türev araç ilişkisine dikkat çekmek istenmektedir. Çalışmada türev araçların riskten korunma aracı olarak ülkemizdeki durumu ortaya koymak hedeflenmektedir.

Daha sonraki çalışmada ise, Borsa İstanbul'a üye olmayan aynı zamanda alanında yurtiçinde yurt dışında oldukça büyük işlem hacmine sahip olan türev araç kullanan iki firma incelenmektedir. Bu iki firmanın yetkilileri ile yapılan görüşmeler ile türev araçlara ilişkin işlemler, nasıl gerçekleştirildiği, sözleşmeler değerlendirilmiş ve hangi durumlarda türev araçlardan faydalandıkları belirlenmiş, muhasebe kayıtları incelenmiş bulunmaktadır. Borsa İstanbul'a üye olmayan yani hisse senetleri Borsa İstanbul'da işlem görmeyen ve türev araç kullanan iki firmanın muhasebe kayıtları ve finansal tabloları incelerken firmalara ait gerçekleştirdikleri vak'aların muhasebe kayıtları değerlendirilmiş ve TMS/TFRS kapsamında muhasebeleştirme gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Çalışmada, türev araçlarla ilgili muhasebe standartlarının ve finansal tablolara ilişkin kuralların kolay anlaşılır olup olmadığı, muhasebe kayıtlarının standartlar kapsamında gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, uygulamada ne derece başarılı olduğu, istenen bilgilere rahatlıkla ulaşmadaki kolaylık düzeyi, uygulama aşamasında yaşanan sorunlara dikkat çekmek hedeflenmektedir.

3. 1. Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Kullanımına İlişkin Muhasebeleştirmeye Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılmasına rağmen, ülkemizde türev araçların kullanımı sadece bankacılık sektöründe yoğunlaşmıştır. Bu durum yurtdışı piyasalarda firmalarımızın rekabet güçlerini zayıflatmakta ve piyasalarda uzun vadeli olarak kalmaları konusunda riskleri arttırmaktadır.

Türev araçlarla ilgili muhasebe kayıtları karmaşıktır hatta TDHP’nda türev araçlar ilişkin hesaplar bile bulunmamaktadır. Finansal tabloların ve muhasebe kayıtları konusunda netliğin olmaması olumsuz durumlardan bazılarını oluşturmaktadır. Ülkemizdeki firmaların türev araç kullanımını arttırmaları yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda firmalara çok büyük fayda sağlayacak ve rekabet güçlerinin sağlamlaştırması söz konusu olacaktır.

Riskten korunma amaçlı türev araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili olarak ülkemizde gelinen son durumu ortaya koymak amacıyla konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiştir:

Kıyılar, (1998), “Swap, Swap Türleri ve Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi” adlı çalışmasında swap sözleşmelerini incelemektedir.

Olca (2001) tarafından yapılan çalışmada, “Futures (Vadeli İşlem) Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi” adlı çalışmasında futures sözleşmeler, muhasebeleştirilmesi ve standartlar incelenmektedir.

Akay (2002), “Türev Ürünlerden Swap İşlemleri ve Muhasebeleştirme İlkeleri” adlı çalışmasında swap işlemleri ve muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

Birgili, Akyel, Karaca (2005) tarafından yapılan “Futures sözleşmeler ve muhasebeleştirilmesi” adlı çalışmalarında futures sözleşmeler ve muhasebeleştirilmesi incelenmiştir.

Karaca ve Durmuşkaya (2006), “Opsiyon sözleşmelerine ilişkin işlemlerin muhasebeleştirilmesi” adlı çalışmalarında opsiyon sözleşmeleri ve opsiyonların muhasebeleştirilmesi incelenmektedir.

Selvi, Türel, Yılmaz ve Kurun (2007), “Türev Ürün Sözleşmelerinin Reel Sektör Şirketleri Tarafından Kullanımı ve Riskten Korunma Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi: IMKB-100 Şirketleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmalarında riskten korunma muhasebesine uygun olarak finansal raporlama yapılıp yapılmadığı incelemiştir.

Okudan (2010), “Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliğin Ölçülmesi” adlı çalışmasında riskten korunma muhasebesi ile etkinlik ölçümünü gerçekleştirmiştir.

Kaygusuzoğlu (2011), “Finansal Türev ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri” adlı çalışmasında forward sözleşmeler ile bu tür sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi incelemektedir.

Karaca, Hacıhasanoğlu, Demirci (2014) “TMS 39 ve TFRS 9 Standartları Kapsamında Endeks Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi - BIST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmeleri Örneği” adlı çalışmalarında Endeks Opsiyon Sözleşmelerinin muhasebeleştirmişlerdir.

3. 2. Türkiye’de BIST 100’deki Firmaların Türev Araç Kullanımı

Çalışmada BIST 100’de yer alan firmalar (bankalar vb. hariç) incelenerek türev araç kullananlar belirlenmekte ve daha sonra bu firmaların finansal tabloları ve dipnotlar incelenmektedir. Çalışmada, BIST 100’deki firmaların türev araç kullanım miktarları, türev araç kullanım türleri, kullandıkları yabancı para çeşitleri incelenmekte, maruz kaldıkları riskler ve bu riskleri ne şekilde elimine ettikleri üzerinde durulmaktadır. Türev araç kullanarak hangi riskler ortadan kaldırılmakta ve risklerin ortadan kaldırılmasında kullanılan diğer yöntemler incelenerek türev araçlardan faydalanma düzeyinin hangi aşamasında olduğumuz tespit edilmektedir.

TMS 32, TMS 39, TFRS 7 ve TFRS 9 Standartlarında, finansal tablolarda yer alan finansal varlık ve finansal borçların muhasebe kayıtlarına alınması, kayıtlardan çıkarılması ve ölçme ilkeleri ayrıntılı olarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Firmalar finansal tablo dipnotlarında finansal tablo kalemlerine ilişkin açıklamalarda bulunmaktadırlar. Dipnotlarda karşı karşıya kaldıkları riskleri açıklamakta ve bu riskleri nasıl elimine ettikleri konusunda bilgi vermektedirler. Halka açık firmaların finansal tabloları ve dipnotları bağımsız denetimden geçtiğinden finansal tablo ve dipnotlar oldukça önem kazanmaktadır.

Çalışmadaki amaç, firmaların finansal tabloları ve dipnotları incelenerek elde edilen bilgiler doğrultusunda firmaların karşılaştıkları riskleri, türev araç kullanımlarını ortaya koymak ve bu türev araçların hangilerini kullandıklarını tespit etmektir. Çalışmaya banka vb. kuruluşlar dahil edilmemiştir. Bunun nedeni, bir kısmı komisyon geliri elde etmek amacıyla, bir kısmı ise riskten korunmak ya da spekülasyon amaçlı türev araçlardan faydalanmaktadır. Bu farklılıklar nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmada yararlanılan firmalara ait finansal tablolar ve dipnotlar Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) (www.kap.gov.tr) web sayfasından elde edilmektedir. Araştırmaya dahil edilen firmaların faaliyet alanları çoğunluğu imalat sektörü olmak üzere sırasıyla ulaştırma, elektrik, bilişim, iletişim, ulaşım ve ticaret sektöründen

oluşmaktadır. BIST 100 içinde (banka vb. hariç) türev araç kullanan firmaların 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla finansal tabloları incelenen firmaların listesi aşağıdadır:

Tablo 15. BİST 100' de Kayıtlı Türev Araç Sözleşmelerinden Yararlanan Firmalar

SIRA NO	HİSSE KODU	FİRMA ADI	ENDEKS	SEKTÖR
1	ARCLK	ARÇELİK A.Ş	BIST 30	İMALAT
2	EREGL	EREĞLİ DEMİR ÇELİK T.A.Ş	BIST 30	İMALAT
3	KCHOL	KOÇ HOLDİNG	BIST 30	HOLDİNG
4	MIGRS	MİGROS TİCARET A.Ş	BIST 30	TİCARET
5	SAHOL	SABANCI HOLDİNG	BIST 30	HOLDİNG
6	THYAO	TÜRK HAVA YOLLARI A.Ş	BIST 30	ULAŞIM
7	ULKER	ÜLKER BİSKÜVİ A.Ş	BIST 30	İMALAT
8	AEFES	ANADOLU EFES SANAYİ A.Ş	BIST 50	İMALAT
9	AKSEN	AKSA ENERJİ ÜRETİM A.Ş	BIST 50	ELEKTRİK
10	CCOLA	COCA COLA İÇECEK A.Ş	BIST 50	İMALAT
11	DOHOL	DOĞAN HOLDİNG	BIST 50	HOLDİNG
12	DYHOL	DOĞAN YAYIN HOLDİNG	BIST 50	İMALAT
13	FROTO	FORD OTOSAN A.Ş	BIST 50	HOLDİNG
14	YAZIC	YAZICILAR HOLDİNG	BIST 50	HOLDİNG
15	AKENR	AK ENERJİ ELEKTRİK A.Ş	BIST 100	ELEKTRİK
16	AKSA	AKSA AKRİLİK A.Ş	BIST 100	İMALAT
17	AYGAZ	AYGAZ A.Ş	BIST 100	İMALAT
18	BRSA	BRİSA BRİDGESTONE SANAYİ A.Ş	BIST 100	İMALAT
19	COMDO	COMPENANTA DÖKÜM A.Ş	BIST 100	İMALAT
20	DESPC	DESPEC BİLGİSAYAR PAZARL A.Ş	BIST 100	BİLİŞİM
21	DYOBY	DYO BOYA FABRİKA SANAYİ A.Ş	BIST 100	İMALAT
22	ERBOS	ERBOSAN ERCİYES BORU A.Ş	BIST 100	İMALAT
23	GATE	DATAGATEBİLGİSAYARMAZ. A.Ş	BIST 100	BİLİŞİM
24	HURGZ	HÜRRİYET GAZETESİ	BIST 100	İMALAT
25	IZMDC	İZMİR DEMİR ÇELİK A.Ş	BIST 100	İMALAT
26	MNDRS	MENDERES TEKSTİL A.Ş	BIST 100	İMALAT
27	ÖZBAL	ÖZBAL ÇELİK BORU A.Ş	BIST 100	İMALAT
28	PETUN	PINAR ET VE UN A.Ş	BIST 100	İMALAT
29	PNSUT	PINAR SÜT VE SÜT ÜRÜN A.Ş	BIST 100	İMALAT
30	SARKY	SARKUYSAN ELEKTROLİK A.Ş	BIST 100	İMALAT
31	SKTS	SÖKTAŞ A.Ş	BIST 100	İMALAT
32	TCELL	TÜRKCELL İLETİŞİM HİZ. A.Ş	BIST 100	İLETİŞİM
33	TTKOM	TÜRK TELEKOM A.Ş	BIST 100	İLETİŞİM
34	TUDDF	T. DEMİR DÖKÜM A.Ş	BIST 100	İMALAT
35	VESTL	VESTEL ELEKTRONİK A.Ş	BIST 100	İMALAT
36	ZOREN	ZORLU ENERJİ A.Ş	BIST 100	ELEKTRİK

Kaynak: <https://www.kap.gov.tr>

KAP'tan alınan finansal tablo bilgilerine göre BIST 100'de yer alan banka dışındaki firmalardan 36 tanesi türev araçlardan yararlanmaktadır.

3. 2. 1. Analiz ve Bulgular

Ülkemizde türev araçlardan yeterince yararlanılmadığı, hatta birçok firma tarafından kullanılmadığı bilinmektedir. Bu amaçla araştırmaya dahil edilen firmaların 31 Aralık 2013 yılı bilançolarındaki türev araçlara ilişkin tutarların bilanço içindeki oranlarına bakılarak türev araçların kullanımına dair tespitlere gereksinim duyulmaktadır. Bunun için firmaların mali tabloları ve bu tabloların dipnotlarından yararlanarak türev araçlarla ilgili bilgi ve veriler toplanmıştır.

Elde edilen olan bu veriler ile firmaların bilanço büyüklükleri içinde türev araçların payı çıkarılarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Buradaki amaç, firmanın aktif ya da pasif toplamı faaliyet hacmi ile ilgili bize bilgi verdiğine göre, bu büyüklük içindeki türev araçlara ilişkin payın büyüklüğünü ortaya çıkarmaktır. Burada türev araç sözleşmeleri büyük oranda ise bilançodaki türev araçlara ilişkin rakamlar da büyük olacaktır düşüncesinden hareket edilmektedir.

Tablo 16. BİST 100'deki Firmaların Türev Araç Kullanım Düzeyleri (2013 yılı)

Sıra No	Hisse Kod	Finansal Varlıklar içindeki Türev araç toplamı (000)	Aktif toplamı (000)	Aktif içindeki Payı	Borçlar içindeki Türev araç toplamı (000)	Pasif Toplamı (000)	Pasif içindeki payı	Sektör
1	ARCLK	6.651	11.410.916	0,00058	14.497	11.410.916	0,00127	İMALAT
2	EREGL	7.374	14.034.484	0,00052	14.582	14.034.484	0,00103	İMALAT
3	KCHOL	47.279	58.789.960	0,00080	21.770	58.789.960	0,00037	HOLDİNG
4	MIGRS	879	5.796.635	0,00015	869	5.796.635	0,00015	TİCARET
5	SAHOL	1.767.417	206.570.819	0,00855	1.190.196	206.570.819	0,00576	HOLDİNG
6	THYAO	64.280	25.399.342	0,00253	233.949	25.399.341	0,00921	ULAŞIM
7	ULKER	-	-	-	-	-	□ -	İMALAT
8	AEFES	-	-	-	479	22.366.984	0,00002	İMALAT
9	AKSEN	2.666	2.878.793	0,00093	-	-	-	ELEKTRİK
10	CCOLA	-	-	-	477	7.005.775	0,000068	İMALAT
11	DOHOL	839	7.587.973	0,00011	2.440	7.587.973	0,00032	HOLDİNG
12	DYHOL	839	3.787.930	0,00022	2.440	3.787.930	0,00064	İMALAT
13	FROTO	-	-	-	713	5.991.190	0,00012	HOLDİNG
14	YAZIC	16.468	6.413.198	0,00256	31.968	6.413.198	0,00498	HOLDİNG
15	AKENR	4.483	3.201.383	0,00140	23.238	3.201.383	0,00726	ELEKTRİK
16	AKSA	524	1.811.605	0,00029	3.312	1.811.605	0,00183	İMALAT
17	AYGAZ	-	-	-	-	-	-	İMALAT
18	BRSA	40.452	1.405.425	0,02878	85	1.405.425	0,00006	İMALAT
19	COMDO	-	-	-	3.598	847.991	0,00424	İMALAT
20	DESPC	145	70.858	0,0020463	-	-	-	BİLİŞİM
21	DYOBY	1.684	626.134	0,00269	1.983	626.134	0,00317	İMALAT
22	ERBOS	2	189.891	0,00001	-	-	-	İMALAT
23	GATE	243	78.945	0,00308	-	-	-	BİLİŞİM
24	HURGZ	-	-	-	2.440	1.438.404	0,00169	İMALAT
25	IZMDC	920	2.233.633	0,00041	14.364	2.233.633	0,00643	İMALAT
26	MNDRS	697	638.097	0,00109	6.164	638.097	0,00965	İMALAT
27	ÖZBAL	45	105.249	0,00043	362	105.249	0,00344	İMALAT
28	PETUN	-	-	-	-	-	-	İMALAT
29	PNSUT	-	-	-	-	-	-	İMALAT
30	SARKY	184	912.441	0,00020	1.294	912.441	0,00142	İMALAT
31	SKTS	577	478.230	0,00121	453	478.230	0,00095	İMALAT
32	TCELL	-	-	-	2.122	21.255.619	0,00009	İLETİŞİM
33	TTKOM	60.061	18.244.515	0,00329	24.665	18.244.515	0,00135	İLETİŞİM
34	TUDDF	4.598	503.932	0,00912	1.251	503.932	0,00248	İMALAT
35	VESTL	491	5.636.808	0,00009	52.637	5.636.808	0,00934	İMALAT
36	ZOREN	-	-	-	56.475	6.353.970	0,00888	ELEKTRİK

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, bilançodaki türev araçlar ile ilgili kalemlerin oransal olarak toplam içerisinde çok az olduğu görülmektedir. Söz konusu verilere göre ülkemizde türev araçlardan ne derece az yararlandığı BIST 100'de bulunan finans

dışındaki firmalarda dahi çok az olduğu tablo sonuçlarına göre açıkça ortaya çıkmaktadır. Elde edilen oranlar incelendiğinde, oranların birbirlerine çok yakın olduğu ve özellikle herhangi bir sektörün öne çıkmadığı görülmektedir. Firmalarımızın risk yönetiminde türev araçlardan daha fazla yararlanmaları yurtiçi ve yurtdışında rekabette büyük avantajlara imkan sağlaması söz konusudur.

3. 2. 1. 1. Firmaların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler

Bu çalışmada, firmaların finansal tablo ve dipnotları incelenerek en fazla karşı karşıya kaldıkları riskler, bu riskleri yönetebilmek için izledikleri politikalar, risk yönetiminde kullandıkları firma içi ve firma dışı yöntemler incelenmektedir. İncelenen finansal tablolardan elde edilen bilgilerin her biri ayrıntılı olarak tablolarda ifade edilmektedir.

Tablo 17. Firmaların Karşı Karşıya Kaldıkları Riskler

Risk Türleri	Firma sayısı	%
Kredi riski	31	86
Faiz oranı riski	32	89
Fiyat riski	15	42
Yabancı para riski	36	100
Likidite riski	32	89

Tablo 17’de finansal tabloları ve dipnotları incelenen 36 firmanın faaliyet dönemi süresince karşı karşıya kaldıkları riskler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Firmaların en çok karşılaştıkları risk yabancı para riski iken en az fiyat riski ile karşılaşmaktadırlar. Likidite riski, kredi riski ve faiz oranı riski hemen hemen firmaların çoğu tarafından karşılaşılmaktadır. Daha sonra ise, firmaların türev araç kullanımı incelenmektedir.

Tablo 18. Firmaların Türev Araç Kullanımı

Türev araç türleri	Firma sayısı	%
Futures	19	53
Forward	9	25
Opsiyon	10	28
Swap	29	81

Yukarıdaki tabloda ise, firmaların türev araç kullanımları incelenmiş olup en yaygın kullanılan türev araç swap iken, daha sonra futures gelmektedir. Opsiyon ve

forward ise firmaların yaklaşık olarak %25'i tarafından tercih edilmektedir. Bunun nedeni, tezgahüstü piyasalarda işlem gören forward ve opsiyon sözleşmesiyle ilgili olarak güvence veren bir borsanın olmamasına bağlanabilir. Her ne kadar opsiyon organize borsalarda da işlem görse de işlemlerinin karmaşıklığının tercih edilmemeye neden olması da mümkündür.

Daha sonra ise, türev araçların firmalar tarafından ne amaçla kullanıldığı araştırılmaktadır. Elde edilen veriler ise aşağıdadır.

Tablo 19. Firmaların Türev Araç Kullanım Amacı

Türev araç türleri	Firma sayısı	%
Riskten Korunma Amaçlı (Hedging)	23	64
Alım Satım Amaçlı(Spekülatif)	4	11
Hedging + Spekülatif Amaçlı	9	25

Elde edilen sonuçlara göre 36 firmadan 23 adedi yani %64'ü hedging amaçlı türev araç kullanıyorken, %11'i sadece spekülasyon amaçlı türev araç kullanmakta, firmaların %25'i ise hem hedging hem de spekülasyon amaçlı türev araçlardan yararlanmaktadır.

Firmaların en çok karşı karşıya kaldıkları risk türü yabancı para riski olduğundan finansal tabloları ve dipnotlardaki bilgilerden en çok işlem yapılan para birimlerini belirlemeye gereksinim duyulmaktadır.

Tablo 20. Firmaların En Çok İşlem Yaptıkları Yabancı Para Birimi

Yabancı para birimi	Firma sayısı	%
USD (Amerikan Doları)	36	100
EUR (Euro)	34	94
GBP (İngiliz Sterlini)	6	17
JPY (Japon Yeni)	1	3
JOD (Ürdün Dinarı)	1	3
INR (Hindistan Rupisi)	1	3
ZAR (G. Afrika Randı)	1	3
PKR (Pakistan Rupisi)	1	3
RUB (Rus Rublesi)	2	6
RON (Rumen Leyi)	2	6

Tabloda görüldüğü gibi firmaların tamamı Amerikan Doları'nı kullanmaktadır. Dolar'dan sonra en çok işlem yapılan para birimi Euro ve daha sonra İngiliz Sterlini'dir.

3. 2. 1. 2. Firmaların Risk Kontrolü Yöntemleri

Firmaların faaliyetleri sırasında karşılaştıkları faiz oranı riski, yabancı para riski, likidite riski, kredi riski ve fiyat riski gibi riskleri nasıl kontrol altında tutmaya çalıştıkları incelendiğinde önemli sonuçlar bulunmuştur. Bu sonuçlar her bir risk unsuru için ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

3. 2. 1. 2. 1. Faiz Oranı Riski

Faiz oranı riski, finansal durum tablosu (bilançoya) yansıtılmış bulunan faiz içeren finansal araçlardan ve finansal durum tablosuna yansıtılmamış olan diğer bazı finansal araçlardan (bazı kredi taahhütleri) kaynaklanmaktadır. Faiz oranı riskinin kontrolünde firmaların finansal tablo ve dipnotları araştırıldığında elde edilen veriler aşağıdadır:

Tablo 21. Faiz Oranı Risk Kontrolündeki Yöntemler

Risk kontrolü yöntemleri	Firma sayısı	%
Türev araç kullananlar	1	3
Diğer yöntemleri kullananlar	15	47
Türev araç + diğer yöntemler	16	50
Toplam	32	100

Elde edilen bilgilere göre firmalardan dört firma hariç diğerleri faiz oranı riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu firmalardan 15 adedi yani %47'si türev araçlardan yararlanmadan faiz oranı riskinden kurtulmaya çalışmakta, sadece bir firma %3'ü türev araçları kullanarak faiz oranı riski ile başa çıkmakta ve kalan %50'si ise hem türev araçları hem de diğer yöntemleri kullanarak faiz oranı riskini kontrol etmektedir.

Faiz oranı risk düzeyini kontrolünde türev araç kullanan firmaların tercihleri ise aşağıdaki tablodadır:

Tablo 22. Faiz Oranı Risk Kontrolünde Türev Araç Tercihleri

Kullanılan türev araçlar	Türev araç sayısı
Futures	2
Forward	-
Opsiyon	3
Swap	16

Elde edilen verilere göre en faiz oranı riskinin kontrolünde en çok tercih edilen faiz oranı swap sözleşmeleri olmaktadır.

Faiz oranı risk kontrolü için firmaların türev araç haricinde tercih ettikleri diğer yöntemlerle ilgili olarak elde edilen veriler aşağıdadır:

Tablo 23. Faiz Oranı Risk Kontrolündeki Diğer Yöntemler

Diğer yöntemler	Firma sayısı
Faiz oranına duyarlı varlık ve borçların vade ve miktar dengelenmesi	22
Sabit faiz oranından borçlanma	4
Nakdi vadeli mevduat olarak değerlendirilme	4
Faiz oranlarını sürekli güncelleme	7
Faiz değişimine duyarlı varlıkların kısa vadeli elde tutulması	2

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, firmaların büyük bir çoğunluğu türev araç dışında faiz oranı riskine karşı korunmak için, varlıkların ve borçların miktar ve vadelerini dengeleyerek faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler.

3. 2. 1. 2. 2. Yabancı Para Riski

Yabancı para riski, geçerli olan para birimi dışında başka bir para biriminden ihraç edilmiş finansal araçlarda ortaya çıkmaktadır. Yabancı para riskinin geçerli para biriminden düzenlenmiş finansal araçlarda ortaya çıkması mümkün değildir. Firmanın önemli düzeyde ilişkisinin bulunduğu her bir yabancı para için duyarlılık analizi yapılmakta ve kamuoyuna açıklanmaktadır.

Finansal tablo ve dipnotları incelenen firmalara ait yabancı para riskinden korunmada kullandıkları yöntemlere ait bilgiler aşağıdadır.

Tablo 24. Yabancı Para Risk Kontrolü Yöntemleri

Risk kontrolü yöntemleri	Firma sayısı	%
Türev araç kullanımı	5	14
Diğer yöntemler	16	44
Türev araç+ Diğer yöntemler	15	42
Toplam	36	100

Firmaların %14'ü sadece türev araçlardan yararlanarak yabancı para riskini yönetmektedirler. %42'si hem türev araç hem de türev araç dışındaki diğer yöntemlerden yararlanarak yabancı para riskini kontrol ederken %44'ü diğer yöntemleri tercih etmektedir.

Firmalardan yabancı para riskinin yönetiminde türev araçları tercih edenlerin hangi türev araçları kullandığı araştırılmaktadır.

Tablo 25. Yabancı Para Risk Kontrolündeki Türev Araçlar

Kullanılan Türev Araçlar	Firma sayısı
Futures	5
Forward	6
Opsiyon	4
Swap	10

Elde edilen verilere göre, firmalar yabancı para riskini yönetmek için en çok swap işlemlerini, daha sonra forward işlemlerini tercih ederken, en az da opsiyon işlemlerini tercih etmektedirler.

Tablo 26. Yabancı Para Risk Kontrolündeki Diğer Yöntemler

Diğer yöntemler	Firma sayısı
Sürekli yabancı para pozisyon takip ve analizi	18
Kur dalgalanmalarından etkilenmeden yabancı para dengeleme	10
Yabancı para varlık ve borç dengelenmesi	9
Atıl nakdi yabancı para yatırımda değerlendirme	2
Factoring yapma	1

Yabancı para riskini yönetmede en çok yapılan sürekli yabancı para pozisyonlarının takibi ve analizinin yapılması, kur dalgalanmalarından etkilenmeden dengelemelerin yapılması yöntemleri kullanılmaktadır. En az ise factoring yapma tercih edilmektedir.

3. 2. 1. 2. 3. Likidite Riski

Firmaların dipnotları incelendiğinde otuz iki firmanın likidite riski hakkında bilgi verdiği görülmektedir. Diğer dört firmada bu risk bulunmamaktadır.

Tablo 27. Likidite Risk Kontrolü Yöntemleri

Risk kontrolü yöntemleri	Firma sayısı	%
Türev araç kullanımı	-	0
Diğer yöntemler	24	75
Türev araç + Diğer yöntemler	8	25
Toplam	32	100

Firmalardan hiç biri likidite riskini yönetmek için tek yöntem olarak türev araçları kullanmamaktadır. Türev araçlar ile birlikte diğer yöntemleri tercih eden firma oranı %25 iken diğer yöntemleri tercih edenler %75'i oluşturmaktadır. Firmaların

çoğunluğu likidite riskini yönetebilmek için türev araçlar yerine diğer yöntemleri tercih etmektedir.

Tablo 28. Likidite Risk Kontrolünde Kullanılan Türev Araçlar

Kullanılan türev araçlar	Firma sayısı
Futures	5
Forward	2
Opsiyon	4
Swap	0

Firmalar likidite riskini yönetmede swap işlemlerini hiç kullanmamaktadırlar. En çok tercih edilen türev araçlar futures ve opsiyon işlemleridir.

Tablo 29. Likidite Risk Kontrolünde Kullanılan Diğer Yöntemler

Diğer yöntemler	Firma sayısı
Yeterli nakit ve nakde çevrilen menkul kıymet	17
Yeterli ve güvenilir kredi imkanı sürekliliği	19
Tahmini ve fiili nakit akım takibi	18
Müşterileri periyodik finansal değerlendirme	5
Kredi ve ticari borç vadesini uzatmak	3
Factoring yapmak	2

Firmaların likidite riskini yönetmede en çok diğer yöntemleri tercih etmektedirler. Söz konusu diğer yöntemlerden ise, elinde yeterli nakit ve nakde çevrilebilen menkul kıymet bulundurarak, güvenilir kredi imkanları ve nakit akım takibi ile riski yönetmektedir.

3. 2. 1. 2. 4. Kredi Riski

Araştırma kapsamındaki 36 firmadan sadece 31 adedi kredi riskinden ve bu riski yönetmek için kullandıkları yöntemlerden dipnotlarında bilgi vermektedirler.

Tablo 30. Kredi Risk Kontrolü Yöntemleri

Risk kontrolü yöntemleri	Firma sayısı	%
Türev araç kullanımı	-	0
Diğer yöntemler	30	97
Türev araç + Diğer yöntemler	1	3
Toplam	31	100

Elde edilen veriler göstermektedir ki firmalar türev aracı kredi riski kontrolünde tercih etmemektedirler. Sadece bir firma, hem diğer yöntemleri, hem de türev araç kullandığı bilgisini vermektedir. Kredi riski yönetiminde firmalar diğer yöntemleri tercih etmektedirler. Firmaların %97'si kredi riskini elimine etmek için diğer yöntemleri tercih etmekte, sadece %3'ü türev araç ile diğer yöntemleri birlikte kullanmakta iken, firmaların hiç birin kredi riskini kontrol edebilmek için türev araçları tek başına kullanmamaktadır.

Tablo 31. Kredi Risk Kontrolünde Türev Araçlar

Kullanılan türev araçlar	Firma sayısı
Futures	1
Forward	-
Opsiyon	1
Swap	-

Forward ve swap işlemleri hiçbir firma tarafından tercih edilmez iken, futures veya opsiyon bir firma tarafından kullanılmaktadır.

Tablo 32. Kredi Risk Kontrolünde Diğer Yöntemler

Diğer yöntemler	Firma sayısı
Gerektiğinde teminat alınması	21
Sürekli kredi değerlendirmelerinin yapılması	12
Cari ekonomik durumu dikkatle değerlendirme	15
Riskin her müşteri için sınırlandırılması	11
Etkili bir kontrol sistemi	10
Müşteri tabanı genişletme ve çeşitlendirme	9
Firma güvenilirliğini sürekli değerlendirme	6
Alacakları sürekli inceleme	3

Kredi riskini yönetmede araştırma dahilindeki firmalar diğer yöntemleri tercih etmekte ve bu yöntemlerden en çok tercih edilen ise teminat alınması olmaktadır. Sürekli cari ekonomik durumun değerlendirilmesi ve kredi değerlendirilmelerinin yapılması firmalar tarafından en çok tercih edilen diğer yöntemlerdendir.

3. 2. 1. 2. 5. Fiyat Riski

Finansal araçların piyasa fiyatında oluşabilecek olumsuz değişimler olarak tanımlanan fiyat riski birçok firma tarafından risk olarak değerlendirilmemektedir.

TFRS 7'ye göre, fiyat riski, finansal araçlar için mal veya özkaynak araçlarının fiyatları gibi etkenlerdeki değişiklikler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Firma belirli bir borsa endeksindeki, mal fiyatındaki veya diğer risk değişkenlerindeki azalmanın etkisini kamuoyuna açıklayabilmektedir.

Tablo 33. Fiyat Risk Kontrolü Yöntemleri

Risk kontrolü yöntemleri	Firma sayısı	%
Türev araç kullanımı	1	7
Diğer yöntemler	8	53
Türev araç + Diğer yöntemler	6	40
Toplam	15	100

Araştırma dahilindeki 36 firmanın sadece 15 adedi fiyat riski ile karşı karşıya kaldıklarını finansal tablo dipnotlarında açıklamaktadırlar. Bu firmalardan %53'ü fiyat riski kontrolünde sadece türev araç dışındaki diğer yöntemleri kullanırken %40'ı hem türev araçlardan hem de diğer yöntemlerden yararlanmaktadır. Sadece bir firma yani %7'si türev araç kullanarak fiyat riski kontrolünü sağlamaktadır.

Tablo 34. Fiyat Risk Kontrolünde Türev Araçlar

Kullanılan türev araçlar	Firma sayısı
Futures	-
Forward	-
Opsiyon	-
Swap	7

Firmalardan hiç biri swap işlemleri haricinde fiyat riskini yönetmek için diğer türev araçları tercih etmemekte ve fiyat riski kontrolü için diğer yöntemleri tercih etmektedir.

Tablo 35. Fiyat Risk Kontrolünde Diğer Yöntemler

Diğer yöntemler	Firma sayısı
Rekabet ve hammadde fiyatlarının takibi	7
Maliyet iyileştirici önlemler alınması	6
Satılmaya hazır finansal varlık bulundurma	1
Hammadde fiyatlarının sabitlenmesi	1

Fiyat riskinin yönetiminde firmalar diğer yöntemlerden en çok rekabet ve hammadde fiyatlarının takibini uygulamaktadır. Maliyete yönelik iyileştirici önlemler de en çok tercih edilen fiyat riski yönetme yöntemlerindedir.

Bu çalışmada finansal tablo ve dipnotları incelenen firmalara ait elde edilen verilere istinaden söz konusu olan analiz ve bulgulara aşağıda sırasıyla yer verilmektedir:

Firmaların en çok karşı karşıya kaldıkları risk %100 oran ile yabancı para riskidir. Araştırma dahilindeki firmaların tamamı yabancı para riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu riski %89 oran ile faiz oranı riski ve likidite riski takip etmektedir. Bu riskleri %86 oran ile kredi riski izlemektedir. Fiyat riski %42 oran ile birçok firmanın risk olarak bile değerlendirmedeği bir risk türü olarak çok az firma tarafından dipnotlarında söz edilmektedir.

Firmaların tamamının yabancı para riski ile karşı karşıya kalması nedeniyle araştırmaya kullanılan yabancı para cinslerinin dahil edilmesi söz konusu olmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, firmaların tamamı faaliyet dönemi içinde Amerikan Dolarını kullanmaktadır. İkinci olarak %94 oran ile Euro kullanılmakta ve daha sonraki para birimi ise %17 ile İngiliz sterlini olmaktadır. Bu durumda ülkemizde Amerikan dolarındaki hareketlilik firmalar açısından önem arz etmektedir.

Firmaların türev araç kullanım nedenleri daha çok riskten korunma amaçlı olmaktadır. Araştırmadaki firmaların %64'ü riskten korunma amaçlı türev araç kullanırken, %11'i spekülasyon amaçlı ve %25'i ise hem riskten korunma amaçlı hem de spekülasyon amaçlı türev araçları kullanmaktadırlar.

Türev araçlardan en çok kullanılan ise %81 oran ile swap sözleşmelerdir. Bu sözleşmeyi %53 oran ile futures sözleşmeler izlemekte, %28 ile opsiyon ve %25 ile de forward sözleşmeler takip etmektedir.

Firmaların genelde risk kontrolünde tek başına türev araçları tercih etmek yerine, hem türev araçlardan, hem de diğer yöntemleri birlikte kullanarak riski yönetmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir.

Firmalar, yabancı para riski ve faiz oranı riskinin yönetilmesi hariç diğer risk türlerinin elimine edilmesinde tek başına türev araçları kullanmamaktadır. Risk yönetiminde türev araçların tek başına kullanıldığı risk türü ise, yabancı para riskidir. Firmaların %14'ü sadece türev araçlardan yararlanarak yabancı para riskini yönetmektedirler. %42'si türev araç + diğer yöntemlerden yararlanarak yabancı para riskini kontrol ederken, % 44'ü diğer yöntemleri tercih etmektedir.

Firmalardan dördü haricinde diğerlerinin faiz oranı riski ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu firmalardan % 47'si diğer yöntemleri kullanarak faiz oranı riskinden kurtulmaya çalışmakta, %3'ü türev araçları kullanarak faiz oranı riski ile başa çıkmakta ve kalan %50'si ise türev araç + diğer yöntemleri kullanarak faiz oranı riskini kontrol etmektedir.

Firmalar likidite riskini yönetmek için tek yöntem olarak türev araçları kullanmamaktadır. Türev araçlar ile birlikte diğer yöntemleri tercih eden firma oranı %25 iken, diğer yöntemleri tercih edenler %75'i oluşturmaktadır.

Fiyat riski yönetiminde türev araç + diğer yöntemler %40 oran ile kullanılırken, diğer yöntemler de %53 oran ile kullanılmaktadır. Sadece %7'si türev araç kullanarak fiyat riski kontrolünü sağlamaktadır.

Firmaların %97'si kredi riskini elimine etmek için diğer yöntemleri tercih etmekte, sadece %3'ü türev araç + diğer yöntemleri kullanmakta iken sadece türev araç tercih edilmemektedir.

Genellikler türev araç dışındaki yöntemlerin risk yönetiminde tercih edildiği risk türleri ise kredi riski ve likidite riskidir. Firmalar özellikle kredi riski kontrolünde türev araçlardan yararlanmamaktadırlar. Firmaların risk yönetiminde sadece türev araçlardan yabancı para riski haricinde diğer risklerin elimine edilmesinde yararlanmadığı görülmektedir. Hem türev araçlardan hem de diğer yöntemlerden yararlanarak faiz oranı riski, yabancı para riski, fiyat riski kontrol edilmektedir. Tüm bu elde edilen veriler, türev araçların ülkemizde yeterince kullanılmadığını göstermektedir.

3. 3. Türev Araçlara İlişkin İşlem Yapan Firmaların TMS/TFRS Kapsamında Muhasebe Uygulamaları

Çalışmanın ikinci aşamasında ise, Borsa İstanbul'a üye olmayan türev araçları kullanan yurtiçi ve yurtdışı piyasada oldukça büyük işlem hacmine sahip iki firmanın muhasebe kayıtları incelenmektedir. Bu çalışmada piyasada türev araçları kullanan firmaların muhasebe kayıtlarının TMS/TFRS çerçevesinde tutulup tutulmadığını, türev araç muhasebesi ile ilgili bilginin ne düzeyde olduğu, bilgilere ne şekilde ulaşıldığı konusunda bilgi sahibi olmak hedeflenmiştir. Çalışmada, piyasadaki firmalar tarafından, türev araçlarla ilgili muhasebe standartlarının anlaşılıp anlaşılmadığı, uygulanabilirliğinde ne tür zorluklarla karşılaşılacağına dikkati çekmek hedeflenmiştir. Ayrıca türev araçların kullanımı ile ilgili firmaların yaptıkları kayıtlar ile TMS kapsamında yapılması gereken kayıtlar örnek olaylar ile takip edilmiş ve kıyaslanmıştır.

3. 3. 1. Firmalar Hakkında Genel Bilgiler

Çalışma ile ilgili olarak iki ayrı firma ziyaret edilmiş ve firmaların talebi üzerine isimler gizli tutulmuş olup, A firması ve B firması olarak sembolize edilmektedir. Borsaya kayıtlı olmayan bu firmalar, türev araçlardan yararlandıkları, üretim yapan firmalar oldukları ve uluslararası piyasalardaki başarıları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Firmaların her ikisi de ayrı holding bünyesinde yer alan, saygınlığı ve marka imajı olan firmalardır.

A firması modern makine tesisi ile emaye bakır tel sektöründeki öncü kuruluşlardan bir olarak piyasada yer almaktadır. Yirmi beş yıllık geçmişi olan, on bin ton yıllık üretim kapasitesine sahip, halen yaklaşık otuz ülkeye ihracatı olan kalite belgelerine sahip, birçok sosyal projede de ses getiren bir kuruluştur.

B firması ise, metal sektöründe faaliyet gösteren başka bir holding bünyesinde bulunan otuz yıllık bir geçmişi olan bir kuruluştur. Üretimi yıllık iki yüz bin tona ulaşmış olan, otuz ülkeye ihracat yapan, kalite belgesi, arıtma tesisi, çevre belgesine sahip ve birçok sosyal projeye imza atmış firmalar arasındadır.

Her iki firma da buldukları sektörde ulusal ve uluslararası piyasalarda büyük işlem hacimlerine sahip firmalardır.

3. 3. 2. Firmaların Türev Araçlara İlişkin Sözleşmelerinin Muhasebesi

Her iki firma da, VİOP’da bakıra dayalı türev işlem yapılmadığından, banka aracılığı ile Londra Metal Borsası’nda işlem yapmaktadır. Firmalardaki yetkililerle ayrı ayrı yapılan görüşmeler sonucunda türev araçları kullanma nedenlerinin ortak bir noktada toplanmakta olduğu görülmektedir. Her iki firmanın da türev araçlarla ilgili işlemler ve yaptıkları muhasebe kayıtları incelendiğinde elde edilen izlenimler aşağıdadır:

-Türev araçlara ilişkin sözleşmeler hem tezgahüstü piyasalarda gerçekleştirilmekte, hem de organize borsalarda gerçekleştirilmektedir. Her iki firma da Londra Bakır Borsası’nda işlem yapmakta ve aracı kurum olarak bankalardan yararlanmaktadır.

-Türev araçlara ilişkin muhasebe kayıtları sözleşmenin yapıldığı tarihte değil, söz konusu sözleşmeye ait vade tarihinde gerçekleştirilmektedir.

-Türev araçlarla ilgili sözleşmeler, sözleşmenin gerçekleştirildiği tarihte dahi nazım hesaplara kaydedilmemektedir.

-Organize borsada bankalar aracılığı ile gerçekleştirilen futures sözleşmelerine ilişkin alım ve satım, yani kısa ve uzun pozisyonlar aracı kurumdan gelen dekontlar ile ayrı bir listede izlenmekte ve dönem sonlarında bu futures işlemlerden ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar gelir tablosu hesaplarında muhasebe kayıtlarına alınmaktadır.

-Riskten korunma muhasebesi uygulanmamaktadır.

-Futures sözleşmelere ait muhasebe kayıtları TDHP’nda bulunan hesaplarda muhasebeleştirilmektedir.

-Futures sözleşmelere ait muhasebe kayıtlarında kullanılan hesaplar, TDHP’ndakiler olup, ortaya çıkan giderler 770 Genel Yönetim Giderleri hesabına, ödenen işlem komisyonları 653 Komisyon Giderleri hesabına, sözleşmelerden elde edilen kârlar 645 Menkul Kıymet Satış Kârları hesabına, zararlar ise 655 Menkul Kıymet Satış Zararları hesabı adı altında muhasebe kayıtlarına alınmaktadır.

Aşağıdaki muhasebe kayıtları firmaların gerçekleştirdikleri futures sözleşmelerine ait muhasebeleştirme kayıtlarıdır:

-Futures sözleşmesine ait komisyon ve gider ödemesi yapıldığında muhasebe kaydı;

00.00.2014			
653 Komisyon Gideri		XXX	
770 Genel Yönetim Gideri		XXX	
	102 Banka		X.XXX

-Futures sözleşmesinden kâr elde edilmesi durumunda muhasebe kaydı;

00.00.2014			
102 Banka		XXX	
	645 Menkul Kıymet Satış Kârları		XXX

-Futures sözleşmesinden zarar elde edilmesi durumunda muhasebe kaydı;

00.00.2014			
655 Menkul Kıymet Satış Zararları		XXX	
	102 Banka		XXX

TDHP'nda türev araçlara ilişkin hesaplar bulunmamaktadır. Yukarıdaki muhasebe kayıtları incelendiğinde futures sözleşmelerin kayda alınmadığı, sadece elde edilen kâr ya da zararın ve diğer masrafların kayıtlara alındığı görülmektedir. Burada genel olarak firmaların kayıtlarına dikkat çekilmektedir. Aşağıda firmaların her birine ait vak'alar söz konusu olup, TMS kapsamında yapılması gereken muhasebe kayıtları üzerinde ayrıntılı olarak durulmakta ve ayrıca söz konusu vak'lara ait firmalar tarafından gerçekleştirilen muhasebe kayıtlarına dair bilgiler verilmektedir.

3. 3. 2. 1. A Firmasına Ait Türev Araçlara İlişkin Vak'a ve Analizi

A firmasının türev araç kullanımı dört yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Firmanın muhasebe müdürü ile yapılan görüşmeye istinaden türev araçlar dönem

dönem alım satım amaçlı, dönem dönem ise riskten korunma amaçlı olarak gerçekleştirilmektedir ve ağırlıklı olarak ABD doları üzerinden işlemler söz konusudur. Türev araçlardan sadece futures sözleşmeleri gerçekleştirilmektedir. Bu işlemler Londra Metal Borsası'nda aracı kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Muhasebe müdürü ile yapılan görüşmede firmanın muhasebe kayıtları incelenmiştir. Firmanın makine alımında riskten korunma amaçlı olarak gerçekleştirdiği türev araç satın alımı işlemlerinde, riskten korunma muhasebesini tercih etmediği tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, riskten korunma muhasebesi uygulamasının isteğe bağlı olarak gerçekleştirilmesini ve zorunlu olmamasını göstermişlerdir. Ayrıca, riskten korunma muhasebesi ile ilgili standartları incelediklerini, fakat uygulamaya yönelik bilgi elde edemediklerini, işlemlerin fazla bilinmemesinden kaynaklı kazanç ya da kaybının firma finansal tablolarına etki düzeyinin ortaklar açısından önemsenmediği gözlenmiştir.

Aşağıdaki vak'a firmanın muhasebe müdürü ile yapılan yüz yüze görüşmeden elde edilen bilgiler sonucunda sunulmaktadır.

A firması üretilen bakırın analizini yapan yeni teknoloji bir analiz makinesine ihtiyaç hissetmektedir. Bu makineyi Amerika'dan satın almaya karar verilmiştir. Makine alımına ilişkin bilgiler aşağıdadır:

Sözleşme tarihi: 01.04.2014

Teslim tarihi: 25.07.2014

Sözleşme tutarı: \$200.000

A firması, kurların yükseleceğini tahmin etmektedir. Makineyi alacağı tarihte kurlarda oluşabilecek dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemek, riskten korunmak amacı ile aracı kurumdan aynı gün yani 01.04.2014 tarihinde \$200.000 tutarında ve 25.07.2014 vadeli döviz futures sözleşmesini \$1 = 2,16 TL kur üzerinden satın almıştır. Sözleşme ile ilgili olarak 2.000 TL komisyon ve sözleşme gideri olarak da 3.000 TL ödenmiştir.

Kurlar:

30.06.2014: 1\$ = 2,20 TL/\$

25.07.2014: 1\$ = 2,25 TL/\$

Bu bilgi ve verilere göre, A firmasının riskten korunma muhasebesi uygulaması durumunda TMS kapsamında yapması gereken muhasebe kayıtları aşağıdadır:

Riskten korunma muhasebesi uygulama şartları olan, kâr/zararı etkileyebilecek olması, finansal tablolarda riskten korunma muhasebesinin uygulandığı, etkinlik testinin yapıldığı, teste ilişkin bilgiler gereklidir.

-A firmasının sözleşme tutarını bilgi amaçlı olarak nazım hesaplara kaydetmesi uygundur. Sözleşme tarihinde oluşan sözleşme tutarı $\$200.000 \times 2,16 = 432.000$ TL olacaktır.

01.04.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	432.000
97X.03 Futures Sözleşmeden Borçlular	
97X Türev Araç Sözleşme Alacaklılar	432.000
97X.03 Futures Sözleşme Alacaklılar	

-Sözleşmenin yapıldığı tarihte futures sözleşmesine ait ortaya çıkan komisyon ve giderlere ait muhasebe kaydı:

01.04.2014	
653 Komisyon Gideri	2.000
770 Genel Yönetim Gideri	3.000
102 Banka	5.000

-A firmasının sözleşme ile ilgili ara dönem sonunda kur artışından doğan değere ilişkin muhasebe kaydı:

$$\$200.000 \times (2,20 - 2,16) = 8.000 \text{ TL}$$

30.06.2014	
11X Türev Araçlar	8.000
11X.03 Futures Sözleşme	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkı	8.000
56X.03 Futures Sözleşme	

-A firmasının future sözleşme ile ilgili vade sonunda kur artışından doğan değere ilişkin muhasebe kaydı:

$$\$200.000 \times (2,25 - 2,20) = 10.000 \text{ TL}$$

25.07.2014	
11X Türev Araçlar 11X.03 Futures Sözleşme	10.000
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X.03Futures Sözleşme	10.000

Türev araç sözleşmelerinin TMS kapsamında muhasebeleştirilmesinde, riskten korunma muhasebesi uygulandığında, sözleşmenin cari değerinde ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar özkaynak hesap grubu içinde izlenmektedir. Bu durumdan dolayı sözleşmenin cari değerindeki değişime ait muhasebe kayıtları yukarıdaki şekilde gerçekleştirilir.

-A firmasının 25 Temmuz'da makineyi satın alması:

$$\$200.000 \times 2,25 = 450.000 \text{ TL}$$

25.07.2014	
253 Tesis Makine Cihaz	450.000
320 Satıcılar	450.000

- Futures sözleşmesinin sona ermesi:

$$\text{Futures Sözleşme Bedeli} : \$200.000 \times 2,16 = 432.000 \text{ TL}$$

$$\text{Kur Farkı} : \$200.000 \times (2,25 - 2,16) = 18.000 \text{ TL}$$

$$\text{Futures Sözleşmenin Piyasa Fiyatı} : \$200.000 \times 2,25 = 450.000 \text{ TL}$$

25.07.2014	
320 Satıcılar	450.000
102 Banka 11X Türev Araçlar 11X.03 Futures Sözleşme	432.000 18.000

-Futures sözleşmenin sona ermesinden dolayı nazım hesaplardan iptal kaydı:

25.07.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.03 Futures Sözleşmeden Alacaklılar	432.000
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.03 Futures Sözleşmeden Borçlular	432.000

-Gerçeğe Uygun Değerleme Farkının Kapatılması:

25.07.2014	
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları 56X. 03 Futures Sözleşme	18.000
253Tesis Makine Cihaz	18.000

Türev araç ile ilgili oluşan ve özkaynaklarda raporlanan “56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları” hesabı TDHP’nda bulunmamaktadır. TMS 39’a göre, bu hesabın kalanının kapatılmasında iki yöntem uygulanabilmektedir:

1.Yöntemde oluşan gerçeğe uygun değerlendirme farkları ilgili varlığın maliyetinden düşülebilmektedir. Yukarıdaki örnekte bu yöntem uygulanmaktadır.

2. Yöntemde ise, oluşan gerçeğe uygun değerlendirme farkları ilgili varlığın dönem sonunda hesaplanan amortisman tutarından düşülebilmektedir. Yukarıdaki örneğin değerlendirme farkını bu yönteme göre muhasebe kaydına aldığımızda amortisman oranını %20 varsayalım:

Değerleme farkının duran varlığın amortisman tutarından düşerek kapatılması durumunda aşağıdaki gibi kayıt yapılacaktır:

Makine amortisman tutarı $450.000 \text{ TL} \times \%20 \times 6/12 = 45.000 \text{ TL}$

Değerleme farkı $= (18.000) \text{ TL}$

Dönemin Amortisman Gideri $= 27.000 \text{ TL}$

31.12.2014		
56X Türev Araç Gerçeğe Uygun Değerleme Farkları	18.000	
56X.03 Futures Sözleşme		
730 Genel Üretim Gideri	27.000	
257 Birikmiş Amortisman		45.000

Yukarıdaki vak'ının muhasebeleştirilmesinde TDHP'nin esas alınmasında ise, 11X Türev Araçlar yerine 118 Diğer Menkul Kıymetler Hesabına muhasebe kaydının yapılması gerekmektedir. A firması kurların yükseleceğini tahmin ettiğinden ve nakit akış riskinden korunmak amacıyla satın aldığı türev araçların miktarı ve vadesi makine satın alımı ile aynıdır. Futures sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı, büyüklüğü ile riskten korunma konusu varlığın büyüklüğü ve fiyatı aynı olduğundan tam etkinlik söz konusudur.

Riskten korunma muhasebesi isteğe bağlı olup, vak'ının muhasebeleştirilmesinde A firması riskten korunma muhasebesi uygulamamaktadır. A firması tarafından yapılan muhasebe kayıtlarında TDHP'nı esas alınmaktadır. Makine alımına ait muhasebe kayıtları ve futures sözleşmeye ait muhasebe kayıtları bir birinden ayrı olarak muhasebeleştirilmektedir. Futures sözleşmelerin değerinde meydana gelen olumlu değişimler 645 Menkul Kıymet Satış Kârları hesabında, olumsuz değişimler 655 Menkul Kıymet Satış Zararları hesabında muhasebeleştirilmekte ve türev araçlara ilişkin muhasebe kaydı bulunmamaktadır. A firmasının bu olaya ilişkin yaptığı muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

-Futures sözleşmesine ait komisyon ve giderlere ait muhasebe kaydı:

01.04.2014		
653 Komisyon Gideri	2.000	
770 Genel Yönetim Gideri	3.000	
102 Banka		5.000

-A firmasının sözleşme ile ilgili kur değişim değerlendirme muhasebe kaydı:

$$\$200.000 \times (2,20 - 2,16) = 8.000 \text{ TL}$$

30.06.2014			
102 Banka		8.000	
	645 Menkul Kıymet Satış Kârları		8.000

-A firmasının sözleşme ile ilgili kur değişim muhasebe kaydı:

$$\$200.000 \times (2,25 - 2,20) = 10.000 \text{ TL}$$

25.07.2014			
102 Banka		10.000	
	645 Menkul Kıymet Satış Kârları		10.000

-A firmasının makineyi satın alması:

$$\$200.000 \times 2,25 = 450.000 \text{ TL}$$

25.07.2014			
253 Tesis Makine Cihaz		450.000	
	320 Satıcılar		450.000

-Makine tutarının ödenmesi:

25.07.2014			
320 Satıcılar		450.000	
	102 Banka		450.000

Yukarıdaki örnek olayda riskten korunma muhasebesi uygulandığından, TMS kapsamında kayıtlar gerçekleştirildiğinde, türev araçlar sözleşme tamamlanana kadar bilançoda takip edilebilmekte iken, A firmasının muhasebe kayıtlarında türev araçlar bilançoda görülmemektedir.

Söz konusu durumda, TMS kapsamında kayıtlar yapıldığında, makinenin maliyet bedeli makinenin alımı için sözleşme tarihindeki kur üzerinden toplam 432.000 TL çıkmaktadır. Firmanın yaptığı kayıtlara göre ise, makine alış tarihindeki değeri olan 450.000 TL olarak aktifleştirilmiştir. Futures anlaşma ile sağlanan kur farkı kazancı ise, 645 Menkul Kıymet Satış Kârı hesabında takip edilmiştir. Her iki yöntemde de futures sözleşme ile kur farkının olumsuz etkisi bertaraf edilmiş olmakla birlikte, TMS'ye göre yapılan kayıtlar makinenin gerçek maliyetini göstermektedir. Firmanın yaptığı kayıtlar sonunda ise, makine teslim alındığı tarihteki değeriyle gösterilirken, kur farkı bir menkul kıymet satışından doğan kazanç gibi kaydedilmiştir.

TMS'ye göre, nakit akış riskinden korunma muhasebesi uygulanmasının gereği özkaynak hesaplarında muhasebeleştirme yapıldığından, gelir tablosunda fiktif kâr oluşması engellenmektedir. Firmanın yaptığı kayıtlara göre ise, riskten muhasebesi uygulanmadığından ve türev sözleşme ile ilgili kayıtlar sadece gelir tablosu hesaplarında takip edildiğinden, gerçekleşmediği halde olağan kârlar daha yüksek çıkmaktadır. Finansal tabloların gerçeği yansıtması açısından kıyaslandığında olayın TMS'ye göre kaydedilmesi daha doğrudur.

3. 3. 2. 2. B Firmasına Ait Türev Araçlara İlişkin Vak'a ve Analizi

B firması yaklaşık on beş yıldan beri Londra Metal Borsası'nda türev araçlardan faydalandığını belirtmektedir. Firma bakırdan oluşan mal stoğu ve stoğun cari değerinde ortaya çıkabilecek değişikliklerden korunmak için futures sözleşmelerine girmektedir.

B firması hammadde satın alıp, nihai mamulün müşteriye satışını gerçekleştireceği üç aylık sürede fiyat rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için türev ürünlerden faydalanmaktadır. Çünkü, kendi bünyesindeki maliyetleri kısabilmesine rağmen, kendi kontrolü dışında oluşan bakır fiyatlarını kontrol altında tutması mümkün değildir.

Buna bağlı olarak rakabet gücünü yitirmemek için firma vadeli işlem piyasalarında uzun pozisyon (alış) olarak bakır fiyatlarındaki olası yükselişlerin ya da kısa pozisyon (satış) olarak olası düşüşlerin önüne geçmeyi hedeflemektedir. B firması, işlemleri Londra Metal Borsası'nda ve banka aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Alınan hammadde ve satılan ürünlerin fiyatlama işlemleri LME bakır fiyatı üzerinden yapıldığı için bunlara karşılık yapılan hedge işlemleri de LME fiyatı üzerinden yapılmaktadır.

B firması, bakırı hem ürün olarak satmakta, hem de üretimde kullanmaktadır. Londra Metal Borsası'ndan (LME) bakır satın alımını futures sözleşme ile

gerçekleştirmektedir. Kur artışlarından etkilenmemek, hammadde girdi fiyatlarını sabitlemek ve rekabet avantajını yitirmemek için B firması bakır paritesinin yükselişine göre artış gösteren Londra Metal Borsası'nda bakır fiyatlarını sabitlemektedir. B firması fiyat bağlantılarını müşterilerden talep geldikçe gerçekleştirmektedir. Stok hedge işlemleri ise, her hafta raporlara göre takip edilip herhangi bir gün içerisinde fiyatın trendine göre yapılabilmektedir. Bu talepler doğrultusunda futures kontrat alım satımı suretiyle risk almamayı tercih etmektedir.

Firma faaliyetleri sırasında, birbirinden bağımsız çok sayıda türev araç sözleşmesinde kısa pozisyon (satış) ve uzun pozisyonlar (alış) almaktadır. Aşağıda hedge şefinden alınan bilgiler doğrultusunda gerçekleşen bir vak'a ile ilgili bilgiler sunulmaktadır.

B firması, hem bakır ticareti yapmakta, hem de bakırı hammadde olarak kullanmaktadır. Ticaret müdürünün verdiği bilgiye göre, 01.04.2014 tarihinde 25 ton tutarında bakır siparişi alınmıştır. Müşteri bakırı, fiziksel teslimat olarak 25.07.2014 tarihinde istediğini belirtmiş olup fatura da aynı tarihte düzenlenecektir ve yapılan anlaşma gereği satış teslimat tarihindeki piyasa fiyatından gerçekleştirilecektir.

Hedge şefi ticaret müdüründen gelen bu bilgiler doğrultusunda bakır fiyatlarındaki artış beklentisinden dolayı Londra Metal Borsası'ndan banka aracılığı futures sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmeye göre 25 ton bakır, tonu \$6.500'dan 25.07.2014 tarihinde teslim alınacaktır. Sözleşme ile ilgili 1.500 TL komisyon ödenmiştir. Sözleşme detayları:

Sözleşme tarihi: 01.04.2014

Teslim tarihi: 25.07.2014

Sözleşme tutarı: 25 ton

Kurlar:

01.04.2014: \$1 = 2,15 TL/\$

30.06.2014: \$1 = 2,19 TL/\$

25.07.2014: \$1 = 2,20 TL/\$

Bakır Fiyatları(\$/Ton):

(\$/Ton) 6.500

(\$/Ton) 7.000

(\$/Ton) 7.500

B firması tarafından TMS kapsamında yapılması gereken muhasebe kayıtları aşağıdadır:

-B firması futures sözleşmesini sözleşme tarihinde aşağıdaki gibi nazım hesaplara kaydedecektir.

Sözleşme tutarı 25ton x \$6.500 x 2,15 = 349.375 TL

01.04.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular 97X.03 Futures Sözleşmeden Borçlular	349.375
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar 97X.03 Futures Sözleşmeden Alacaklılar	349.375

-Futures sözleşmesine ait, sözleşme tarihinde ödenen komisyonun muhasebe kaydı:

01.04.2014	
653 Komisyon Gideri	1.500
102 Banka	1.500

Türev araç sözleşmelerinin TMS kapsamında muhasebeleştirilmesinde, türev araç sözleşme süresince sözleşmenin cari değerinde ortaya çıkan kazanç ya da kayıplar, söz konusu vak'adaki gibi alım satım amaçlı türev araç sözleşmelerinde gelir tablosu hesaplarına kaydedileceği esasına dayanarak, dönem sonunda türev araçların gerçeğe uygun değeri bulunmaktadır. Fiyat ve kur değişiminden dolayı türev araçların değerlendirme farkları muhasebe kaydına alınmaktadır. Aşağıda muhasebe kayıtları sunulmaktadır.

-B firmasının futures sözleşme ile ilgili dönem sonunda fiyat değişim değerlemesi muhasebe kaydı:

25 ton x (\$7.000 - \$6500) x 2,19 = 27.375 TL (Fiyat farkı)

30.06.2014	
11X Türev Araçlar 11X. 03 Futures Sözleşme	27.375
64X Türev Araç Sözleşme Kârları 64X.01 Türev Araç Sözleşme Fiyat Farkı Kârları	27.375

-B firmasının sözleşme ile ilgili kur değişim değerlemesi muhasebe kaydı:

$$25 \text{ ton} \times \$6.500 \times (2,19 - 2,15) = 6.500 \text{ TL (kur farkı)}$$

30.06.2014	
11X Türev Araçlar 11X. 03 Futures Sözleşme	6.500
64X Türev Araç Sözleşme Kârları 64X.02 Türev Araç Sözleşme Kur Farkı Kârları	6.500

Futures sözleşme vadesinde malın teslim alındığı tarihte ortaya çıkan fiyat ve kur farkının muhasebe kayıtları aşağıdadır.

-B firmasının futures sözleşme ile ilgili fiyat değişim muhasebe kaydı:

$$25 \text{ ton} \times (\$7.500 - \$7.000) \times 2,20 = 27.500 \text{ TL (Fiyat farkı)}$$

25.07.2014	
11X Türev Araçlar 11X. 03 Futures Sözleşme	27.500
64X Türev Araç Sözleşme Kârları 64X.01 Türev Araç Sözleşme Fiyat Farkı Kârları	27.500

- B firmasının futures sözleşme ile ilgili kur değişim muhasebe kaydı:

$$25 \text{ ton} \times \$7.000 \times (2,20 - 2,19) = 1.750 \text{ TL (kur farkı)}$$

25.07.2014	
11X Türev Araçlar 11X. 03 Futures Sözleşme	1.750
64X Türev Araç Sözleşme Kârları 64X.02 Türev Araç Sözleşme Kur Farkı Kârları	1.750

Yukarıdaki muhasebe kayıtları TDHP'na göre yapılsaydı 1XX Türev araçlar yerine 118 Diğer Menkul Kıymetler Hesabına ve 64X.02 Türev Araç Sözleşme Kur

Farkı Kârları hesabı yerine 646 Kambiyo Kârları hesabına muhasebe kaydına alınması ve 64X.01 Türev Araç Sözleşme Fiyat Farkı Kârları hesabı yerine 649 Diğer Olağan Gelir ve Kârlar hesabına kaydedilmesi gerekmektedir.

-Malın satın alımı ile ilgili yapılan futures sözleşmenin sona ermesi:
 Futures sözleşme piyasa bedeli: 25 ton x \$7.500 x 2,20 = 412.500 TL
 Futures sözleşme bedeli 25 ton x \$6.500 x 2,15 = 349.375 TL
 Fiyat ve kur farkı = 63.125 TL

25.07.2014	
153 Ticari Mal	412.500
102 Banka	349.375
11X Türev Araçlar	63.125
11X.03 Futures Sözleşme	

-Futures sözleşmenin sona ermesinden dolayı nazım hesaplardan iptal kaydı:

25.07.2014	
97X Türev Araç Sözleşmeden Alacaklılar	349.375
97X. 03 Futures Sözleşmeden Alacaklılar	
97X Türev Araç Sözleşmeden Borçlular	349.375
97X.03 Futures Sözleşmeden Borçlular	

Futures sözleşme ile satın alınan mal, müşterinin istediği teslim tarihi olan 25 Temmuzda piyasa fiyatı üzerinden fatura edilerek teslim edilmiştir.

-B firmasının satış yaptığı bakırın muhasebe kaydı:

25 ton x \$7.500 x 2,20 = 412.500 TL

25.07.2014	
102 Banka	412.500
601 Yurtdışı satışlar	412.500

-Satılan bakırın stoktan çıkış muhasebe kaydı:

25.07.2014			
	621 Satılan Ticari Mal Maliyeti	412.500	
	153 Ticari Mal		412.500

B firmanın futures sözleşme ile ilgili yukarıdaki muhasebe kayıtlarında fiyat ve kurun artışından doğan farklar 64X Türev Araç Sözleşme Kârları hesabına kaydedilmiş olup toplam tutar 63.125 TL'dir. Bakırın satış kaydında satış geliri tutarı 412.500 TL olup, bakırın maliyeti ile ilgili muhasebe kaydındaki tutar 412.500 TL olduğundan, brüt satış kârı sıfır olarak gerçekleşmiştir. Bu malla ilgili alım ve satım işlemlerinden ortaya çıkan toplam kâr ise, 63.125 TL'dir.

Bu vak'a ile ilgili olarak B firması tarafından yapılan muhasebe kayıtları aşağıda sunulmaktadır:

-Futures sözleşmesine ait komisyon muhasebe kaydı:

01.04.2014			
	653 Komisyon Gideri	1.500	
	102 Banka		1.500

-B firmasının futures sözleşme ile ilgili kur değişim değerlemesi muhasebe kaydı:

25 ton x \$6.500 x (2,19 - 2,15) = 6.500 TL (kur farkı)

30.06.2014			
	102 Banka	6.500	
	645 Menkul Kıymet Satış Kârları		6.500

Malın müşteriye teslim tarihi olan 25 Temmuz'da kurun değişiminde ortaya çıkan fark muhasebe kaydına alınmakta ve ardından malın satın alınımının muhasebe kaydı yapılmaktadır.

- B firmasının futures sözleşme ile ilgili kur değişim muhasebe kaydı:

$$25 \text{ ton} \times \$6.500 \times (2,20 - 2,19) = 1.625 \text{ TL (kur farkı)}$$

25.07.2014			
102 Banka		1.625	
	645 Menkul Kıymet Satış Kârları		1.625

-Futures sözleşmeye istinaden B firmasının bakır satın alması:

$$25 \text{ ton} \times \$6.500 \times 2,20 = 357.500 \text{ TL}$$

25.07.2014			
153 Ticari Mal		357.500	
	102 Banka		357.500

-B firmasının satış yaptığı bakırın muhasebe kaydı:

$$25 \text{ ton} \times \$7.500 \times 2,20 = 412.500 \text{ TL}$$

25.07.2014			
102 Banka		412.500	
	601 Yurtdışı Satışlar		412.500

-Satılan bakırın stoktan çıkış muhasebe kaydı:

25.07.2014			
621 Satılan Ticari Mal Maliyeti		357.500	
	153 Ticari Mallar		357.500

Yukarıdaki örnek olayda, firmanın futures sözleşme ile ilgili muhasebe kayıtlarında kurun değişmesinden kaynaklanan kur farkı gelirleri 645 Menkul Kıymet Satış Kârları hesabına kaydedilen tutar toplamda 8.125 TL'dir. Firmanın bakırın maliyeti ile muhasebe kaydındaki tutar 357.500 TL ve satışlar hesabındaki tutar ise 412.500 TL olup, brüt satış kârı 55.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu malla ilgili alım ve satım işlemlerinden ortaya çıkan toplam kâr ise, (55.000 TL + 8.125 TL) 63.125 TL'dir.

Yukarıdaki TMS/TFRS kapsamında gerçekleştirilen muhasebe kayıtları ile B firmasının TDHP kapsamında yaptığı kayıtlar arasında iki önemli farklılık ortaya çıkmaktadır.

-Kullanılan hesaplar farklıdır

-Toplamda olması gereken ve firma tarafından yapılan kayıtların sonucunda ortaya çıkan toplam kâr aynı olmakla birlikte kullanılan hesaplardaki farklılık nedeniyle gelir tablosunda brüt satış kârı ile olağan kâr toplamında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. TMS'ye göre, gelir tablosunda brüt satış kârı daha yüksek çıkarken, firmanın yaptığı kayıtlara göre ise olağan kârlar daha yüksek çıkmaktadır. Mali tabloların gerçeği yansıtması açısından kıyaslandığında olayın TMS'ye göre kaydedilmesi daha doğrudur

SONUÇ

Piyasalardaki sistemlerin çok hızlı bir değişim ve gelişim göstermesi ile birlikte türev araçlar, risk yönetimindeki uygulamalarıyla piyasaların yeni yüzünü oluşturmaktadır. Son yıllarda risk kavramı ve yönetimi için ortaya konulan yeni ürünlerin kullanımının artmasıyla birlikte türev araçların kullanımı günden güne önem kazanmaktadır. Risk ile nasıl başa çıkılacağı belirlenmesinde kullanılacak türev araçlar, firmaların değişen piyasa koşullarına karşı korunmasında ve uyum sağlamasında kullanılacak güncel risk yönetim araçlarının başında gelmektedir. Kullanımı son dönemlerde artan türev araçlar, doğru kullanıldığında firmaların risklerini azaltmalarına yardımcı olmakta ve risk yönetimini kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde de türev araçlara ilişkin düzenlemeler ve uygulamaların son yıllarda hız kazandığı gözlemlenmektedir.

Türev araçlar, tezgahüstü (over the counter) ve organize borsalarda (exchange traded) faaliyet gösterebilmektedirler. En genel türev araçlar forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmelerinden oluşmaktadır. Söz konusu türev araçlar riskten korunma (hedging) ve alım satım amaçlı (spekülasyon) kullanılabilir. Firmaların maruz kaldıkları risklerin başında yabancı para riski, faiz oranı riski, kredi riski ve likidite riski gelmektedir. Firmalar bu risklerin yönetiminde alternatif olarak türev araçlardan yararlanmaktadırlar.

Alım satım amaçlı türev araç sözleşmeleri riskten korunma kapsamına girebilecek özelliklere sahip olan fakat alım satım amaçlı elde bulundurulan türev araçları içermektedir.

Firmalar riskten korunmak amacıyla türev araç sözleşmelerine taraf olduklarında, türev araçlardan elde ettikleri kazanç veya kayıpların ve maruz kaldıkları riske ait kazanç veya kayıpların raporlanması ile ilgili isteğe bağlı olarak riskten korunma muhasebesinin uygulayabilmektedirler. Riskten korunma muhasebesi ile ilgili yapılan düzenlemeler uluslararası ve ulusal boyutta bir araya getirilmiş bulunmaktadır. Ülkemizde, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından alınan kararlar çerçevesinde firmaların muhasebe kayıtları TMS/TFRS ve TDHP ile uyumlu olarak yapılmaya devam edilmektedir.

Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde firmaların, finansal tablolarına ilişkin dipnotlarını risk ve risk yönetimine ilişkin bilgilerin bulunduğu belirli bir formata göre hazırlamaları gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, dünyada piyasalarda risk yönetiminde türev araçların çok tercih edilmesine rağmen ülkemizde yeterince tercih edilmemesine dikkat çekmek, firmaların türev araç kullanım düzeylerini araştırarak uygulamada karşılaşılan sorunlara değinmek, türev araçların yürürlükteki TMS/TFRS kapsamında muhasebeleştirilmesi üzerinde durmak, aydınlatıcı bilgiler vermek, muhasebeleştirmede yaşanan zorlukları, bilgiye ulaşmada yaşanan sorunları, firmaların türev araç uygulamalarını araştırmaktır.

Bu amaçla, öncelikle BİST 100’de bulunan türev araçlara ilişkin işlemler gerçekleştiren otuz altı firmanın finansal tabloları ve dipnotları incelenmiştir. Bu firmalar belirlenirken finans sektörü araştırma dışında tutulmuştur. Finans sektörünün bu tür sözleşmeleri hem kendi adlarına hem de başka firmalar adına gerçekleştirmeleri nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Firmaların finansal tablolarını inceleyerek kullanım düzeyleri belirlenmiş, türev araçlar sözleşmelerinin ne amaçla kullanıldığı belirlenerek, hangi türev araç sözleşmelerinin tercih edildiği ve firmaların risk yönetiminde türev araç kullanımı konusundaki durumunu ortaya koyarak bundan sonraki çalışmalarda temel kaynak oluşturmak amaçlanmıştır.

Araştırmada elde edilen verilere göre, firmaların türev araç sözleşmeleri kullanım nedenlerinin en önemli kısmını riskten korunma amacı (hedging) oluşturmaktadır. Ayrıca firmaların en çok tercih ettiği türev araç sözleşmesi swap sözleşmeler olup, bunu futures, opsiyon ve forward izlemektedir.

BIST 100’de bulunan finansal tablo ve dipnotları incelenen firmaların en çok faiz oranı riskinden korunmak amacıyla türev araçları tercih ettiği ve bu türev araç sözleşmesinin de swap olduğu tespit edilmiştir. Riskten korunmak için türev araç sözleşmelerinin tercih edilmesinde ikinci sırayı yabancı para riski alırken, üçüncü sırada likidite riski bulunmaktadır. Firmaların kredi ve fiyat riskinden korunmak için türev araçları tercih etmediği görülmektedir.

Çalışmada, ayrıca riskten korunmada türev araç sözleşmelerini tercih etmeyen firmaların hangi yöntemleri tercih ettikleri de araştırılmıştır. Bunların finansal tablo dipnotlarına bakıldığında türev araç sözleşmeleri dışındaki diğer yöntemler dikkati çekmektedir. Firmaların kredi riskinden korunmak için teminat aldıkları, yabancı para riskinden korunmak için sürekli yabancı para pozisyonlarını takip ve analiz ettikleri, faiz oranı riskinden korunmak için varlık ve borçların miktar ve vadelerin dengelendiği,

fiyat riskinden korunmak için ise rekabet ve hammadde fiyatlarının takip edildiği belirtilmektedir. Firmaların riskten korunmak için türev sözleşmeleri yanında söz konusu bu yöntemleri de tercih ettikleri görülmektedir.

Çalışmadaki son aşamada ise, uluslararası ve ulusal piyasada büyük işlem hacmine sahip, türev araç sözleşmelerini oldukça yoğun kullanan iki firmanın yetkilileri ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Görüşmede firmaların türev araç sözleşmelerini ne amaçla kullandıkları, işlemleri nasıl gerçekleştirdikleri ve türev araç sözleşmelerine ilişkin muhasebe kayıtları incelenmiş ve bu konularda ayrıntılı bilgiler alınmıştır.

Yapılan görüşmeler sonucunda bu iki firmanın ağırlıklı olarak alım satım amaçlı türev araç sözleşmelerini tercih ettikleri, nadir olarak riskten korunma amaçlı türev araç sözleşmelerinden yararlandıkları tespit edilmiştir. Muhasebe kayıtlarında TDHP ile uyumlu muhasebe kayıtlarının tutulduğu bilgisi verilmiştir.

İncelenen muhasebe kayıtlarında, firmaların riskten korunma muhasebesi uygulamasını tercih etmedikleri, riskten korunma amaçlı türev araç sözleşmeleri kullanıldığında bile muhasebe kayıtlarında bu muhasebenin uygulanmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedenleri olarak, yönetim kurulunun bu konuda çok ısrarcı olmaması, riskten korunma muhasebesi ile ilgili gerekli bilgiye yeterince sahip olunmaması ve bununla ilgili TMS/TFRS kapsamında hesap planının olmaması gösterilmiştir. TDHP'nda bu hesaplarla ilgili ayrıntılı hesapların olmamasından karmaşa yaşadıkları, bu yüzden sadece türev araç sözleşmelerinden elde ettikleri kazanç ya da kayıpları menkul kıymet kâr ya da zarar hesaplarına kaydettikleri ve sözleşmeleri kaydetmedikleri tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler ve yapılan incelemeler doğrultusunda, türev araçların öneminin anlaşılmadığı, riskten korunma konusunda yeterli bilgi sahibi olunmadığı, muhasebe kayıtlarında ve finansal tablolarında türev araç sözleşmelerine ilişkin bilginin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, türev araç sözleşmelerine ilişkin muhasebeleştirilmenin TMS/TFRS kapsamına uygun olmadığı gözlemlenmiş, bunun nedeninin ayrıntılı hesap planının olmamasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Türev araç sözleşmelerine ait muhasebeleştirmede hesap planında ayrıntılı hesaplara ihtiyaç hissedilmektedir. Bu hesapların olmaması türev araç sözleşmelerinin önemli olmadığı izlenimi oluşturmaktadır. Türev araçlara ilişkin hesap kodunun 11 Menkul Kıymetler hesap grubu ile 12 Ticari Alacaklar hesap grubu arasında otoriteler arasında önerilen hesaplar söz konusudur. Türev araçların firmaların söz konusu faaliyetleri ile ilgili olmadığından 11 Menkul Kıymetler hesap grubu altında izlenmesi uygundur.

Riskten korunma muhasebesi borsadaki firmalar açısından tercih edilirken, borsada olmayan firmalar tarafından tercih edilmediği ve hatta yeterli bilgiye sahip olunmadığı görülmektedir. Ülkemizde türev araçları firmaların kullanımını sağlamak piyasada rekabet imkanı yaratacağından bu konuda gerekli tanıtım ve bilgilendirmelerin yapılması gerekmektedir. Türev araç sözleşmelerine ilişkin işlemlerin kolaylıkla gerçekleştirilebilir hale getirilmesi, en küçük firmaların bile türev araçlardan yararlanmasını sağlayacak kolaylıkların ve teşviklerin sağlanması uzun vadede ülkemizdeki firmaların piyasalarda varlığını sürdürebilmelerini sağlayacaktır. Türev araç sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde temel oluşturan standartların daha anlaşılır hale getirilmesi, muhasebe kayıtlarının gerçekleştirilmesinde gerekli bilgilere kolaylıkla ulaşılabilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Türev araçların TMS/TFRS kapsamında muhasebeleştirilmesi finansal tablo açısından doğru ve anlaşılır şekilde kârın etkilediği dönemlerde gelir tablosu hesaplarında muhasebeleştirmeyi sağlamaktadır. Ayrıca, riskten korunma muhasebesinin uygulanması ile de özkaynak hesap grubunda meydana gelen hesap hareketlerinin muhasebeleştirilebilmesi açısından hesap gruplarına ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmadaki TMS kapsamında yapılan muhasebe kayıtlarında öneri olarak hesap isimleri ve hesap kodları kullanılmıştır. İlgili hesaplara ilişkin var olan TDHP'ndeki hesaplar hakkında yevmiye kayıtlarının altında yer alan açıklamalarda belirtilmiştir. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, ilgili meslek mensupları ve akademisyenler tarafından taslak hesap planının tamamlanması ve uygulamaya konulması geçiş sürecinde kolaylık sağlayacaktır. İhtiyaç duyulan hesapların ilgili hesap gruplarında gösterilebilmesi için hesap kodlarının dört haneli yapılması uygun olacaktır.

Çalışmadaki ilk araştırmanın kısıtını BIST 100'deki bankalar dışındaki firmalar oluşturmaktadır. Tüm BIST'e üye firmalar ve farklı sektörlerin bu araştırmaya dahil edilmesi ile farklı sonuçlara ulaşılabilirlik mümkündür. Çalışmadaki ikinci araştırmanın kısıtı ise, bir il ile sınırlı tutulmuştur. Diğer illerdeki BIST'e üye olmayan firmaların çalışmaya dahil edilmesi elde edilen sonuçlar açısından daha açıklayıcı olabilecektir. Bu alandaki daha sonra yapılacak çalışmalarda araştırmaya farklı illerin ve farklı sektörlerin de dahil edilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, H., İşgüden Kılıç, B., Güneş, S., (2014). “Temel Finansal Araçların KOBİ TFRS, Tam Set TFRS ve Türk Vergi Mevzuatı ile Karşılaştırmalı İncelenmesi ve Muhasebeleştirme Örnekleri”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı: 2, 141-161.
- Abdioğlu, H., İşgüden Kılıç, B., Yavuz, S., Kuş, T., (2014).” Muhasebe Standartlarının Uygulama Sürecinde Muhasebe Meslek Mensuplarının Standartlara Bakış Açılarının ve Mesleki Yetkinliklerinin İncelenmesi Üzerine Balıkesir İlinde Bir Araştırma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Aralık, Sayı: 3, 207-231.
- Acar, P., (2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları, Uluslar arası Mali Standartlar*, TC Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Akalın, N., (1999). *Türev Araçların Taşıdığı Risklerin Ortaya Konmasında Kamuyu Aydınlatma Düzenlemelerinin Yeri ve Önemi*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Akay, H., (2002, Eylül). “Türev Ürünlerden Swap İşlemleri ve Muhasebeleştirme İlkeleri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 3, 31-48.
- Akbulut, A., (2013). *TFRS’ye Geçiş Uygulaması*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul.
- Akbulut, A., (2013). *Karşılaştırmalı TMS/TFRS-Vergi Uygulamaları ve Sonuçları*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul.
- Akçaoğlu, E., (2002). *Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Akçay, B., Kasap, N., Doğuç, T., Kasap, G., (2012). *Türev Piyasalar ve Yapılandırılmış Ürünler*, Scala Yayıncılık, Ankara.
- Akdoğan, N., (1992). *Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Amaçlar ve Çalışma Usulleri (Çeviri)*, TÜRMOB Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, N., (2007, Mart). “Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulama Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 80, 101-107.
- Akgüç, Ö., (1998). *Finansal Yönetim*, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- Akgül, Ataman, B., Çakıcı, G., Gökçen, G., (2006). *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulamaları*, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Akgül, Ataman, B., Akçay, H., (2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*, Türkmen Kitabevi, Ankara.
- Akkaş, J., (2010). “Finansal Riskten Korunma Aracı Olan Hedge İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, www.dünya.com
- Aksel, H., Eyüboğlu, A., (1995). *Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları Yapısı, İşleyişi, Mekanizmaları ve Bazı Ülke Örnekleri*, Sermaye Piyasası Yayınları, No: 21, Ankara.

- Aksoy, T., (2005). “ Finansal Muhasebe ve Raporlama Standartlarında Uyumlaştırma ve UMS-UFRS Bazında Küresel Muhasebe Standartları Setine Yöneliş Eğilimi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 71, 182-199.
- Aksoy, A., Tanrıöven, C., (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Alphan, F., (1999). *Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Arditi, F.D., (1996). *Derivatives: A Comprehensive Resource For Option, Futures, Interest Rate, Swap and Mortgage Securities*, Harvard Business School Press, Boston.
- Arzova, B., Arsoy, A.P., (2006). “TMS 41 Tarımsal Faaliyetler Çerçevesinde Canlı Varlıkların Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunuluşu”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 300, 135-147.
- Arzova, B., Arsoy, A.P., (2006). “Türkiye Muhasebe Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve TMS 41 Çerçevesinde Canlı Varlıkların Gerçeğe Uygun Değerlerinin Belirlenmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 216, 138-149.
- Aslan, Ü., (2011, Ekim), Bankalarda “Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymet” İşlemleri ve Etkin Faiz Yöntemi”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 52, 95-120.
- Aşıkoğlu, R., Kayahan, C., (2008). “Global Finansal Sistem Etkileşimiyle Türkiye’nin Türev Piyasa Görünümü”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 2, 157-179.
- Atmaca, M., Çelenk, H., (2011, Ocak). “Uluslar arası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Analize Etkilerinin Regresyon Analizi ile Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı. 49, 113-125.
- Ateş, G., (2010). *Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Aydın, N., (2004). *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aygören, H., İlem, M., (2010, Ekim). “Türkiye’de Özelleştirme Sonrası Araç Muayene İstasyonları Sermaye Bütçelemesinin Monte Carlo Simülasyonu Yöntemi ile Analizi”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 48, 75-88.
- Ayrıçay, Y., (2003). “Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Olası Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, 1-9.
- Aysan, M., (2008, Temmuz). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Ulusal Uyum: Türkiye Örneği”, *12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi*, İstanbul, 44-53.
- Babuşçu, Ş., Hazar, A., (2012). *Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasalarının İşleyişi*, Akademi Yayınları, Ankara.
- Bak, B., (2009). “Borsa Opsiyon Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Sayı: 4, 40-75.
- Barth, M.E and Landsman, W.R., (1995, December). “Fundamental Issues Related to Using Fair Value Accounting for Financial Reporting”, *Accounting Horizon*, No: 4, 97-107.

- Baltazar, E.D., (2011). *International GAAP-12 Generally Accepted Accounting Practice Under International Financial Reporting Standart*, Custom Edition V3 Set, Volume2, John Wiley & Sons Ltd, New York..
- Bank For International Settlement-BIS, (2013). “Triennial Central Bank Survey, Freing Exchange and Derivaties Market Activitiy”, <http://www.bis.org>.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu-BDDK.,(2013). “Finansal Piyasalar Raporu”, [http:// www.bddk.org.tr](http://www.bddk.org.tr)
- Başcı, S. E.,(2003). “Vadeli İşlem Piyasası Aracı Olarak Swap’ın İşleyişi ve Finansal Piyasalardaki Kullanımları”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 12, 18-33.
- Başpınar, A., (2004, Mayıs, Ağustos). “Türkiye’de Muhasebe Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, Sayı. 146, 42-57.
- Başpınar, A., (2005,Ocak, Nisan). “Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, *Maliye Dergisi*, Sayı. 148, 35-59.
- Birgili, E., Akyel, N., Karaca, N., (2005). “Futures Sözleşmeler ve Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 26, 109-119.
- Bolak, M., (2004). *Risk ve Yönetimi*, Birsen Yayınevi, Bursa.
- Bostancı, S., (2002, Nisan). “Küreselleşen Muhasebede Standartlaşma ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:60, 1-8.
- Bozdemir, E., (2014). “KOBİ’ler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standardının Uygulama Sürecine İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Sayı: 12, 86-108.
- Blom, R., Cenker, W.J., (2008, October). “Derivatives and Hedging: Accounting vs. Taxation”, *Journal of Accounting*, Number: 4, 58-74.
- Brigham, E.F., Houston, J. F.H., (2009). *Fundamental of Financial Mangement*, 13th. Edition, South Western Cengage Learning, New York.
- Ceran, Y., Öz, M., (2014, Ekim). “TMS-32, TMS-39 ve TFRS-7, TFRS-9 Kapsamında Finansal Araçlar: Sunum, Muhasebeleştirme, Ölçüm ve Açıklamalar Standardına İlişkin Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 28, 227-259.
- Ceylan, A., (2003). *Finansal Teknikler*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Chambers, R.N., (2007). *Türev Piyasalar*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, F., (2007). “Uluslararası Muhasebe Uyumunun Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama: Rusya, Çin ve Türkiye Karşılaştırması”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler dergisi*, Sayı: 6, 127-148.
- Çelik, M., Aygören, H., Uyar, S., (2007). *The Impact of Inernational Financial Reporting Stnadards on Financial Statements and Financial Ratios*, The Balkan Countries 1 st Internatioanl Conference on Accounting and Auditing, Edirne, 27-836.
- Çelik, İ., (2012). *Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi*, Elma Basım Yayın, İstanbul.
- Çetin, T., (1999). *Vadeli (Futures) İşlemler İşleyişi ve Vergisel Boyutu*, TÜRMOB Yayınları, Ankara.

- Çiftçi, Y., (1997, Kasım). “Türkiye’de ve Dünyada Muhasebe Standartlarının Gelişim ve Uluslar arası Uyumlaştırma Çalışmaları”, *İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 179-192.
- Çiftçi, Y., Alper, E., (2009). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) Uyum Aşamasında Etkili Olan Faktörlerin İncelenmesi Avrupa ve Amerika Kıtası Ülkeleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 17, 279-296.
- Çonkar, K., Ata, A. H., (2002). “Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Ürünlerin Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye’de Kullanımı”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 2, 1-17.
- Çömlekçi, İ., Güngör, B., (2012). “Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Muhasebe–Finans Yöneticilerinin Finansal Riskten Korunma Yöntemlerine İlişkin Algıları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 33, 49-66.
- Delaney, P.R., Epstein, B.J., Nach, R., (2002). *GAAP 2002 Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*, John Wley & Sons, New York.
- Delikanlı, İ.U., (1998, Nisan). “Forward Döviz Swap İşlemleri Vasıtasıyla Mevduat Faiz Gelirinin Peçelenmesi”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 200, 112-122.
- Demir, V., Bahadır, O., (2007). “UFRS (TFRS)’deki Değerleme Ölçütleri Kapsamında Şirket Değerlemesinde Defter Değeri Yaklaşımı”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:23, 65-79.
- Demir, V., (2007, Nisan). “UFRS 7 Kapsamında Finansal Raporlamaya Genel Bakış”, *İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası (İSMMMÖ)*, *Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildirileri*, Sayı:8, 597-620.
- Demir, V., (2009). *TFRS/UFRS Kapsamındaki Finansal Araçlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Demir, V., (2009). “Finansal Raporlama Uygulamaların İlişkin Farklı Yaklaşımlar”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı:28, 73-92.
- Demir, Ş., (2012). *Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (VUK Değerleme Yaklaşımı)*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Demir, S., Kaderli, Y., (2007, Temmuz). “Beta Katsayılarının İstikrarı: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 35, 185-197.
- Demirtaş, Ö., Güngör, Z., (2004, Temmuz). “Portföy Yönetimi ve Portföy Seçimine Yönelik Uygulama”, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, Sayı: 4, 103-109.
- Dewing, I. Russell P.O. (2008). Financial Integration in The EU: The First Phase of EU Endorsement of International Accounting Standarts, *Journal of Common Market Studies*, Number: 2, .243-264.
- Dikmen, A., (2008). *Türkiye’de Vadeli İşlemler Piyasasının Gelişimi Perspektifinde Hisse Senedi Endeks Vadeli İşlem Sözleşmelerinin Gelişimi ve Spot Piyasa ile Etkileşimi*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Dönmez, Ç.A., Başaran, Y., Doğru, G., Yılmaz M.K., Uğur S., Kartallı Y., Ugan G., (2002). *Finansal Vadeli İşlem Piyasalarına Giriş*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul.

- Durak, M.G., Balsarı, Ç.K., (2011). “Türkiye’de UFRS Araştırmalarına Genel Bakış”, *Dayanışma Dergisi*, Sayı: 113, 9-24.
- Eales, B., (2004). *Learning Curve Understanding Derivatives*, London Metropolitan University, Londra.
- Elitaş, C., Karakoç, M., Özdemir, S., (2011, Ekim). “Muhasebe Meslek Mensupları Perspektifinden Türkiye Muhasebe Standartları”, *Word of IFRS (UFRS Dünyası Dergisi)*, Sayı: 5, 1-14.
- Ergen, H., (2003), “39 No’lu UMS ve TMS’nin Uyumlaştırılması”, *Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı:1, .117-130.
- Ergin, H., (2007). “Ulusal ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Önemi”, *Anadolu Üniversitesi, Kütahya İİBF Dergisi*, Sayı: 10, 37-53.
- Ernst & Young.,(2007). *IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures*, Second Edition, EYGM Limited, New York.
- Ersan, İ., (2003). *Finansal Türevler Futures&Options & Swap*, 3.Basım, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Erol, Ü., (1999). *Vadeli İşlem Piyasaları Teorik ve Pratik*, İ.M.K.B Yayınları, İstanbul.
- Ersoy, E., (2011, Temmuz). “Türkiye’de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 51, 63-80.
- Ersoy, E., Bayrakdaroğlu, A., (2013). “İMKB 30 Endeksi ile VOB- İMKB 30 Endeks Vadeli İşlem Sözleşmeleri Arasındaki Öncül-Ardıl İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı: 42, 26-40.
- Eugene, F., Brigham, J.F., (2009). *Fundamental of Financial Management*, 12 Th. Edition South-Western Cengage Learning, Texas.
- Fırat, E., Seldüz, H., (2014). “Finansal krizlerin Oluşmasında Finansal Raporlamanın Rolü: Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Getirdiği Düzenlemeler Yeterli mi?”, *International Conference on Eurasian Economies*, Skopje, Macedonia, 1-10.
- Finnerty, J.D., Grant, D., (2002). “Alternative Approaches to Testing Hedge Effectiveness Under SFAS NO: 133”, *Accounting Horizons*, Number: 16, 94-108.
- Fyfe, D., (2011). *The Mechanics of The Derivatives Markets*, International Energy Agency, Special Supplement to The Oil Market Report, New York.
- Gücenme, Gençoğlu, Ü., (2007). *Türkiye Muhasebe Standartları ve Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Gücenme, Gençoğlu, Ü., Özerhan, Y., Karabınar, S., (2013). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları*, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulamaları ve Araştırma Merkezi, Sakarya.
- Gücenme, Gençoğlu, Ü., Arsoy, A.P., (2005). “Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıklarda Değer Artış ve Azalışlarının Tespiti ve Kaydı Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 5, 1-12.
- Gökçen, G., Ataman, B., Çakıcı, C., (2011). *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

- Gökgöz, A., (2013, Nisan). İştirâk Yatırımlarının Muhasebeleştirilmesi, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 58, 1-20.
- Guay, W., Kothari, S.P., (2003). How Much do Firms Hedge With Derivatives, *Journal of Financial Economics*, Number: 70, 423-461.
- Güneş, R., Durmuş, A. F., Solak, B., (2012). “Küreselleşmenin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Sayı: 2, 57-66.
- Güney, S., Yiğiter, Ş, Y., Korkmaz, M., Ceylan, N., (2012, Aralık). “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Muhasebe Standartlarının Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyumlaştırılmasında Geline Son Nokta”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:10, 109-128.
- Gürbüz, G., Ataman, B. A., Çakıcı, C., (2011). *Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Türkmen Kitabevi, İstanbul
- Gregoriou, G.N., Gaber ,M., (2006). *International Accounting Standards, Regulations and Financial Reporting*, Elsevier Ltd, Boston, Massachusetts.
- İstanbul Ticaret Odası., (2006). *Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları*, Yayın no: 19, İstanbul.
- İşgüden, B., (2008). “Risklerden Korunma Aracı Olarak Futures (Vadeli İşlem) Sözleşmeleri: Bir Araştırma”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı:122, 1-17.
- İşseveroğlu, G., (2014), “TMS 39 Kapsamında Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Değerlemesi: Borsa İstanbul 100 Endeksindeki Şirketlerin Uygulamaları”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Sayı: 21, 87-106.
- Hatunoğlu, Z., Uçaktürk, M., Kılı, M., (2013). “Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Bilinirlik Düzeyi Üzerine Kahramanmaraş'ta Bir Alan Çalışması”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 1, 51-62.
- Hull, J.C., (2009). *Options, Futures and Other Derivatives*, Pearson Education, International, Prentice Hall, Newark, New Jersey.
- Kahya, H. E., (2004). *Vadeli işlem ve Opsiyon Piyasalarında Uygulanan Takas Sistemleri, Yurtdışı Uygulamaları ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası A.Ş İçin Öneriler*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Karabınar, S., (2006, Temmuz), “Muhasebe İklimini Küresel Düzeyde Yönlendiren Kuruluşlar”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 31, 141-148.
- Karaca, N., Durmuşkaya, S., (2006), “Opsiyon Sözleşmelerine İlişkin İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 75, s. 75-90.
- Karaca, N., Hacıhasanoğlu, T., Demirci, Ş.D., (2014). “TMS 39 ve TFRS 9 Standartları Kapsamında Endeks Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi- BIST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmeleri Örneği”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 247-272.
- Karacan, S., Güngör, A., (2008). “Uluslararası Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları (UMS-UFRS) İle İlgili Yapılan Çalışmalar-Genel Bakış”, *Kocaeli Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası (KSMMO) Yayını*, Sayı: 41, 1-8.
- Karahan, K., (2002). *Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterimi ve Değerlemesine İlişkin Esaslar*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.

- Karan, M.B., (2001). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Karapınar, A., (2001). “Ülkemizin Muhasebe Politikaları Açısından Ulusal ve Uluslararası Uyumu”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 1, 95-110.
- Karasar, N., (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kavlak, D., (2003). *Kredi Riski ve Türev Araçlar Kullanılarak Aktarımı*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Kaya, İ., (2003, Nisan). “FASB-IASB Anlaşması ve Global Finansal Muhasebe Standartlarına Doğru”, *İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası (İSMMMÖ)*, *Muhasebe Denetimi Sempozyumu Bildirileri*, Sayı: 6, 1-18.
- Kayahan, C., (2009). “Finansal Türevler: Efsaneleri ve Algılama Hataları”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı: 1, 23-37.
- Kaygısız, T.A., (2008). *Tezgaüstü (OTC) Türev İşlemlerin Merkezi Takası*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Kaygusuz, S.Y., (1998). *Finansal Türev Ürünlerde Muhasebe Esasları*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Kaygusuzoğlu, M., (2011). “Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 137-149.
- Kıyılar, M., (1998). “Swap, Swap türleri ve Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, *İstanbul üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 83-104.
- Kocamaz, H., (2012). “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye’de Oluşum ve Gelişim Süreci”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 105-120.
- Korkmaz, T., (1999). *Hisse Senedi Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Korkmaz, T., (2001). “Yeni Gelişmekte Olan Sermaye Piyasalarına Yatırım ve Türev Ürünlerin Rolü”, *İMKB Dergisi*, Sayı: 17, 69-100.
- Kula, Çakır, Y., (2008). *Tezgaüstü Türev Araçların Karşı Taraf Kredi Riskinin Ölçülmesi ve Yönetilmesi*, Sermaye Piyasası Kurulu, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Kuprianow, A., (1998). *Over the Counter Interest Rate Derivatives*, Federal Reserve Bank of Richmond, Richmond, Virginia.
- Mandacı, E., (2003). “Türk Bankacılık Sektörü’nün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.1, 67-84.
- Marshall, J.F., Kenneth R. K., (1993). *Understanding Swaps*, John Wiley & Sons. New York.
- Marshall, J.F., Kenneth R. K., (1993,December). “The Swap Market” *The Journal of Finance*, Number: 5, 2038-2041.
- Mattus, I., (2005). *Application of Derivative Instruments in Hedging of Crude Oil Price Risks*, Estonian Business School Chair of Accounting and Finance, Tallinn University, Tallinn

- Meder, Çakır, H., Küçükkaplan, İ., (2012). “İşletme Sermayesi Unsurlarının Firma Değeri ve Kârlılığı Üzerindeki Etkisinin İMKB’de İşlem Gören Üretim Firmalarında 2000-2009 Dönemi için Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 53, 69-86.
- Mısırlıoğlu, İ. U., (2008). “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 86, 65-81.
- Nurcan, B., (2005). *Türev Piyasası İşlemlerinin Vergilendirilmesi ve Örnek Ülke Uygulamaları*, T.C.M.B Uzmanlık Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Ocakoğlu, O., (2013, Kasım, Aralık). “Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 96, 49- 63.
- Oksay, S., Acar, O., (2005). *Sigorta Sektöründe Uluslararası Finansal Raporlama Standartları: Kurumlar ve Standartların Özetleri*, Türkiye Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları, İstanbul.
- Okudan, F., (2010). “Finansal Riskten Korunma Muhasebesinde Etkinliği Ölçülmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 47, 244- 256.
- Olca, S.,(2001). *Futures (Vadeli İşlem) Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Özalp, P., (2003). *Türev Araç Piyasalarının Finansal Sistemin İşleyişindeki Rolü: Türkiye’de Bu Piyasalara İşlerlik Kazandırma Çalışmaları*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Özbecerikli, M., Postacıgil, A., (2009). “Türkiye’de Muhasebeci Eğitiminin Gelişim Süreci: IFAC Standartları ile Mukayeseli Bir İnceleme”, *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı: 41, 82-97.
- Özerhan, Y., Yanık, S., (2012). *IFRS/ IAS İle Uyumlu TMS/ TFRS Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları*, 2. Baskı, TÜRMOB Yayınları-427, Ankara.
- Önce, S., (1995). *Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar İçin Muhasebeleştirme Şekilleri*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 192, İstanbul.
- Örten, R., (2000). “Finansal Türev Ürünler ve Muhasebe İlkeleri”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı:2, 1-14.
- Örten, R., (2001). *Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Örten, R., Kaval, H., Karapınar, A., (2010), *TMS TFRS Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları Uygulama ve Yorumları*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özkök, S., (2000). “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler Arasında Muhasebe Standartlarını Uyumlaştırma Çalışmaları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Sayı: 2, 87-94.
- Özyürek, H., (2012). “Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları Açısından Bağımsız Denetimin Önemi”, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 2, 95-102.
- Parlakkaya, R., (2005). *Finansal Türev Ürünler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe Uygulamaları*, Nobel yayın Dağıtım, Ankara.

- Parlakkaya, R., (2004). "Muhasebede Uluslararası Uyum ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Muhasebe Uyumlaştırma Çabaları", *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 7, 119-139.
- Parlakkaya, Y., Çetin, H., (2010). "Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi Finansal Krizlerin Sebebi mi Yoksa Habercisi mi?", *Ankara Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Sayı: 2, 75-85.
- Pamukçu, F., (2011, Ocak, Şubat). "Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi ve Finansal Tablolara Etkisi", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 103, 79-95.
- Poroy, Arsoy, A., (2008). "Kurumsal Şeffaflık ve Muhasebe Standartları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 2, 17-35.
- Ramirez, J., (2007). *Accounting For Derivatives, Advanced Hedging Under IFRS*, John Wiley & Sons, New York.
- Redhead, K., (1998). *Introduction to Financial and Option*, Weadheat- Faulkner, New York.
- Ritchken, P., (1997). *Option: Theory, Strategy and Application*, Scott Foresman Company, London.
- Sabuncu, B. (2005). *Varlık Fiyatlama Modelleri ve İ.M.K.B Uygulaması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Sağlam, N., Şengel, S., Öztürk, B., (2009). *Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması*, (3. Baskı), Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Sarıtaş, H., Uyar, U., (2012). "Ödemeler Bilançosunda Ekonomik Krizlerin Yol Açtığı Yapısal Kırılmalar: Türkiye Örneği (1998-2010)", *E-Journal of New World Sciences Academy (NWSA- Social Sciences)*, Sayı: 2, 77- 88.
- Sayılgan, G., (1995). "Finansal Risk Yönetimi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 323-334.
- Sayılgan, G., (1995). "Finansal Risk Yönetimi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1-2, 323-334.
- Selvi, Y., (2000). *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*, Arc Yayınları, İstanbul.
- Selvi, Y., Türel, A., Yılmaz, M.K., Kurun, E., (2007, Aralık). "Türev Ürün Sözleşmelerinin Reel Sektör Şirketler Tarafından Kullanım ve Riskten Korunma Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi: IMKB- 100 Şirketleri Üzerine Bir İnceleme", *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı: 4, 225-258.
- Selvi, Y., (2009). "Türev Ürün Sözleşmelerinin Muhasebesi", www.riskonomi.com.
- Sevil, G.(ed.),Yalama, A., Coşkun, M., (2013). *Türev Araçlar*, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2913, Eskişehir.
- Slutz, R.M., (1996). Rethinking Risk Management, *Journal of Applied Corporate Finance*, Number: 3, 8-24.
- Sundaram, R.K., (2013). *Derivatives in Financial Market Development*, Stern School of Business, New York University, New York.
- Şenel, S.A., Tuncay, M., Önoğul, Ö., Karşlı, C., (2011). "Türkiye Muhasebe Standartlarında Yer Alan Bir Değerlendirme Ölçüsü: Gerçeğe Uygun Değer", *E-*

Journal of New World Sciences Academy (NWSA Social Sciences), Sayı. 1, 48-76.

- Tanrıöven, C., Aksoy, E. E., (2011, Temmuz). “Sistematik Riskin Belirleyicileri: İMKB’ de Sektörel Karşılaştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı. 51, 119-138.
- Tekbacak, S., (2010). *Opsiyonlar ve Döviz Opsiyonlarının Merkez Bankalarında Döviz Kuruna Müdahale Aracı Olarak Kullanımı*, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Tenker, N., (2004). “IAS 39 Uygulamalarının Düşündürdükleri”, *FBE Journal, Review of Social, Economic & Business Studies*, Sayı: 4, 286-295.
- Tenker, N., (2004, Eylül).” SPK 19, UMS 39, FASB 133 Işığında Vadeli İşlemler ve Opsiyon Sözleşmelerinin “Hedge” Amacı İle Kullanılması Durumunda Muhasebeleştirme Esasları”, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Sayı. 3, 77-115.
- Toraman, C., (2002). “Gelişen Piyasalarda Finansal Risk Yönetimi”, *Banka Mali Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı: 139, 21-37.
- Toroslu, M.V., (2000). *Çağdaş Finansal Teknikler*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Türkiye Muhasebe Standartları., (2015). “TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri”, www.kgk.gov.tr
- Türkiye Muhasebe Standartları., (2015). “TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum”, www.kgk.gov.tr
- Türkiye Muhasebe Standartları., (2015). “TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçüm”, www.kgk.gov.tr
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları., (2015). “TFRS 7: Açıklamalar”, www.kgk.gov.tr
- Türkiye Finansal Raporlama Standartları., (2015). “TFRS 9: Finansal Araçlar”, www.kgk.gov.tr
- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu-TMSK, (2010). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/ IAS) ile Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları*, TMSK Yayınları: 5, Ankara.
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği-TSPAKB, (2012). *Finansal Yönetim*, İstanbul.
- Ulaş, Ö., (2002). “Forward İşlemleri Nedeniyle Elde Edilen Kazancın Niteliği ve Vergilendirilmesi”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 110, 219-221.
- Usta, Ö., Demireli, E., (2010). “Risk Bileşenleri Analizi: İMKB’de Bir Uygulama”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 12, 25-36.
- Uyar, F., (2004). *Türev Araçların İşlem Gördüğü Tezgah üstü Piyasaların Düzenlenmesi*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Uysal, O.Ö., (2006). “Uluslararası Muhasebe Standartlarının Oluşum Süreci, ISAC ve Önde Gelen Ulusal ve Uluslararası Örgütler”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Sayı: 17, 87-107.
- Uzun E., (2004). *Türkiye’deki Uygulamalar, 39 Numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı ve Avrupa Merkez Bankası Uygulamaları Çerçevesinde Türev*

Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolara Yansımaları, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.

- Üstündağ, S., (2000, Nisan). “Muhasebe Standartları Oluşturulması Süreci”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, TÜRMOB Yayınları, Sayı: 1, 51-67.
- Üstündağ, S., (2005). *Avrupa Birliğinde Finansal Raporlama*, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Yayınları, İstanbul.
- Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası-VOB, (2009). *Türev Araçlar Lisanslama Rehberi*, İzmir.
- Varıcı, İ. (2009). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) Uyum Aşamasında Etkisi olan Faktörlerin İncelenmesi: Avrupa ve Amerika Kıtası Üzerine Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 2, 279-296.
- Yalkın, Y.K., (1995). “Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) ve Ulusal Standartların Geliştirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 260-270.
- Yalkın, Y. K., (2001). “TMUDESK Çalışmaları ve Türkiye Muhasebe Standartları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Sayı: 5, 3-23..
- Yalkın, Y.K., Demir, V., (2006). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye’de Finansal Raporlama Standartlarının Gelişimi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 76, 57-73.
- Yavilioğlu, C., Delice, G.,(2006, Temmuz). “Tezgahestü Türev Piyasaları: Bir Değerlendirme”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 151, 63- 84.
- Yeşilürdü, T., (1998). *Yatırım Fonlarında Türev Araç Kısıtlamaları ve Hedge Fonlar*, Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Yıldırak, K., (2008). *Türev Ürün Fiyatlama Teknikleri*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Yüksel, Mermod, A., Ceran, M., (2011). “Basel III Doğrultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Sayı: 4, 29-38.
- https://www.bis.org/statistics/about_derivatives_stats.htm?m=6%7C32
- <http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/viop/viop-ozet-bilgiler-okumani.pdf?sfvrsn=14>
- http://www.borsaistanbul.com/uyezel_files/SoftwareAndDocuments/vip/Vadeli_Islem_ve_Opsiyon_Piyasasi_Kilavuz_v5.pdf
- http://www.kgk.gov.tr/content_detail-345-1055-tms-tfrs-2015-seti.html
- <http://www.riskonomi.com/wp/?p=998>
- <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>
- <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/default.aspx>
- <https://www.kap.gov.tr/>
- www.ticaretkanunu.net

ÖZGEÇMİŞ

Birsel Sabuncu, 1967 yılında Söke/Aydın'da doğmuştur. Edirne Öğretmen Lisesi'nden 1984 yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden 1988 yılında mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra 1990 yılına kadar Tarişbank T.A.Ş.'de çalışmıştır. 1990-1996 yılları arasında Söktaş A.Ş. 'de 1997-1998 yılları arasında ise Funika Holding'de çalışmıştır. 1998 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden Pedagojik Formasyon belgesini almıştır. 2000 yılında Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksek Okulu'nda öğretim görevlisi olarak göreve başlamıştır. 2005 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü'nde "Varlık Fiyatlama Modelleri ve İ.M.K.B Uygulaması" adlı Yüksek Lisans tezini tamamlamıştır. Halen Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.